

**ผลกระทบของภาวะเศรษฐกิจปัจจุบันที่มีต่อการศึกษา เจตคติ
และพฤติกรรมของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**

**เพ็ญณี แนรอก
สมพันธ์ เตชะอธิก**

**งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก สำนักงานคณะกรรมการการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงศึกษาธิการ
ประจำปีงบประมาณ 2541**

คำนำ

งานวิจัยฉบับนี้เป็นรายงานเรื่องผลกระทบของภาวะเศรษฐกิจปัจจุบันที่มีต่อการศึกษาเจตคติและพฤติกรรมของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โครงการวิจัยนี้เป็นโครงการวิจัยขนาดเล็กแต่มีวัตถุประสงค์ที่จะทราบถึงผลกระทบทางวิกฤตเศรษฐกิจที่จะส่งผลกระทบต่อสภาพการคงอยู่ในสถานศึกษาของเยาวชน การกลับเข้าศึกษาต่อของกลุ่มผู้ใหญ่ เจตคติที่มีผลต่อพฤติกรรมการดำเนินชีวิตของประชาชน และเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนแนวคิดและหาทางแก้ปัญหาาร่วมกัน

การศึกษาในครั้งนี้ได้พยายามที่จะให้ได้ข้อมูลจากประชาชนหลากหลายกลุ่ม อาชีพเพราะการเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในครั้งนี้ได้ส่งผลกระทบต่อประชาชนทั่วประเทศไม่เฉพาะอาชีพใดอาชีพหนึ่ง ฉะนั้นผู้วิจัยจึงวางแผนเก็บข้อมูลจากกลุ่มอาชีพหลัก ได้แก่ กลุ่มอาชีพอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และบริการ เกษตรกร และผู้ใช้แรงงาน โดยใช้วิธีการรวบรวมข้อมูล 2 วิธี คือ ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการประชุมกลุ่มย่อย (focus group) และข้อมูลเชิงปริมาณจากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

ผู้วิจัยได้รับความร่วมมือ และความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจากหลายฝ่าย นับแต่ ผศ.สุรัตน์ วรจักรรัตน์ จากสถาบันราชภัฏสกลนคร ที่กรุณาช่วยประสานงานการประชุมกลุ่มย่อยทุกกลุ่มในจังหวัดสกลนคร พร้อมกันนี้ท่านได้กรุณาช่วยคัดเลือกผู้ช่วยนักวิจัยในท้องถิ่นให้ ขอขอบคุณ ผศ.ชื่น ศรีสวัสดิ์ จากสถาบันราชภัฏอุบลราชธานี ที่กรุณาประสานการประชุมย่อย จังหวัดสุรินทร์ ขอขอบคุณประธานหอการค้าจังหวัดสกลนคร (คุณสมบูรณ์ อิงอารี) ประธานหอการค้าจังหวัดขอนแก่น (คุณดวงตา ทองโสภิต) ประธานอุตสาหกรรมจังหวัดขอนแก่น (คุณสุรพล ทวีแสงสกุลไทย) ประธานหอการค้าจังหวัดสุรินทร์ (คุณสุรพล โชติโสภณ) ท่านเหล่านี้ได้กรุณาประสานงานสมาชิกหอการค้าในจังหวัดของท่านในการประชุมกลุ่มย่อยทุกครั้ง ขอขอบคุณสมาชิกหอการค้าและสภาอุตสาหกรรมในจังหวัดทั้งสามที่ร่วมมือเป็นอย่างดีและสม่ำเสมอ ขอขอบคุณผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดสุรินทร์ ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดขอนแก่น ที่กรุณาช่วยประสานงานกลุ่มเกษตรกรและผู้ใช้แรงงานในการประชุมกลุ่มย่อย และช่วยสนับสนุนผู้ช่วยนักวิจัยในท้องถิ่นตำบลเมืองเก่า จังหวัดขอนแก่น และตำบลตระแสง

จังหวัดสุรินทร์ ขอขอบคุณเกษตรกรและผู้ไร่แรงงานทั้ง 3 จังหวัดที่เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อย ซึ่งได้แก่ ตำบลเมืองเก่า จังหวัดขอนแก่น ตำบลจิวค่อน จังหวัดสกลนคร และตำบลระแสง จังหวัดสุรินทร์

นอกจากนี้ผู้วิจัยใคร่ขอขอบคุณกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มผู้มีรายได้น้อย กลุ่มเกษตรกร ผู้ไร่แรงงาน และพานิชยกรรมและบริการขนาดย่อยที่สละเวลาร่วมให้สัมภาษณ์เป็นอย่างดี พร้อมกันนี้ใคร่ขอขอบคุณ อัจฉรา สากระจ่าย ซึ่งทำหน้าที่ผู้ช่วยนักวิจัยโดยตลอด และขอขอบคุณ ผู้ช่วยนักวิจัยที่ทำหน้าที่สัมภาษณ์ตามรายนามในภาคผนวก ง.

อย่างไรก็ดีงานวิจัยครั้งนี้มีข้อจำกัด 2 ประการ คือ 1) ไม่สามารถเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดใหญ่กว่านี้ได้ เพราะรูปแบบของการเก็บข้อมูลเป็นลักษณะการประชุมย่อย และการสัมภาษณ์ แต่ผลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลก็ทำให้ผู้วิจัยได้รับคำตอบส่วนใหญ่สำหรับวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 2) ไม่ได้ออกแบบตรวจสอบจำนวนนักเรียนจากสถาบันการศึกษา ซึ่งมีผลทำให้ไม่ได้คำตอบที่ชัดเจนคือ จำนวนของผู้ที่ต้องออกจากสถานศึกษาซึ่งตัวเลขควรได้รับการตรวจสอบกับสถานศึกษาโดยตรง ทั้งนี้ควรเป็นแนวทางสำหรับการศึกษาที่จะศึกษาลึกในประเด็นนี้ต่อไป ส่วนคำตอบสำหรับวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 และ 3 นั้นได้รับคำตอบที่น่าพอใจทั้งในประเด็นแนวการปรับตัว มุมมองและบทเรียนที่ได้รับทั้งในด้านบวกและด้านลบ ที่น่าจะเป็นแนวทางสำหรับการปรับปรุงหรือแก้ไขปัญหาของสังคมโดยรวมต่อไป

โครงการนี้ได้รับการสนับสนุน โดยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

เพ็ญณี แนนรอก
สมพันธ์ เตชอธิก
กันยายน 2542

บทคัดย่อ

วิกฤตเศรษฐกิจที่สังคมไทยเผชิญอยู่มีหลากหลายทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และการศึกษา ประชาชนได้รับความเดือดร้อน ขาดจรรยาได้น้อยลง มีคนว่างงานและอพยพกลับถิ่นฐานมากขึ้น เด็กและเยาวชนต้องละทิ้งสถานศึกษากลางคัน สภาพจิตใจของประชาชนมีภาวะกดดันมากขึ้นจนบางรายถึงกับฆ่าตัวตาย จนมีข่าวการฆ่าตัวตายเพื่อหนีปัญหาหนี้สิน บางคนปรับตัวได้โดยอาศัยศาสนา การเปลี่ยนอาชีพมาค้าขายและทำการเกษตร ทางด้านค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรมก็มีความเปลี่ยนแปลงไปทั้งในด้านที่เป็นผลดีและผลเสียต่อสังคม

งานวิจัยนี้ตระหนักถึงภาวะเศรษฐกิจปัจจุบันที่มีผลกระทบต่อประชาชนทุกกลุ่มอาชีพ จึงได้ศึกษาถึงผลกระทบของภาวะเศรษฐกิจปัจจุบันต่อการศึกษา เจตคติ และพฤติกรรมของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้ คือ 1) ศึกษาถึงภาวะการคงอยู่ในสถานศึกษา การออกกลางคัน หรือการกลับเข้าศึกษาต่อของประชาชนในกลุ่มอายุต่างๆ ในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ 2) ศึกษาลักษณะแนวคิดเปลี่ยนแนวคิด (เจตคติ) ที่มีผลต่อพฤติกรรมของประชาชน และ 3) เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนแนวคิดเพื่อให้เกิดความเข้าใจปัญหาและค้นหาแนวทางประพฤติปฏิบัติที่มีคุณค่าต่อสังคมร่วมกัน การเก็บรวบรวมข้อมูลเก็บโดยการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Random Sampling) จากกลุ่มอาชีพหลัก 3 กลุ่ม คือ สาขาเกษตรกรรม สาขาอุตสาหกรรม และพาณิชยกรรม และสาขาการบริการ สุ่มจากจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยแบ่งเป็นจังหวัดที่มีเศรษฐกิจดี เศรษฐกิจระดับปานกลาง และจังหวัดยากจน โดยคัดเลือกออกมากลุ่มละสามจังหวัด และนำมาสุ่มอย่างง่ายได้มา 3 จังหวัดคือ จังหวัดขอนแก่น สกลนคร และสุรินทร์ จากนั้นจัดโควตาจำนวนกลุ่มตัวอย่างตามกลุ่มอาชีพ และเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้ 2 รูปแบบ คือ

1. การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ใช้กับกลุ่มอาชีพ เกษตรกรรม อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และบริการ รวมทั้งสิ้นจำนวน 76 คน
2. การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างกับกลุ่มประชาชนที่มีรายได้น้อยในกลุ่มอาชีพ เกษตรกรรม และผู้ใช้แรงงาน และพาณิชยกรรมและบริการขนาดย่อย จำนวน 216 คน

ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) นำมาจัดหมวดหมู่ในประเด็นสภาพปัญหาและสาเหตุของวิกฤตเศรษฐกิจ ผลกระทบที่ผู้ตัวอย่างได้รับ ซึ่งจะรวมถึงด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจ สังคม ความเชื่อ การดำเนินชีวิต บทเรียนที่กลุ่มตัวอย่างได้รับ ข้อเสนอแนะที่กลุ่มตัวอย่างต้องการถ่ายทอดแลกเปลี่ยน สรุปประมวลผลที่เป็นทางบวกและทางลบ

ข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้จากการใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง นำมาคำนวณให้อัตราค่าน้ำหนักตามมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ซึ่งกำหนดค่าคะแนนเป็น 4 ระดับ จากนั้นนำไปประมวลผล โดยข้อมูลส่วนตัวรายงานในลักษณะของค่าความถี่ และค่าร้อยละ ข้อมูลด้านการศึกษา สังคม เศรษฐกิจ ศาสนา ความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองและสภาพการดำเนินชีวิตก่อน และหลังภาวะวิกฤตเศรษฐกิจนำมาเปรียบเทียบ โดยใช้สถิติทดสอบที (t-test) และพบว่ามียัยสำคัญทางสถิติ ($P < .05$)

เปรียบเทียบความแตกต่างและตัวแปรต้น (เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ ภาวะหนี้สิน) กับความคิดเห็นเกี่ยวกับการศึกษา เศรษฐกิจ สังคม ศาสนา และความเชื่อ การดำเนินชีวิต โดยใช้ค่าสถิติความแปรปรวนทางเดียว Oneway-ANOVA เมื่อพบความแตกต่างจะใช้เปรียบเทียบเป็นรายคู่โดยใช้สถิติของ Scheffe' ซึ่งไม่พบค่านัยสำคัญทางสถิติ ($P > .05$)

ผลการวิจัยพบว่า

1. กลุ่มตัวอย่างที่ร่วมประชุมกลุ่มย่อยให้ข้อมูลว่า ไม่มีผู้ใดให้บุตรหลานออกจากโรงเรียนในช่วงภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ แต่มีบ้างที่ให้อายโรงเรียน ส่วนการกลับเข้าศึกษาต่อของผู้ใหญ่นั้น มีผู้สนใจเรื่องการฝึกอบรมระยะสั้น แต่พบว่าช่วงวิกฤตนั้นแหล่งจัดฝึกอบรมกึ่งการจับอบรมเช่นกัน อย่างไรก็ตามกลุ่มตัวอย่างแสดงความเชื่อในความสำคัญของการศึกษา ว่าเป็นเรื่องสำคัญและเป็นหลักประกันอนาคตของบุตรหลาน

2. ลักษณะแนวคิด (เจตคติ) ที่มีผลต่อพฤติกรรมของประชาชน ข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อยสรุปได้ว่า กลุ่มตัวอย่างมีแนวคิดก่อนและหลังวิกฤตเศรษฐกิจเปลี่ยนไปบ้าง และมีการปรับเพื่อความอยู่รอด ส่วนข้อมูลจากกลุ่มผู้มีรายได้น้อยจากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างพบว่าด้านการศึกษาและเศรษฐกิจมีความคิดเปลี่ยนไป ส่วนความเชื่อด้านสังคม และศาสนา ยังคงเดิม

3. การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนแนวคิดเพื่อให้เกิดความเข้าใจปัญหาและค้นหาแนวทางปฏิบัติ ที่มีคุณค่าสังคมร่วมกัน พบว่ามีประเด็นด้านบวก คือ กลุ่มตัวอย่างได้มีโอกาสดูแลภารกิจของตนใกล้ชิดมากขึ้น เกษตรกรได้ได้หุควิเคราะห์ปัญหาของตนเอง นักธุรกิจได้ร่วมมือกันดูแลกับพนักงานใกล้ชิดมากขึ้น ด้านความเป็นอยู่ของครอบครัวมีความอบอุ่น ซึ่งเป็นโอกาสของวิกฤตทำให้ทุกคนใกล้ชิดพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น รับรู้ปัญหาและหาทางแก้ปัญหาด้วยกัน มีโอกาสพิจารณาคุณลักษณะของคนในสังคมว่าผลผลิตของการศึกษามีส่วนทำให้ได้คนที่ขาดความคิดวิเคราะห์ ขาดวินัย ขาดความรับผิดชอบ และความคิดสร้างสรรค์ที่เป็นรูปธรรม ซึ่งต้องพัฒนาระบบการศึกษา แนวคิดในทางลบพบว่ามีกรมองรัฐบาลว่าแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจล่าช้า กลุ่มตัวอย่างรู้สึกท้อแท้ในบางครั้ง มีคนจนเพิ่มขึ้น แม้ในหมู่บ้านเล็กก็ต้องระมัดระวังด้านความปลอดภัยจากการลักขโมย จี๋ ปล้น มีการเล่นหวยหุ้นมากขึ้น

จากผลการวิจัยพอจะสรุปข้อเสนอแนะได้ดังนี้ คือ ด้านนโยบายและการปฏิบัติ ควรมีการให้การศึกษาดูแลเกษตรกรแบบครบวงจรแก่เกษตรกร ควรมีการประนอมหนี้ให้มีประสิทธิภาพ ภาครัฐ ควรกระจายการจัดทำแผนงบประมาณแบบมีส่วนร่วม จัดทำข้อมูล การส่งเสริมอาชีพที่มั่นคงแก่เกษตรกร ผู้ใช้แรงงาน อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และบริการ จัดให้มีการเรียนการสอน เรื่องปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจ พัฒนาหลักสูตรให้สร้างคนให้รู้จักคิดวิเคราะห์ รับผิดชอบ เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันสังคมไทย

ข้อเสนอแนะด้านการวิจัย ควรมีการเก็บรวบรวมข้อมูลเจาะลึก การออกกลางคืนของนักเรียน โดยเริ่มจากสถาบันการศึกษา ควรวางแผนเก็บข้อมูลให้ครบทุกกลุ่มอาชีพ และควรมีการสัมภาษณ์เจาะลึก การประเมินเจตคติของกลุ่มตัวอย่างแต่ละรายด้วย

Abstract

The purposes of this study were to find out about 1) the situation in Northeast Thailand of school dropouts or people going back to school during the economic crisis, 2) what the Northeastern Thai people studied said about their attitudes about education and their way of life before and after the economic crisis and 3) the ideas of Northeastern Thai people relating to the problems encountered and the strategies used for coping with or solving such problems.

Participants were drawn from a variety of occupational groups - owners of industries and business enterprises, farmers, people involved in the provision of services and labourers - by the multi-stage random-sampling technique. Simple random sampling was used to select the provinces and quota sampling was used to assign numbers of participants for each occupational group.

Seventy-six participants were recruited from all occupational groups for focus-group discussions. Two-hundred sixteen low-income earners were recruited for interviewing by structured-interview techniques.

The data consist of both qualitative and quantitative data. The qualitative data were grouped according to problems the participants encountered, i.e., economic problems, educational problems and way of life during the economic crisis.

The quantitative data were assigned numerical values according to a rating scale and analyzed by computer for frequencies and percentages and tested by the t-test for differences involving remembered attitudes and behaviour in relation to various indicators before and after the economic crisis. There were some statistically significant differences ($P < .05$).

Findings

1. The results from focus group discussions indicated that participants knew of nobody who had taken children out of school. But some had had their children change schools. As for adults going back to school during the economic crisis, some participants were thinking of taking short-course training. But this was not widely offered. (The potential institutional organizers faced some constraints from the crisis as well.)

However, every occupational group believed that education was the most important issue for their children's future. They felt that it guaranteed a better life in the long run.

2. According to the participants in the focus-group discussions, there were some changes in their attitudes after the crisis. Most participants said they adjusted their behaviours in order to cope with the crisis. As for the data from interviewing the lower-income group, there were some statistically-significant differences in their attitudes towards education and economic conditions before and after the crisis, as they remembered them. But there were no before-and-after- -as the participants recalled them- -differences in certain beliefs, such as social, and religious values and practices.

3. Participants were grateful to have an opportunity to share their ideas and ways of coping with the crisis. They also expressed their views towards the crisis in both positive and negative terms. Positive points included having an opportunity to take a closer look at their own problems, having time to take care of their own businesses and sharing ideas with employees. Farmers started looking for better ways to develop their methods of producing crops and managing them. Families stayed together, spending time and sharing problems. People noticed the weaknesses in characteristics of Thai people. They thought that educational institutes played a major role in producing quality or lack of quality in the population.

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
บทคัดย่อ	ค
Abstract	จ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ญ
สารบัญแผนภาพ	ฎ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ในการวิจัย	4
1.3 ขอบเขตของการวิจัย	4
1.4 คำนิยามศัพท์	5
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
2.1 สภาพเศรษฐกิจของภาคตะวันออกเฉียงเหนือและจังหวัดที่ศึกษา โดยสังเขป	6
2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจและการศึกษา	10
2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิด (เจตคติ และพฤติกรรมของมนุษย์)	15
2.4 เครื่องชี้วัดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาความเป็นอยู่ของ คนในสังคม	20
2.5 แนวคิดเพื่อการปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ	22
2.6 การศึกษาผลกระทบจากภาวะวิกฤตในประเทศไทย	25

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 3	วิธีดำเนินการวิจัย
	29
3.1	ประชากร
	29
3.2	กลุ่มตัวอย่าง
	29
3.3	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
	32
3.4	การสร้างเครื่องมือ
	32
3.5	การวิเคราะห์ข้อมูลและประมวลผล
	35
บทที่ 4	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล
	37
4.1	ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อย (ข้อมูลเชิงคุณภาพ)
	37
4.1.1	สรุปประเด็นการประชุมกลุ่มย่อยจังหวัดขอนแก่น
	38
4.1.2	สรุปประเด็นการประชุมกลุ่มย่อยจังหวัดสกลนคร
	49
4.1.3	สรุปประเด็นประชุมกลุ่มย่อยจังหวัดสุรินทร์
	57
4.1.4	สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ
	66
4.2	คุณสมบัติและสถานภาพของกลุ่มตัวอย่าง
	66
4.2.1	การเปรียบเทียบความแตกต่างก่อนและหลังภาวะวิกฤต
	71
4.2.2	เศรษฐกิจในแต่ละด้าน โดยใช้ t-test
	71
4.3	สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล
	74
บทที่ 5	สรุปผลการวิจัย
	77
5.1	ภาวะการคงอยู่ในสถานศึกษา การออกกลางคันหรือการกลับ
	เข้าสู่ศึกษา
	78
5.2	ลักษณะแนวคิด (เจตคติ) ที่มีผลต่อพฤติกรรมของประชาชน
	79
5.3	การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แลกเปลี่ยนแนวคิดเพื่อให้เกิดความ
	เข้าใจปัญหาและค้นหาแนวทางประพฤติปฏิบัติที่มีคุณค่าต่อสังคม
	ร่วมกัน
	79

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
5.4 การอภิปรายผลการวิจัย	81
5.5 ข้อเสนอแนะ	84
บรรณานุกรม	87
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก	91
ภาคผนวก ข	101
ภาคผนวก ค	107
ภาคผนวก ง	114

สารบัญตาราง

	หน้า	
ตารางที่ 1	รายได้ประชากร/คน/ปี ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประจำปี 2529 แยกเป็นรายจังหวัด	30
ตารางที่ 2	แสดงการสุ่มเลือกจังหวัด	31
ตารางที่ 3	ลักษณะของกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการสัมภาษณ์จำแนกตามอายุ	67
ตารางที่ 4	ลักษณะของกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการสัมภาษณ์ จำแนกตาม ระดับการศึกษา	68
ตารางที่ 5	ลักษณะของกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการสัมภาษณ์ จำแนกตาม สถานภาพสมรส	68
ตารางที่ 6	ลักษณะของกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการสัมภาษณ์ จำแนกตาม รายได้	69
ตารางที่ 7	ลักษณะของกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการสัมภาษณ์ จำแนกตาม สภาพการทำงาน	70
ตารางที่ 8	ลักษณะของกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการสัมภาษณ์ จำแนกตาม ภาวะหนี้สิน	71
ตารางที่ 9	เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างความคิดเห็น (เจตคติ) ของกลุ่ม ตัวอย่างกลุ่มรายได้น้อย จังหวัดขอนแก่น ก่อนและหลัง ภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ	72
ตารางที่ 10	เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างความคิดเห็น (เจตคติ) ของกลุ่ม ตัวอย่างกลุ่มรายได้น้อย จังหวัดสกลนคร ก่อนและหลัง ภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ	72
ตารางที่ 11	เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างความคิดเห็น (เจตคติ) ของกลุ่ม ตัวอย่างกลุ่มรายได้น้อย จังหวัดสุรินทร์ ก่อนและหลัง ภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ	73

สารบัญแผนภาพ

	หน้า
แผนภาพที่ 1 ปัจจัยพื้นฐานที่ใช้กำหนดในการแสดงพฤติกรรม	16
แผนภาพที่ 2 สรุปผลข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อยจังหวัดขอนแก่น	48
แผนภาพที่ 3 สรุปข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อยจังหวัดสกลนคร	55
แผนภาพที่ 4 สรุปผลข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อยจังหวัดสุรินทร์	63
แผนภาพที่ 5 สรุปภาพรวมผลการประชุมกลุ่มย่อยจังหวัดขอนแก่น สกลนคร และสุรินทร์	64-65

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากผลกระทบของภาวะเศรษฐกิจถดถอยตั้งแต่ปลายปีพุทธศักราช 2539 เป็นต้นมา ได้ส่งผลกระทบต่อไปทั่วทุกสังคม ทั้งนี้เพราะการถูกสั่งปิดสถาบันการเงิน 56 แห่ง ส่งผลกระทบต่อถึงความมั่นคงของสถาบันการเงินโดยรวม จากรายงานการวิจัยของ Asian Development และ the National Economic and Social Development Board อ้างถึงใน Chatraudee Theparat (1998) ได้ชี้ให้เห็นว่ามีประชาชนจำนวนถึง 1.22 ล้านคน ต้องออกจากงานเพราะสถานประกอบการทั้งในภาคเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมต้องปิดตัวลง และแม้ในกลุ่มที่กำลังมีงานทำอยู่ขณะนี้ก็มีรายได้ลดลงถึง 30 เปอร์เซ็นต์ จากรายงานการวิจัยดังกล่าว ได้สรุปให้เห็นว่าภาคที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจครั้งนี้มากที่สุด คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กล่าวคือ มีผู้ว่างงานในปี 2541 ถึงร้อยละ 8.53 เปอร์เซ็นต์ เมื่อเทียบกับปี 2539 ที่มีผู้ว่างงานเพียงร้อยละ 3.72 เปอร์เซ็นต์ และจากการสำรวจทั่วราชอาณาจักรของสำนักงานสถิติแห่งชาติรอบที่ 3 (สิงหาคม 2541) พบว่ามีผู้ว่างงานรวม 1,134,200 คน ส่วนไตรมาสที่ 4 คาดว่าจะมีผู้ว่างงานประมาณ 1.3 ล้านคน (มติชนรายวัน 29 ธันวาคม 2541) ซึ่ง Chatrudee ได้สรุปว่าตัวเลขดังกล่าวนี้อาจมีการเปลี่ยนแปลงได้อีก ผลกระทบจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจครั้งนี้ยังส่งผลต่อไปถึงจำนวนเด็กนักเรียนที่ต้องออกกลางคันเนื่องจากผู้ปกครองไม่สามารถหาเงินมาเป็นค่าใช้จ่ายในการศึกษาของบุตรหลานได้เพียงพอ นอกจากนี้ในการศึกษาข้อมูลด้านการศึกษาต่อของเด็กนักเรียนใน 5 จังหวัด (เชียงราย ชะลา อุบลราชธานี สระแก้ว และกรุงเทพมหานคร) กลุ่มตัวอย่าง 4,000 ครอบครัวพบว่า ในปี 2540 มีเด็กประถมศึกษาเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 95.7 เปอร์เซ็นต์ พอปี 2541 จำนวนนักเรียนต่อลดลงเหลือเพียง 86.9 เปอร์เซ็นต์ และในระดับอาชีวศึกษามีผู้ศึกษาต่อ 41.4 เปอร์เซ็นต์ ในปี 2540 พอปี 2541 เหลือเพียง 35.5 เปอร์เซ็นต์ (สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอ้างจากหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ฉบับวันที่ 31 ธันวาคม 2541 หน้า 5) สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2542) ได้สรุปปัญหาที่กระทบต่อการศึกษาว่า

ปัญหาที่ผู้ตอบเลือกเป็นอันดับ 1-3 คือไม่มีเงินจ่ายค่าเล่าเรียน และค่าอุปกรณ์การเรียน ซึ่งพบในจังหวัดที่ศึกษาทุกจังหวัด แต่ผู้ปกครองก็ยังคงรับภาระได้ แต่ก็มีถึงร้อยละ 6.7 ที่คาดว่าไม่สามารถส่งลูกได้อีก

ขณะเดียวกัน คณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้รายงานแนวโน้มปัญหาความยากจนว่า สัดส่วนความจนเพิ่มขึ้น 13.0% และ 12.4% ในไตรมาส 1 และไตรมาส 2 ตามลำดับ หรือคิดเป็นจำนวนคนจนประมาณ 7.6-7.9 ล้านคน เมื่อเทียบกับ 11.3% ในปี 2539 นอกจากนี้ข้อมูลในไตรมาสที่ 2 ของปี 2541 พบว่ากลุ่มคนที่มีรายได้สูงสุด 20% แรกของประเทศยังคงมีรายได้คิดเป็น 55.8% ของรายได้ประเทศสูงขึ้นเล็กน้อยจากปี 2539 ขณะที่คนที่มีรายได้ต่ำสุด 20% ยังคงมีรายได้เท่าเดิมคือ ประมาณ 4.4% ของรายได้ทั้งประเทศ กลุ่มที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดคือ กลุ่มชนชั้นกลาง (มติชนรายวัน, ธันวาคม 2541 หน้า 19)

นอกจากนี้รายงานยังได้แจ้งว่าผู้ที่มีรายได้ประจำเป็นค่าจ้างจะมีรายได้ลดลงประมาณ 5.6 บาทต่อเดือน และภาคธุรกิจมีรายได้ลดลง 1,038 บาทต่อเดือน แต่ภาคเกษตรไม่ได้รับผลกระทบมากนัก เนื่องจากผลผลิตการเกษตรโดยรวมสูงขึ้น (มติชนรายวัน, ธันวาคม 2541 หน้า 19)

ยิ่งไปกว่านั้นเราจะเห็นได้ว่า ภาวะวิกฤตต่อเศรษฐกิจได้ส่งผลกระทบต่อไปยังสภาพจิตใจของบุคคลที่ได้รับผลกระทบโดยตรง นั่นคือจะมีรายงานข่าวที่นำเสนอทางโทรทัศน์ในเรื่องปัญหาการนำทางออกด้วยการฆ่าตัวตาย ของประชาชนสูงขึ้นมากในช่วงปี 2541 ดังเช่น กรณีนายชุ่มและการถูกรังรัดเก็บหนี้จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) และผู้นำครอบครัวหนึ่งสามารถมีงานทำเลี้ยงครอบครัวได้ รู้สึกว่าตนเองเป็นชีวิตที่ไม่มี ความหมายในการต้องการขอภรรยาгинทุกวัน (Surachai Chupaka, 1998) นี่คือนตัวอย่างที่ แสดงให้เห็นว่าปัญหาเศรษฐกิจนำไปสู่ปัญหาสังคม แต่ขณะเดียวกันสื่อมวลชนก็ได้เสนอข่าวที่แสดงถึงการยอมรับในสภาพการณ์ของภาวะวิกฤตในหมู่ประชาชน ซึ่งคนเหล่านี้จะปรับตัวให้เข้ากับสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนไป โดยบางกลุ่มอาศัยศาสนาเป็น เครื่องช่วยบรรเทาความเครียด (พระราชวรมุณี, 2541) บางกลุ่มหันไปเปลี่ยนอาชีพ โดยเลือกงานอาชีพที่จะช่วยให้ตนเองดำรงชีวิตอยู่ในภาวะวิกฤตได้ เช่น ทำการค้าขายหรือหันไปทำการ

เกษตร และแม้เกษตรกรเองก็มีการปรับปรุงสภาพ และวิธีการทำเกษตรกรรมของตนให้เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจขณะนี้เกษตรกรและนักวิชาการต่างพากันชักชวน และช่วยเหลือให้ความรู้แก่เกษตรกรเพื่อให้เกิดการพัฒนาทางเกษตร ซึ่งเป็นอาชีพที่คนไทยทำได้ดีที่สุดให้ได้ผลดียิ่งขึ้น (Bangkok Post, 1998)

เมื่อเราหันมาพิจารณาภาพรวมในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา เศรษฐกิจของไทยได้เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ขณะเดียวกันในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ก็ยังถูกมองว่าเป็นระยะที่ก่อให้เกิดปัญหาสังคมหลายประการ เช่น การเปลี่ยนแปลงค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับภาวะความเป็นอยู่ และระบบคุณธรรมจริยธรรม การเปลี่ยนแปลงแบบแผนชีวิต ซึ่งเป็นผลจากการอพยพแรงงานจากชนบทเข้าสู่เมืองใหญ่ ก่อให้เกิดปัญหาแหล่งเสื่อมโทรม ปัญหาชุมชนแออัด ปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติด มลพิษ การเอารัดเอาเปรียบ ปัญหาสุขภาพอนามัย และสุขภาพจิตเสื่อมโทรม

สำหรับในด้านค่านิยมคุณธรรมและจริยธรรมที่เปลี่ยนไปนั้น จรรยา สุวรรณทัต (2537) ได้ชี้ให้เห็นว่าประเทศที่ก้าวจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรมจะมีการปรับตัวเข้าสู่วิถีชีวิตใหม่และความสัมพันธ์เชิงบุคคลแบบใหม่ ระบบเครือญาติ แบบสังคมเกษตรจะค่อยๆ สูญหายไป แม้แต่สภาพความสัมพันธ์ในครอบครัวก็ต้องปรับเปลี่ยนไป ประเวศ วะสี (2541) ได้ตั้งประเด็นให้เห็นจุดอ่อนต่างๆ ของสังคมไทยไว้คือ 1) โครงสร้างทางสังคม เป็นลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีอำนาจและผู้อ่อนแอ ซึ่งทำให้สังคมมีความอ่อนแอ 2) โครงสร้างมีการรวมอำนาจ ทำให้เป็นที่เกิดของปัญหาคอร์รัปชัน 3) ความเคยชินจากสิ่งแวดล้อมในอดีต คือ ประเทศเคยมีทรัพยากรมากไม่มีภัยธรรมชาติ ทำให้คนขาดความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ การสร้างสรรค์และการให้ความร่วมมือพัฒนาสังคม และ 4) เรา (คนไทย) รับเอาแนวคิดวัตถุนิยมเข้ามาเป็นตัวชี้ในการพัฒนาในสังคมที่สลับซับซ้อน และมีปัญหาต่างๆ การใช้อำนาจในการแก้ปัญหาได้ผลน้อยลงต้องใช้ความรู้ สังคมไทยขาดวัฒนธรรมการสร้างและการใช้ความรู้ในการแก้ปัญหา

จากปัจจัยประกอบหลายๆ ประการดังกล่าวข้างต้นล้วนแล้วแต่มีส่วนผลักดันให้เกิดปัญหาเศรษฐกิจล่มสลายในช่วงปี 2539 ทั้งสิ้น

จากวิกฤตการณ์เศรษฐกิจปัจจุบันที่ประเทศไทยกำลังเผชิญอยู่ขณะนี้ มีผลกระทบต่อประเทศของเราอย่างรุนแรง ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจสังคมและการศึกษา ประชาชนในภูมิภาคต่างๆ ได้รับความเดือดร้อน มีคนว่างงานมากขึ้น ผู้คนต้องอพยพกลับคืนถิ่นฐาน โดย

เฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีผู้ว่างงานอพยพกลับบ้านมากที่สุดถึง 67 เปอร์เซ็นต์ ภาคเหนือ 16 เปอร์เซ็นต์ ภาคกลาง 10 เปอร์เซ็นต์ ภาคใต้ 3 เปอร์เซ็นต์ กรุงเทพมหานคร และปริมณฑล 4 เปอร์เซ็นต์ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ : อ้างจากไทยรัฐ 31 ธันวาคม หน้า 5) ปัญหาดังกล่าวนี้นำให้เด็กและเยาวชนต้องละทิ้งสถานศึกษากลางคัน ซึ่งแน่นอนว่าคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนต้องได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจในครั้งนี้ในทุกสาขาอาชีพ โดยเหตุที่ประเทศไทยได้ก้าวสู่การพัฒนาด้านเศรษฐกิจอุตสาหกรรมมาก่อน ประชาชนจะประกอบอาชีพจัดแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่คือ 1) สาขาการเกษตรและผู้ใช้แรงงาน 2) สาขาอุตสาหกรรม และ 3) สาขาพาณิชยกรรม และการบริการ เมื่อมีวิกฤติเศรษฐกิจเกิดขึ้นประชาชนใน 3 กลุ่มอาชีพนี้จึงได้เป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบอย่างมาก

อย่างไรก็ตามเป็นที่สังเกตได้ว่า วิกฤติการณ์เศรษฐกิจนี้ก่อให้เกิดผลกระทบใน 2 ลักษณะคือ

1. ผลทางด้านบวก คือ ลักษณะแนวคิดที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมทางด้านที่เป็นผลดีต่อสังคม
2. ผลทางด้านลบ คือ ลักษณะแนวคิดที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดปัญหาหรือผลเสียต่อสังคม

ผลกระทบทั้งสองด้านดังกล่าว นับเป็นวิกฤติเศรษฐกิจที่อาจกลายเป็นโอกาสที่ดีให้กับสังคมไทย ให้มีการปรับเปลี่ยนสภาพชีวิตให้สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจสังคมต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. ศึกษาถึงภาวะการคงอยู่ในสถานศึกษา การออกกลางคัน หรือการกลับเข้าศึกษาต่อของประชาชนในกลุ่มอายุต่างๆ ในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจ
2. ศึกษาลักษณะแนวคิด (เจตคติ) ที่มีผลต่อพฤติกรรมของประชาชน
3. เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนแนวคิด เพื่อให้เกิดความเข้าใจปัญหาและค้นหาแนวทางประพฤติปฏิบัติที่มีคุณค่าต่อสังคมร่วมกัน

1.3 ขอบเขตการวิจัย

1. การวิจัยนี้จะเก็บข้อมูลจากกลุ่มประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่อยู่ในเขตอำเภอเมือง ของ 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดขอนแก่น สุรินทร์ และสกลนคร

2. การวิจัยครั้งนี้ศึกษาจากประชาชนหลายสาขาอาชีพยกเว้นข้าราชการ เพราะเป็นกลุ่มที่เชื่อว่าได้รับผลกระทบจากภาวะปัจจุบันน้อยที่สุด

1.4 คำนิยามศัพท์

1.4.1 ผลกระทบของภาวะเศรษฐกิจ หมายถึง ผลที่เกิดขึ้นทั้งทางด้านบวกและลบต่อสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มตัวอย่าง

1.4.2 สภาพการศึกษา หมายถึง สภาพการกลับเข้าศึกษาต่อของประชาชนในกลุ่มอายุต่างๆ และการออกกลางคันของผู้ที่อยู่ในความรับผิดชอบของประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจปัจจุบัน

1.4.3 เจตคติ หมายถึง แนวความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผลมาจากสภาพเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลง

1.4.4 พฤติกรรม หมายถึง การประพฤติกการปฏิบัติตนของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผลจากสภาพทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 ได้เรียนรู้ลักษณะแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการแสดงพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างภายใต้วิกฤตเศรษฐกิจ

1.5.2 ทราบและสามารถจัดหมวดหมู่ของวิถีการดำรงชีวิตของบุคคลใน 3 กลุ่มอาชีพหลัก

1.5.3 ได้ข้อเสนอแนะจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมพัฒนาสังคมและเป็นประโยชน์ต่อการแก้ปัญหาสังคม

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาถึงผลกระทบของภาวะเศรษฐกิจปัจจุบันที่มีต่อการศึกษาเจตคติและพฤติกรรมของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับภาวะการคงอยู่ในสถานศึกษา การออกกลางคันหรือการกลับเข้าศึกษาต่อของประชาชนในกลุ่มต่าง ๆ ในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ รวมถึงการได้ทราบถึงลักษณะแนวคิด (เจตคติ) ที่มีผลต่อพฤติกรรมของประชาชน ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในด้านต่าง ๆ ต่อไปนี้

- 2.1 สภาพเศรษฐกิจของภาคตะวันออกเฉียงเหนือและจังหวัดที่ศึกษาโดยสังเขป
- 2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจและการศึกษา
- 2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิด (เจตคติ) และพฤติกรรมของมนุษย์
- 2.4 เครื่องมือชี้วัดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาความเป็นอยู่ของคนในสังคม
- 2.5 แนวคิดในการแก้ปัญหาสังคมในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ
- 2.6 การศึกษาผลกระทบจากภาวะวิกฤตในประเทศไทย

2.1 สภาพเศรษฐกิจของภาคตะวันออกเฉียงเหนือและจังหวัดที่ศึกษาโดยสังเขป

ธนาคารแห่งประเทศไทย (2542) ได้รายงานเศรษฐกิจและการเงินในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไว้ว่า ในช่วงปี 2541 ภาวะเศรษฐกิจของภูมิภาคนี้ได้หดตัวลงร้อยละ 3.5 แต่จะเห็นได้ไม่เท่าในภาคเกษตรกรรม ทั้งนี้เนื่องจากสภาพทางธรรมชาติ เช่น ปริมาณน้ำฝนและราคาผลิตผลเกษตรอยู่ในเกณฑ์ดี จูงใจให้เกษตรกรขยายพื้นที่เพาะปลูกมากขึ้น ประกอบกับประชาชนที่มีรายได้จากการเกษตรยังมีรายได้จากเงินที่โอนกลับมาจากต่างประเทศซึ่งสูงขึ้น อันมีผลจากค่าเงินบาทของไทยที่อ่อนตัวลง ซึ่งในทางตรงข้าม ผลิตผลนอกภาคเกษตรกรรมหดตัวลงเกือบทุกสาขา โดยเฉพาะสาขาอุตสาหกรรมก่อสร้าง การค้าและอสังหาริมทรัพย์ ทำให้ภาคธุรกิจและ อุตสาหกรรมที่มีกำลังการผลิตส่วนเกิน ภาวะว่าง

งานเพิ่มขึ้น การบริโภคลดลง นอกจากนี้ยังประสบปัญหาหนี้สินและปัญหาการขาดสภาพคล่อง

ด้านการจ้างงานมีผู้ยื่นความจำนงสมัครงานกับสำนักจัดหางานของรัฐในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพิ่มขึ้นร้อยละ 58.4 ขณะเดียวกันตำแหน่งงานว่างลงร้อยละ 44.8 มีผู้ได้รับการบรรจุเข้าทำงานเพิ่มขึ้นเพียงร้อยละ 4.3

เมื่อศึกษาสภาพเศรษฐกิจในช่วงปี 2539 ของจังหวัดที่ได้รับการส่งเสริมเพื่อศึกษาวิจัยในครั้งนี้ สามารถแยกสรุปได้ดังนี้

2.1.1 จังหวัดขอนแก่น

รายได้ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับภาคอุตสาหกรรมร้อยละ 23.5 คิดเป็นมูลค่า 15,997.093 ล้านบาท รองลงมาเป็นสาขาการบริการร้อยละ 16.13 คิดเป็นมูลค่า 10,981.592 ล้านบาท สาขาพาณิชย์การ (ค้าส่งและค้าปลีก) ร้อยละ 14.22 คิดเป็นมูลค่า 9,676.861 ล้านบาท การก่อสร้างร้อยละ 11.87 คิดเป็นมูลค่า 8,078.989 ล้านบาท และสาขาเกษตรกรรมร้อยละ 11.0 คิดเป็นมูลค่า 7,509.154 ล้านบาท แต่ประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัดขอนแก่นก็ยังมีอาชีพเกษตรกรรมอยู่ ประชากรในจังหวัดขอนแก่นมีอาชีพหลักคือทำนาและเพาะปลูกพืชไร่ต่าง ๆ ครอบครัวยังมีอาชีพเกษตรกรรมมีประมาณร้อยละ 80 ของครอบครัวทั้งหมด

สำหรับด้านอุตสาหกรรมนั้น นับว่ามีความสำคัญต่อเศรษฐกิจและการจ้างงานของจังหวัดมากขึ้น โรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่มีอยู่บ้าง แต่ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมขนาดย่อมและขนาดกลาง มีการจ้างงานในท้องถิ่นสูง

ด้านพาณิชย์กรรมและบริการ จังหวัดขอนแก่นเป็นศูนย์กลางการค้า การบริการ และการท่องเที่ยวของภูมิภาค และเป็นศูนย์กลางการดำเนินงานของสถาบันการเงินเอกชนทุกประเภทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีโรงแรม 50 แห่ง สถานีบริการน้ำมัน 227 แห่ง มีห้องอาหาร ห้างสรรพสินค้า บริษัทรับเหมาก่อสร้าง ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ ร้านจำหน่ายรถยนต์ รถจักรยานยนต์ และเครื่องใช้ต่าง ๆ ซึ่งธุรกิจเหล่านี้เป็นแหล่งการจ้างงานจำนวนมาก แต่ในสถานการณ์เศรษฐกิจตกต่ำกิจการเหล่านี้ต้องชะงักตัวลง ทำให้มีการจ้างงานลดน้อยลง และมีผลกระทบต่อรายได้ของประชากรในจังหวัดอย่างมาก

2.1.2 จังหวัดสกลนคร

สภาพเศรษฐกิจของจังหวัดสกลนครยังขึ้นอยู่กับภาคเกษตรกรรม ในช่วงปี 2539 รายได้ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับการค้าส่งและค้าปลีกร้อยละ 21.39 คิดเป็นมูลค่า 5,087.042 ล้านบาท รองลงมาเป็นสาขาเกษตรกรรมร้อยละ 21.33 คิดเป็นมูลค่า 5,071.271 ล้านบาท สาขาการก่อสร้างคิดเป็นร้อยละ 15.49 มูลค่า 3,683.145 ล้านบาท สาขาการบริการคิดเป็นร้อยละ 14.0 คิดเป็นมูลค่า 3,329.931 ล้านบาท และสาขาอุตสาหกรรมคิดเป็นร้อยละ 4.06 มูลค่า 965.870 ล้านบาท

ประชากรจังหวัดสกลนครก็มีอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักเช่นกัน พืชเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดคือ ข้าวเหนียวและข้าวเจ้าหอมมะลิ

ด้านอุตสาหกรรมการลงทุนอุตสาหกรรมในจังหวัดสกลนครยังมีน้อย ส่วนใหญ่เป็นการลงทุนในอุตสาหกรรมแปรรูปทางการเกษตร ได้แก่ โรงสีข้าว โรงงานทำมันเส้น-มันอัดเม็ด โรงงานทำซอสมะเขือเทศ โครงการอาหารสำเร็จรูป (โครงการหลวง) และอุตสาหกรรมย่อยประเภทอื่น ๆ จังหวัดสกลนครมีโรงงานอุตสาหกรรมที่ได้รับอนุญาตให้ประกอบการได้จำนวน 2,094 โรง มีเงินลงทุน 791,383 ล้านบาท มีการจ้างแรงงานประมาณ 5,098 คน

2.1.3 จังหวัดสุรินทร์

สภาพทั่วไปทางเศรษฐกิจ เศรษฐกิจของจังหวัดสุรินทร์ขึ้นอยู่กับผลผลิตภาคเกษตรกรรมถึงร้อยละ 80 ของรายได้จังหวัด ที่เหลือเกิดจากผลผลิตด้านอุตสาหกรรมการค้าขายและอื่น ๆ สินค้าที่ทำรายได้หลักคือ ข้าว ปอแก้ว และมันสำปะหลัง ส่งผลให้เกิดโรงงานอุตสาหกรรมเกษตรคือ โรงสีข้าว โรงอัดปอ โรงงานทำมันเส้น และมันเม็ด แต่รายได้ที่เกิดจากสินค้าหลักดังกล่าวกลับไหลออกไปสู่จังหวัดอื่นในรูปของสินค้าอุปโภคบริโภคที่จังหวัดไม่สามารถผลิตได้พอเพียงกับความต้องการ เช่น วัสดุก่อสร้าง สินค้าอุปโภคบริโภคในครัวเรือน อาหารและพืชผัก

ข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เมื่อปี พ.ศ.2539 รายงานว่าประชากรของจังหวัดสุรินทร์มีรายได้เฉลี่ย 19,719 บาท ต่อคนต่อปี ซึ่งแสดงให้เห็นถึงว่ามาตรฐานการครองชีพและฐานะเศรษฐกิจของประชาชนอยู่ในกลุ่มต่ำ ทั้งนี้เพราะการประกอบอาชีพของประชากรในจังหวัดส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม

ที่ต้องอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก ทั้งนี้เพราะระบบชลประทานยังครอบคลุมไม่ทั่วถึง บางปี
ประสบภาวะแห้งแล้งหรือประสบปัญหาพืชเศรษฐกิจหลักตกต่ำงานไม่คุ้มทุน

การอุตสาหกรรม จังหวัดสุรินทร์มีอุตสาหกรรมสำคัญคือ โรงสีข้าว 54 โรง
จ้างคนงาน 482 คน รองลงมาคือโรงโม่หิน ย่อยหิน มี 15 โรง จ้างคนงาน 414 คน

ในด้านการพาณิชย์และบริการ ในปี พ.ศ.2540 มีการประกอบธุรกิจที่จัด
ทะเบียนนิติบุคคลและพาณิชย์ที่ยังคงประกอบธุรกิจดังนี้คือ ห้างหุ้นส่วนสามัญ 1 ราย
ห้างหุ้นส่วนจำกัด 88 ราย บริษัทจำกัด 17 ราย และทะเบียนพาณิชย์ 119 ราย (เฉพาะเขตใน
อำเภอ)

เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ทำให้เกิดผลกระทบต่อประชาชนในทุกสาขา
อาชีพ โครงสร้างแรงงานจังหวัดสุรินทร์ประจำปี 2541 เป็นดังนี้

1. ประชากรรวม	1,367,685 คน
2. จำนวนแรงงาน (อายุ 13 ปีขึ้นไป)	712,017 คน
3. จำนวนผู้มีงานทำ	697,065 คน
- ภาคเกษตรกรรม	585,256 คน
- นอกภาคเกษตรกรรม	111,809 คน
4. จำนวนผู้ไม่มีงานทำ	14,952 คน
5. จำนวนผู้ไม่อยู่ในกลุ่มแรงงาน	655,668 คน
- อายุต่ำกว่า 13 ปี	369,685 คน
- อายุ 13 ปีขึ้นไป (คนชรา, แม่บ้าน)	285,983 คน

(สำนักงานจังหวัดสุรินทร์ ฝ่ายข้อมูลและติดตาม
ประเมินผล มกราคม 2542)

จากสภาพเศรษฐกิจของจังหวัดที่ทำการศึกษามีการศึกษามากกว่าได้ดังนี้

ด้านเศรษฐกิจ แม้ว่าจะมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจโดยมีภาคอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และบริการ ซึ่งส่งผลในการเพิ่มผลผลิตของจังหวัด แต่ภาคเกษตรกรรมก็ยังเป็นภาคที่มีความสำคัญและเป็นอาชีพหลักส่วนใหญ่ของประชาชน และประชาชนมีรายได้จากพืชผลไม่กึ่งชนิด ยิ่งไปกว่านั้นในบางจังหวัดการชลประทานไม่ครอบคลุมต้องพึ่งธรรมชาติเป็นหลัก เมื่อเกิดฝนแล้งผลผลิตก็ตกต่ำลงอย่างมาก มีผลกระทบต่อรายได้ของประชาชน ส่งผลให้มีการอพยพแรงงานเข้าสู่เมืองใหญ่ และกรุงเทพมหานคร

ผลกระทบจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจส่งผลให้มีการเลิกจ้างงานในสถานประกอบการต่าง ๆ แรงงานจากชนบทซึ่งเป็นผู้ใช้แรงงานเป็นส่วนใหญ่ก็ตกงานและย้ายกลับภูมิลำเนาเดิม ทำให้มีแรงงานกลับคืนถิ่นมาเป็นคนว่างงานอยู่ในชนบท

2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจและการศึกษา

Adam Curle อ้างถึงใน John Simmons (1980) ได้สรุปจากประสบการณ์การทำงานเป็นครู เป็นนักวิจัย และเป็นที่ปรึกษาในประเทศที่กำลังพัฒนามากกว่า 20 ประเทศ ไว้ว่า การศึกษาทำให้คนมีความคิด มีทักษะ และการศึกษายังเป็นพลังอันสำคัญให้เกิดความเสมอภาค และการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ในส่วนตัวของ John Simmons เองได้แสดงความคิดเห็นว่าในความสัมพันธ์ของการศึกษาและเศรษฐกิจนี้ ในบางสถานการณ์บุคคลนอกจากจะเลือกงานให้ตรงกับวิชาที่ตนเองเรียนมาแล้ว ยังรอโอกาสของการได้งานที่มีรายได้สูงกว่าเขาได้ยกตัวอย่างให้เห็นว่า บางครั้งคนที่จบวิศวกรรมศาสตร์แม้จะมีตำแหน่งในโรงเรียนให้เป็นผู้สอนด้านวิศวกรรมศาสตร์ แต่คนที่จบวิศวกรรมศาสตร์ก็พอใจที่จะว่างงานรอจนกว่าจะมีงานด้านวิศวกรรมศาสตร์ทำ ในระยะยาวแล้วค่าตอบแทนจะสูงกว่าด้านงานมากกว่า และสอนมาก คนจะรู้สึกว่าคุณค่าที่จะคอยและคนที่จบจากมหาวิทยาลัยส่วนมากจะมีฐานะดี ดังนั้นการว่างงาน จึงเป็นลักษณะของการรอหาโอกาสมากกว่า ฉะนั้นในบางครั้งความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาและการว่างงานจึงไม่สัมพันธ์กันเท่าไรนัก กล่าวคือ การมีผู้ได้รับการศึกษาสูงไม่ได้เป็นการลดจำนวนคนว่างงาน ซึ่งประเด็นที่คล้ายคลึงกับแนวคิดนี้ก็ถูกกล่าวถึงโดย Mark Blaug (1980) ได้โยงการศึกษาและเศรษฐกิจมายังประเด็นของการว่างงาน โดยชี้ประเด็นไว้ดังต่อไปนี้

2.2.1 การศึกษาเป็นการเพิ่มปริมาณของการมีงานทำ ประเด็นนี้ Blaug พูดถึงในแง่ของการว่างงานในระยะสั้น ในโรงงานอุตสาหกรรม แต่ที่สำคัญการศึกษาทำให้คนรู้จักประหยัดค่าใช้จ่ายน้อย

2.2.2 การศึกษาช่วยขจัดความยากจน ข้อนี้ Blaug หมายถึงในระยะยาว เช่น ผู้ที่มีการศึกษาจะลดจำนวนบุตร ทำให้เป็นครอบครัวขนาดเล็ก

2.2.3 การศึกษาเองเป็นสาเหตุของการว่างงาน Blaug มองในแง่การศึกษาทำให้คนมีความทะเยอทะยาน ต้องการที่จะศึกษาสูงขึ้นหรือต้องการมีงานที่ดีกว่าตามความคิดของคนนั้น ๆ

2.2.4 การศึกษาทำให้สภาพการว่างงานอ่อนเร้นกลายเป็นการว่างงานเปิดเผย กล่าวคือ จากสภาพความเป็นอยู่ที่ทุกคนในครอบครัวช่วยกันทำงาน ทั้ง ๆ ที่ถ้ามีคนน้อยกว่านั้นก็สามารทำงานนั้นได้ แต่เมื่อคนในครอบครัวได้รับการศึกษา ก็จะตีตัวออกจากครอบครัว เพื่อไปหางานทำในเมืองใหญ่และคนเหล่านี้ก็จะไปกลายเป็นคนที่ว่างงานจำนวนมากอยู่ในเมืองใหญ่ ๆ

2.2.5 การศึกษาทำให้คนคาดหวังในตำแหน่งหน้าที่ที่สูงขึ้นในขณะที่ตำแหน่งสูง ๆ มีเพียงไม่กี่ตำแหน่ง

ประเด็นเหล่านี้ล้วนแต่เป็นแนวคิดให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับเศรษฐกิจในลักษณะของการมีงานทำของประชาชน แต่ความสัมพันธ์นั้นจะไม่คงที่ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และตัวแปรอื่นด้วยเช่นกัน

ถ้าจะมองสภาพสังคมไทย อภิชาติ พันธ์เสน และคณะ (2528) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจและการศึกษาว่าผูกพันกันในแง่ที่ว่าการศึกษาทำให้มีอาชีพ มีรายได้ มีผลตอบแทนที่สูงกว่าการเป็นเกษตรกร จึงทำให้มีคนคั่นรนเข้าสู่ระบบการศึกษา ซึ่งมีผลให้มีแรงดึงดูดเอาแรงงาน โดยเฉพาะส่วนที่เป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพในชนบท ทั่วประเทศให้มาจากชนบท วิทย์ วิศทเวทย์ (อ้างถึงในอภิชาติ พันธ์เสน และคณะ, 2528 หน้า 86) อธิบายไว้ว่าสังคมไทยดั้งเดิมประกอบด้วยคนสองประเภทคือมูลนายกับไพร่มูลนาย คือพวกที่ไม่ต้องใช้แรงงาน ส่วนไพร่คือผู้ที่ต้องใช้แรงงานและมีฐานะทางสังคมต่ำและในสังคมกสิกรรมดั้งเดิมจะมองการรับราชการว่าเป็นการได้มาซึ่งอำนาจความเชื่อนี้จะยังแน่นในหมู่คนไทยที่มีภูมิหลังเป็นคนชนบท

ฉะนั้นเมื่อพิจารณาแล้ว การศึกษาคือหนทางที่จะทำให้ได้อาชีพที่ดี คือรับราชการ เพราะชาวชนบทเห็นว่าจะทำให้สภาพทางสังคมของตนสูงขึ้นไปด้วย ซึ่งในความเป็นจริงในปัจจุบัน แม้ว่าการรับราชการจะมีรายได้น้อยกว่าอาชีพอื่น แต่ความฝังใจที่ว่า คนชั้นสูง (ราชการ) คือผู้ออกคำสั่ง ผู้ใช้สมอง และพวกคนชั้นต่ำ (ผู้ใช้แรงงาน) คือพวกรับคำสั่ง ดังนั้นบุตรหลานของคนชนบทเมื่อได้ศึกษาเล่าเรียนจึงตั้งใจที่จะต้องไปทำงานที่อื่น ไม่ใช่กลับมาทำกสิกรรมเช่นเดียวกับพ่อแม่ ความเชื่อดังกล่าวนี้อาจจะยังมีความเข้มแข็งอยู่ในกลุ่มผู้ปกครองนักเรียน ดังจะเห็นจากรายงานของ Thana Poopat (Nation, 1999) มีรายงานว่าแม่จะพยายามอย่างที่สุดที่จะไม่ให้การศึกษาของบุตรหลานต้องหยุดชะงักลง ซึ่งในขณะที่เดียวกันรัฐบาลก็ได้ลงทุนด้านการศึกษาอย่างมาก ผู้บริหารโรงเรียนต่างก็หาช่องทางในอันที่จะช่วยไม่ให้เกิดผลกระทบต่อการศึกษาของเด็ก รายงานแจ้งว่าในแต่ละจังหวัดจำนวนเด็กที่ออกกลางคันลดลง ผู้ปกครองจะพยายามทุกวิถีทางที่จะให้ลูกหลานอยู่ในโรงเรียนต่อไป เพราะฉะนั้นย่อมหมายถึงการมีรายได้ที่มั่นคงในอนาคต ผู้ปกครองจะเสียสละค่าใช้จ่ายเป็นทุนการบริโภคสิ่งที่ไม่สำคัญ ใช้เงินที่เก็บออมไว้หรือไม่ก็หยิบยืมเงินเพื่อใช้จ่ายเป็นทุนการศึกษาให้ลูก ซึ่งรวมถึงการกู้เงินจากกองทุนกู้ยืมเงินของรัฐบาลด้วย

Adams (1998) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของการศึกษาและเศรษฐกิจซึ่งเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับความเชื่อในเรื่องการศึกษา Adams กล่าวไว้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจและการศึกษามีความสัมพันธ์กันในทางบวกไม่ว่าจะวัดในเชิงตัวเงิน วัดในเชิงประสิทธิภาพในการเกษตรหรือวัดผลผลิตของแรงงาน ขณะเดียวกันยังกล่าวว่าการศึกษาอาจจะช่วยลดความยากจนเพิ่มหรือส่งเสริมการกระจายรายได้ และการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม ประชากรและด้านการเมือง

สำหรับสถานการณ์ในประเทศไทยในช่วงหลังวิกฤตเศรษฐกิจซึ่งเริ่มส่งผลกระทบต่อภาวะวิกฤตในประเทศตั้งแต่ต้นปีกระทบต่อสภาพการจ้างงาน โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานคร และเมืองใหญ่ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาและเศรษฐกิจไม่ได้เป็นความสัมพันธ์โดยตรง เนื่องจากความรุนแรงของภาวะเศรษฐกิจถดถอยทำให้มีการเลิกจ้างงาน นั้นย่อมหมายถึงจำนวนผู้ตกงานเพิ่มขึ้น จากรายงานของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งได้สำรวจสภาพว่างงานในช่วงเดือนสิงหาคม 2541 พบว่ามีผู้ว่างงานถึง 3.4 เปอร์เซ็นต์ ของจำนวนผู้ทำงาน (The National, 1999) ซึ่งการนี้จะส่งผลโดยตรงถึงการลดเงินรายได้ของ

ครอบครัวทำให้ส่งผลต่อเนื่องไปถึงสภาพที่ครอบครัวไม่สามารถส่งผลให้เรียนหนังสือต่อไป ซึ่งในประเด็นนี้ก็เท่ากับความเชื่อมโยงกันทางอ้อมของเศรษฐกิจและการศึกษา

Gill (1999) ได้ชี้ประเด็นว่าวิกฤตเศรษฐกิจของไทยในช่วงสองปีที่ผ่านมาเป็นเหตุให้นักเรียนทุกระดับประถมและมัธยมต้องออกกลางคัน สาเหตุของการออกกลางคันอาจมาจากการที่พ่อแม่ไม่มีเงินส่งให้ลูกเรียน หรือพ่อแม่ต้องการให้ลูกออกไปช่วยประกอบอาชีพ จำนวนนักเรียนที่ต้องออกกลางคันจะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ การออกกลางคันจะส่งผลกระทบยาวถึงการพัฒนาประเทศ เพราะการศึกษาเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ผลจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ ได้ส่งผลโดยตรงยังการศึกษา ซึ่งทำให้กระบวนการศึกษาธิการดำเนินการช่วยเหลือให้ทุนกับนักเรียนที่พ่อแม่มีปัญหาตกงาน

อย่างไรก็ตาม Prapasri (1999) ได้รายงานในช่วงเดือนมีนาคม 1999 ว่าสำนักงานประถมศึกษาแห่งชาติได้สำรวจและพบว่าไม่มีนักเรียนจำนวนมากดังที่ได้มีรายงานในช่วงต้นปีว่ามีนักเรียนออกกลางคันจำนวนมาก โดยได้แสดงตัวเลขจากการชี้แจงของ ดร.กษมา วรวรรณ ว่ามีนักเรียนเพียง 31,294 คน หรือ 1.74 เปอร์เซ็นต์ ที่อยู่ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ต้องออกจากโรงเรียน (สำรวจช่วงเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม 1999) เด็กเหล่านี้ก็ออกเพราะตามพ่อแม่ไปทำงานในจังหวัดอื่น นักเรียนเหล่านี้อยู่ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ชัยภูมิ ขอนแก่น และนครสวรรค์ ดร.กษมา วรวรรณ ได้ชี้แจงว่า การที่ผู้ปกครองให้ลูกอยู่ในโรงเรียนในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ เพราะไม่ต้องจ่ายค่าเล่าเรียน มีอาหารกลางวัน มีเครื่องแบบ มีหนังสือเรียน และเครื่องเขียนให้ ซึ่งเป็นการดำเนินการตั้งแต่ปี 1997 ก่อนวิกฤตเศรษฐกิจแล้ว จากประเด็นนี้ Thana Poopat (1999) ก็ได้เสนอรายงานจากการสำรวจของ Development Evaluation Division สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ซึ่งได้แสดงให้เห็นว่าเด็กที่ไม่เข้าเรียนในสถานศึกษาจำแนกตามกลุ่มอายุ ซึ่งช่วงระยะปี ค.ศ. 1988-1999 จะมีจำนวนลดลงตามลำดับ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนหน้าที่จะเกิดภาวะวิกฤตเศรษฐกิจในช่วงปลายปี 1997 (2539) ดังแสดงในตาราง

จำนวนเด็กที่ไม่ได้เข้าเรียน

ปี	อายุ	0-4	5-11	12-14	15-17	18-24
1988		95.8	18.9	32.4	69.1	89.1
1990		94.8	17.7	29.0	67.6	88.6
1992		94.3	14.7	21.1	56.6	85.8
1994		90.8	11.4	12.0	42.7	83.2
1996		87.8	7.8	7.0	32.7	80.4
1998		83.0	4.1	6.1	25.3	72.7

แหล่งที่มา : การสำรวจสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

โดย Development Evaluation Division, สำนักงานคณะกรรมการ
พัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ

อ้างอิงใน The National, March, 1991, p1

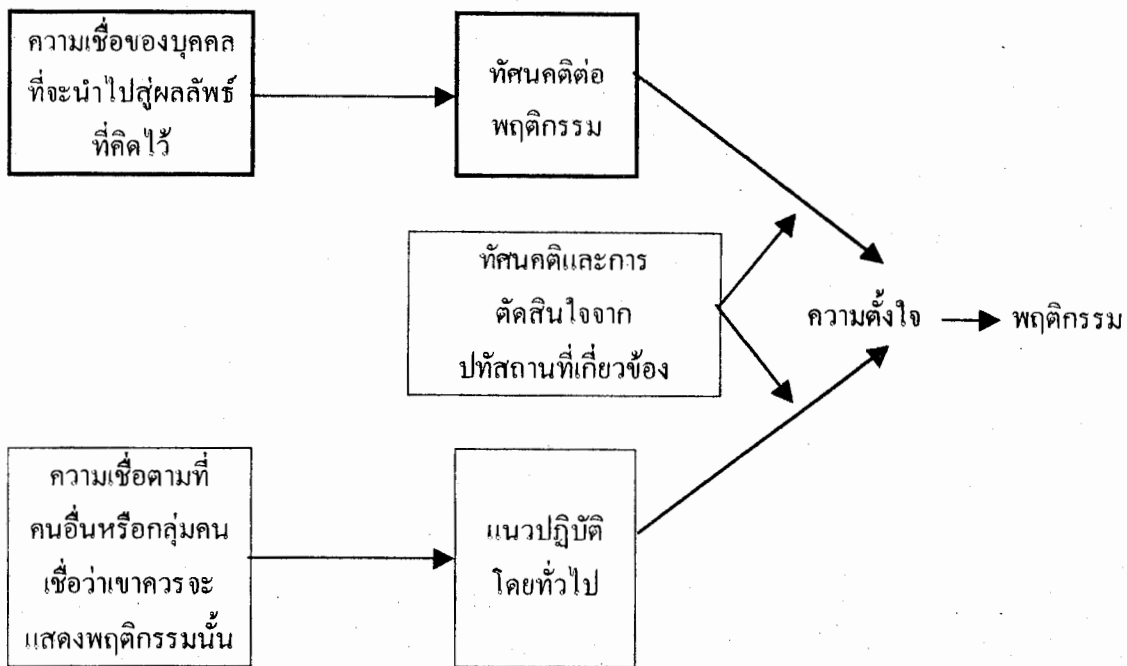
แม้ว่าความสัมพัทธ์หรือผลกระทบของเศรษฐกิจที่มีต่อการศึกษาในกรณีของประเทศไทยยังไม่สามารถสรุปได้ชัดเจนนัก แต่ประเด็นที่เชื่อมโยงให้เห็นชัดเจนคือ ต่อไป นักศึกษาที่สำเร็จจากสถาบันการศึกษาชั้นสูงจะมีโอกาสได้งานทำเพียง 30 เปอร์เซ็นต์ของผู้สำเร็จการศึกษา 100,000 คน ในแต่ละปีและคาดว่าจะเป็นอย่างนี้ต่อไปอีกอย่างน้อย 3 ปี (The Sunday Nation, 31 Jan. 1999)

นอกจากนี้แล้ว United Nations Economic and Social Commission for Asia and Pacific (1991) ยังได้ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจกับการว่างงานและการมีคนทำงานในลักษณะล้นงาน (การว่างงานแอบแฝง) ซึ่งได้กล่าวไว้โดยปกติกลุ่มเยาวชน 15 - 19 และ 20 - 24 ปี จะเป็นกลุ่มที่มีจำนวนสูงสุดที่ตกอยู่ในสถานการณ์ดังกล่าว ทำให้มีผลกระทบต่อเยาวชน ได้แก่ การเกิดอาชญากรรม และยาเสพติด ผลกระทบจึงเกิดทั้งตัวผู้ตกงาน ครอบครัว และสังคมโดยรวม

กล่าวโดยสรุปแล้วความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจและการศึกษาจะเกี่ยวข้องกันทั้งระบบ กล่าวคือ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจผลจะเชื่อมโยงถึงการเปลี่ยนแปลงในระบบการศึกษา นับแต่ปัจจัยด้านตัวป้อน คือ 1) จำนวนผู้เข้าศึกษาที่อาจเพิ่มขึ้นหรือลดลง 2) เกี่ยวข้องกับกระบวนการในการจัดการศึกษา คือ ต้องมีการปรับสถานการณ์ให้เหมาะสมและรองรับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ 3) มีความสัมพันธ์กับผลผลิตจากสถาบันการศึกษา นั่นคือในด้านการจ้างงาน ด้านการกระจายรายได้ของประชาชน และ 4) ผลกระทบต่อสภาพสังคมและความเป็นอยู่ของประชาชน

2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิด (เจตคติ) และพฤติกรรมของมนุษย์

Ajzen and Fishbein (1980) ได้ให้ข้อคิดไว้ว่า ทศนคติของคนนั้นไม่ว่าจะวัดอย่างไรมันก็เป็นเพียงปัจจัยเดียวในหลาย ๆ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการแสดงพฤติกรรมของคน ตามทฤษฎีของการแสดงพฤติกรรม คนจะแสดงพฤติกรรมบนพื้นฐาน 2 ประการคือ 1) ธรรมชาติของบุคคล 2) อิทธิพลที่ได้รับจากสังคม ปัจจัยด้านธรรมชาติของคนจะออกมาในเชิงของทัศนคติต่อการแสดงพฤติกรรม คนจะพิจารณาว่าแสดงพฤติกรรมนั้นแล้วดีหรือไม่ดี ส่วนประการที่สองนั้นคนจะแสดงหรือไม่แสดงพฤติกรรมนั้นแล้วคนอื่นจะคิดอย่างไร แต่ในทางปฏิบัติแล้วปัจจัยทั้งสองมีความสำคัญต่อความตั้งใจและการชั่งน้ำหนักในการตัดสินใจของมนุษย์เรา ซึ่งสามารถสรุปได้ดังแผนภาพข้างล่าง

แผนภาพที่ 1 ปัจจัยที่ใช้กำหนดในการแสดงพฤติกรรม

แหล่งที่มา : Ajzen, Icek and Fishbein, Martin (1980) p.8

จากแผนภาพแสดงให้เห็นว่าความเชื่อมั่นในปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่การแสดงพฤติกรรม ขณะเดียวกันความเชื่อก็จะโยงไปถึงการมองว่ามาตรฐานในการปฏิบัติของคนในสังคมที่แวดล้อมตัวเขานั้นแสดงพฤติกรรมอย่างไร ก็จะเป็นปัจจัยสำคัญที่มีส่วนให้บุคคลเลือกแสดงพฤติกรรม ฉะนั้นในการแสดงพฤติกรรมหรือการปฏิบัติของบุคคลจึงมีผลจากปัจจัยหลาย ๆ ประการ

ในมุมมองที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่มีผลต่อการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์นี้ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2540) ได้กล่าวถึงแบบแผนที่เป็นพื้นฐานต่อแนวคิดและส่งผลถึงการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม ซึ่งสรุปได้ดังแผนภาพข้างล่างนี้

องค์ประกอบปัจจัย พื้นฐานที่เป็นแบบ แผนพฤติกรรม	มิติที่เกี่ยวข้อง			
	การศึกษา	ศาสนา	ครอบครัว	เศรษฐกิจ
บรรทัดฐานทางสังคม	เรียนสูง	คนดีเกือบทุกคน สามัคคี เสียสละ ขยัน	ไม่มีลูกมาก	ฐานะดี
ค่านิยม	เรียนสูงไว้ก่อน เป็นสิ่งดี	คนดีเกือบทุกคน สามัคคี เสียสละ ขยัน	ต้องยกฐานะ ครอบครัว	คนต่างจังหวัด ด้อยกว่าคนใน เมือง
ความเชื่อ	ปริญญาบัตร	ความพอใจ	ทำหมัน เป็นบาป	เครื่องแสดง ฐานะ
สัญลักษณ์	รับคนมีความ สามารถทำงาน	เครื่องหมาย ประกาศ เกียรติคุณ	ขนาดของ ครอบครัว	เครื่องอำนวยความสะดวก

แผนภาพข้างบนอธิบายให้เห็นถึงกรอบที่เป็นปัจจัยพื้นฐานที่ทำให้คนในสังคมเลือกแสดงพฤติกรรมในสภาพสังคมที่เป็นปกติ

ในการทำความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิด (เจตคติ) และพฤติกรรมของมนุษย์นั้น จึงมีนักวิชาการพยายามพัฒนาเครื่องชี้วัดเพื่อใช้ในการประเมินความสัมพันธ์ดังกล่าว Thurstone (อ้างถึงใน Ajzen, I. and Fishbein M. 1980 p.14) ได้ให้ข้อคิดเห็นว่าการจะวัดทัศนคตินั้นควรจะต้องวัดจากตัวชี้วัดที่มีความเข้มของน้ำหนัก ความชอบ และความไม่ชอบจากข้อความที่ใช้ในการวัด ขณะเดียวกันก็ได้ตั้งข้อสังเกตว่าแม้ว่าทัศนคติของบุคคลต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดควรมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมที่จะเกี่ยวข้องกับสิ่งของหรือสถานการณ์นั้น แต่ก็ไม่จำเป็นที่ทัศนคติและพฤติกรรมจะมีความสัมพันธ์กัน

ต่อมาภายหลัง Rensis Likert ได้พัฒนาวิธีการชั่งน้ำหนักทัศนคติโดยใช้คะแนน 5 ระดับ (จากที่เห็นด้วยมากที่สุด 5 คะแนน ไปจนถึงไม่เห็นด้วยมากที่สุด 1 คะแนน) ซึ่งเมื่อผู้ตอบเลือกชี้ในช่องน้ำหนักที่ตรงกับความคิดของตนแล้วบวกคะแนนแล้ว ช่วงพิสัยของ

คะแนนจะเป็นช่วงระหว่าง 100 – 500 คะแนน จากคำถาม 100 ข้อ ถ้าผู้ตอบคนใดได้คะแนนสูง ก็แสดงถึงทัศนคติในทางบวก

แต่ในที่สุดแล้วนักวิชาการทั่วโลกก็สรุปพร้อมกันว่าทัศนคติเป็นเรื่องของระบบที่ซับซ้อน เพราะจะประกอบไปด้วยความเชื่อของบุคคลต่อสถานการณ์ ความรู้สึกของบุคคลต่อสถานการณ์ แนวโน้มของการแสดงออกของพฤติกรรมต่อสถานการณ์ และรวมไปถึงประสบการณ์ของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์

เมื่อกล่าวถึงองค์ประกอบจากหลาย ๆ ปัจจัย จึงควรที่จะศึกษาถึงการวิเคราะห์ในลักษณะอื่นเช่น

อัจฉรา วงศ์วัฒนามงคล (2538) ได้ศึกษาวิจัยเพื่อสร้างดัชนีคุณภาพชีวิตในการทำงานและคุณภาพชีวิตโดยทั่วไป โดยได้แบ่งตัวบ่งชี้ทางสังคม (social indicators) ออกเป็น 3 ลักษณะ คือ 1) ตัวบ่งชี้เชิงเกณฑ์ (criteria indicators) 2) ตัวบ่งชี้ความพึงพอใจ (satisfaction indicators) และ 3) ตัวบ่งชี้ทางสังคมเชิงพรรณนา (descriptive social indicators)

อัจฉราได้สรุปว่า ในการประเมินคุณภาพชีวิตของบุคคล พบว่าบุคคลให้ความสำคัญกับสิ่งต่อไปนี้ 1) สุขภาพ 2) ความเป็นอยู่ในบ้าน เพื่อนบ้าน สิ่งอำนวยความสะดวก สันทนาการ 3) เป้าหมายในการดำเนินชีวิต การแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและการยึดมั่นศาสนา 4) การดำเนินชีวิต ความปลอดภัย การสาธารณสุขโลก

ส่วน Carley (1983) ได้สรุปตัวบ่งชี้ทางสังคมไว้ 2 ประการ คือ 1) มีลักษณะเป็นตัวแทน (Surrogates) 2) เป็นการวัด (Measurement) โดยที่การวัดจะถูกนำเสนอในลักษณะของการหาความสัมพันธ์เชิงเหตุและผล (cause and effect) ในการวัดจะทำการเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) เป็นลักษณะทางสภาพสถานการณ์ภายนอก สภาพแวดล้อมเป็นการวัดจากเหตุการณ์ในสังคม และ 2) การวัดด้านความรู้สึกรับรู้เกี่ยวกับสภาพการดำรงชีวิต Carley ย้ำว่า การวัดตัวบ่งชี้จะต้องให้ความสำคัญกับค่านิยมที่ชัดเจนและวิธีการศึกษาที่เหมาะสม Campbell (1976) ได้ชี้ประเด็นว่า ในการวัดสภาพความเป็นอยู่ในสังคม บางครั้งการวัดสภาพทางสังคมไม่สามารถบอกความพอใจของประชาชนได้ ดังนั้นการวัดด้านการรับรู้และความรู้สึก แม้จะไม่ออกมาเป็นตัวเลข เป็นหน่วยวัด แต่ก็มีข้อดีที่ว่าทำให้เรารู้ชัดเจนถึงความต้องการและความรู้สึกของผู้ที่เราต้องการศึกษา

2.4 เครื่องมือชี้วัดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาความเป็นอยู่ของคนในสังคม

จากการที่งานวิจัยชิ้นนี้ต้องการศึกษาถึงผลกระทบของภาวะวิกฤตเศรษฐกิจที่มีต่อประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมุ่งมองประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสภาพรูปธรรมคือ การศึกษา การออกกลางคัน หรือการเข้าศึกษาต่อ ขณะเดียวกันก็มุ่งศึกษาถึงแนวคิด (เจตคติ) ที่ส่งผลถึงพฤติกรรมของประชาชน ผู้วิจัยได้พิจารณาจากแนวคิดของ Compbell (1976) ซึ่งได้ชี้ประเด็นว่า ในการวัดสภาพความเป็นอยู่ในสังคม บางครั้งการวัดในสภาพภายนอก (Objective) ก็ไม่สามารถบอกถึงความคิดความพอใจของประชาชนได้ ฉะนั้นการวัดเชิงความรู้สึก (Subjective) ซึ่งแม้ว่าจะไม่ได้ออกมาเป็นตัวเลข เป็นหน่วย เป็นตารางฟุต แต่ก็ยังมีข้อดีในแง่ที่ว่าเรารู้ชัดเจนถึงความต้องการ ความรู้สึกของผู้ที่เราต้องการศึกษา

งานวิจัยที่พยายามศึกษาตัวชี้ความเป็นอยู่ของคนได้ ศึกษาดังนี้

1. แนวคิดจากประสบการณ์การรับรู้สถานการณ์ในขณะนั้น ความแตกต่างของสิ่งที่เขาต้องการเห็นกับสิ่งที่ป็นสถานการณ์ตอนนั้นจะบอกเราว่าเขาารู้สึกอย่างไร พอใจหรือไม่

2. ศึกษาประสบการณ์ที่กลุ่มตัวอย่างรู้สึกพอใจในชีวิตประจำวัน โดยศึกษาในลักษณะของการประเมินในทางบวกและลบ

3. การศึกษาที่นำแนวคิดจากการใช้ทางจิตแพทย์ ซึ่งศึกษาทางสภาพจิตใจและอารมณ์เครียด โดยการศึกษาจากอาการ ประสบการณ์ และความรู้สึกโดยทั่ว ๆ ไป ซึ่งพบว่าผลที่ได้จะเป็นเชิงคุณภาพมากกว่าเป็นความรู้ กล่าวคือ เป็นเรื่องของความรู้สึกด้านความสุขและความวิตกกังวล ภาวะอารมณ์ซึ่งเป็นผลทางลบ ซึ่งแต่ละประเด็นจะถูกนำไปใช้โดยไม่ได้นำมาหาความสัมพันธ์กัน

ขณะเดียวกันในการประเมินแนวคิด (เจตคติ) ที่ส่งผลถึงพฤติกรรมของประชาชน ผู้วิจัยก็ต้องให้ความสำคัญกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความต้องการทางร่างกายที่มีผลต่อจิตใจ นักวิชาการได้สรุปไว้ข้างต้นกล่าวว่ามีส่วนที่จะผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรม (Knowles, 1980 ; ดวงเดือน, 2541) ดังนั้นงานวิจัยชิ้นนี้จึงศึกษารวมไปถึงวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับสภาวะความมั่นคงทางเศรษฐกิจที่เป็นผลกระทบโดยตรงต่อบุคคลดังเช่น การว่างงานจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ ซึ่งสภาพการว่างงานของประชาชนได้มีงานวิจัยที่ได้ศึกษาไว้หลายชิ้น ดังเช่นในการศึกษาวิจัยถึงผลกระทบของการตกงานที่มีต่อสภาพจิตใจซึ่งประเมินโดย Gershuny (1994) โดยใช้เครื่องมือที่เป็นลักษณะของคำถามที่ให้ผู้ตอบตอบว่าเห็นด้วย

หรือไม่เห็นด้วย เพื่อจะวิเคราะห์ถึงความคิดเห็นว่าเป็นไปในทางบวกหรือทางลบ โดยสรุปแล้ว พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีสภาพจิตใจที่แย่มาก มีปัญหาด้านการเงิน แต่ประเด็นผลกระทบอยู่ที่ 1) มีความเครียด เพราะสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไปมากกว่าเครียดเพราะสูญเสียรายได้ 2) การดำเนินชีวิตเปลี่ยนเพราะสภาพทางสังคมและการจัดการส่วนตัว ในขณะที่ Gallie และ Vogler (1994) ศึกษาผลกระทบต่อการว่างงานที่มีต่อบุคลิกลักษณะและทัศนคติของคนที่ไม่มีการทำงาน โดย 1) เปรียบเทียบประวัติของการทำงานของคนที่ว่างงานกับคนที่มีการทำงาน เพื่อประเมินคุณภาพงานว่าจะมีแนวโน้มให้เห็นระดับของคุณภาพที่ลดลงหรือไม่ 2) ศึกษาทัศนคติของคนว่างงานเพื่อดูว่าจะส่งผลต่อความสำเร็จในการหางานทำต่อไปหรือไม่ แบบสอบถามทัศนคติใช้ Likert Scale และพบว่าผู้หญิงมีความเครียดน้อยกว่าผู้ชายเมื่อว่างงาน

การศึกษาลักษณะเดียวกันนี้ Burchell (1994) ศึกษาถึงสภาพตลาดแรงงาน ความมั่นคงของงาน และการว่างงาน ที่มีผลต่อสุขภาพจิต โดยมุ่งมองผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต การศึกษานี้พบว่า การว่างงานส่งผลกระทบต่อภาวะจิตใจของผู้ว่างงาน แต่ขณะเดียวกัน สภาพของตลาดแรงงานก็ส่งผลกระทบต่อภาวะจิตใจของคนที่มีงานทำเช่นกัน งานวิจัยชิ้นนี้ได้สรุปผลการวิจัยไว้ว่า 1) ผลกระทบทางจิตใจของผู้ที่ไม่มีการทำงานส่งผลไปยังผู้อื่นด้วย นั่นก็คือคนที่ไม่มีการทำงานจะมีความรู้สึกไม่มั่นคง ทำให้คนมีการทำงานรู้สึกไปด้วย 2) ถ้ามีโอกาสได้กลับไปทำงานที่ไม่ดีนัก ความมั่นคงปานกลางก็จะรู้สึกดีขึ้น แต่ถ้างานดีก็จะมีสุขภาพจิตดีขึ้นมาก 3) ผู้หญิงถ้าตกงานจะไม่รู้สึกมีแรงกดดันมาก อาจเป็นเพราะคู่สมรสมีการทำงาน

ในด้านผลกระทบที่มีต่อครอบครัว Lampard (1994) ได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการเลิกงานในชีวิตสมรสกับการว่างงาน โดยศึกษาว่าการว่างงานเป็นสาเหตุให้มีแนวโน้มที่จะเกิดการหย่าร้างในครอบครัวหรือไม่ ซึ่งพบว่า 1) ถ้าไม่มีการทำงานแล้วแต่งงาน โอกาสหย่าร้างสูง 2) ถ้าว่างงานในช่วง 1 ปีที่แต่งงาน โอกาสที่จะหย่าร้างมีถึง 70% 3) คนที่ว่างงานมาแล้วบ่อย ๆ ในช่วงที่มีครอบครัวอยู่ โอกาสหย่าร้างก็สูง 4) ความรู้สึกไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจมีผลทำให้มีโอกาสหย่าร้างสูง ซึ่งเป็นผลทั้งไม่ว่าจะจากการว่างงานหรือจากความมั่นคงในอาชีพ ก็นับว่าเสี่ยงต่อการหย่าร้างสูง ข้อค้นพบว่าการวิจัยเช่นนี้สอดคล้องกับ Burgoyne และคณะ (1987) ซึ่งศึกษาเรื่องการหย่าร้างและยืนยันว่าความเครียดมีความสัมพันธ์กับความยากจน นั่นคือความรู้สึกไม่มั่นคงในการทำงาน ความฝืดเคืองทางการเงิน และความไม่พอใจในชีวิตครอบครัว นั่นคือความฝืดเคืองเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความเครียด

ขึ้นในบ้าน ในขณะที่งานวิจัยส่วนใหญ่พบผลกระทบทางลบที่เกิดจากการว่างงานและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป Gallie และคณะ (1994) ได้ศึกษาปัญหาครอบครัวที่สัมพันธ์กับการว่างงานโดยศึกษาถึงความคิดของผู้ที่ว่างงานในด้านการจัดการครอบครัว การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และการเข้าสังคม พบว่าถ้าครอบครัวที่ภรรยาไม่ทำงานทำก็ไม่มีผลกระทบต่อครอบครัว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานภาพทางสังคมและการอบรมเลี้ยงดู แต่โดยสรุปแล้วคนไม่มีงานทำจะทำงานบ้านมากขึ้น ไม่เข้าสังคม และเลือกใช้เวลาในการพักผ่อนที่ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงมาก การศึกษาได้ใช้เครื่องมือ Rating scale และแบ่งประเด็นศึกษาเป็นความสัมพันธ์กับครอบครัวและเครือข่ายในสังคม ซึ่งทางครอบครัวพบว่า 50% ไม่มีการเปลี่ยนแปลงสถานภาพการรับผิดชอบในเรื่องของงานบ้าน (ซักผ้า ทำความสะอาด ทำอาหาร ฯลฯ) ส่วนด้านการจัดการด้านการเงินก็ไม่มีผลกระทบ แต่ทั้งนี้ต้องแล้วแต่สภาพครอบครัวและการกลมกลืนทางสังคมที่บุคคลได้รับมา และเกี่ยวพันถึงงานที่เคยทำมาด้วย สำหรับด้านสังคมนั้นการวิจัยได้จัดกลุ่มออกเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรม (ไปวัด ไปชมการแสดง) กิจกรรมทางสังคม (ไปเยี่ยมผู้อื่น เชิญผู้อื่นมาบ้าน ไปฟังดนตรี ไปรับประทานอาหารนอกบ้าน) และกิจกรรมอื่น ๆ เช่น การออกกำลังกาย การทำสวน ทำงานอดิเรก อ่านหนังสือ ดูทีวี เป็นต้น พบว่าโดยภาพรวมแล้วคนที่ว่างงานจะถอนตัวออกจากสังคมจาก 2 สาเหตุ คือ 1) ปัญหาด้านการเงิน 2) ขาดความมั่นใจในการเข้าสังคม โดยสรุปแล้วกลุ่มตัวอย่างจะลดกิจกรรมของวัฒนธรรมและทางสังคมลง และแม้แต่การออกกำลังกายก็จะทำน้อยลงถ้าเทียบกับคนที่มีงานทำ การทำกิจกรรมนอกบ้านจะน้อยลงมากแต่เมื่อเทียบความแตกต่างกับคนที่มีงานทำก็ไม่แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งกล่าวโดยรวมแล้วบุคคลที่ว่างงานจะลดจำนวนกิจกรรมที่ฟุ่มเฟือยลง และไปเพิ่มในกิจกรรมที่มีค่าใช้จ่ายน้อยกว่า อย่างไรก็ตามเมื่อศึกษาถึงสภาพความพอใจในชีวิตครอบครัวก็พบว่าคนไม่มีงานทำพอใจชีวิตครอบครัวน้อยกว่าคนมีงานทำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ อย่างไรก็ตามสถานภาพของบุคคลมีความสำคัญต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

2.5 แนวคิดเพื่อการปฏิบัติในการแก้ปัญหาสังคมในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ

เอกสารประกอบการประชุมสภาวิจัยแห่งชาติ (2541) ได้เขียนเสนอแนวคิดในการหาทางออกเพื่อแก้ปัญหาสังคมในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจไว้ดังนี้คือ

- 2.5.1 การสร้างคุณค่าและจิตสำนึกใหม่
- 2.5.2 การสร้างเศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม (Civil Society)
- 2.5.3 พัฒนาเศรษฐกิจมหภาคและการเงิน
- 2.5.4 พัฒนาระดับรัฐ
- 2.5.5 พัฒนาสื่อเพื่อสังคม
- 2.5.6 ปฏิรูปกฎหมาย

2.5.1 การสร้างคุณค่าและจิตสำนึกใหม่

เป็นแนวคิดที่เกิดจากการเล็งเห็นจุดอ่อนของคนในสังคมที่มีค่านิยมตามกระแสบริโภคนิยม ฉะนั้นการปฏิรูปการศึกษาและการสร้างและพัฒนาคนให้รู้จักประหยัด ขยันหมั่นเพียรต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชัน เห็นต่อประโยชน์ส่วนรวม มีความคิดวิเคราะห์ รู้เท่าทันสื่อต่าง ๆ จึงเป็นทิศทางใหม่ที่ควรร่วมกันปลูกฝัง สร้าง และพัฒนาให้เกิดขึ้นกับสังคมไทย

2.5.2 การสร้างเศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม (Civil Society)

เป็นแนวคิดที่มุ่งพัฒนาบุคคลให้ร่วมกันปฏิรูปสังคม ระบบองค์กร และการสร้างความสามารถในการแก้ปัญหาสังคม การสร้างเศรษฐกิจพอเพียงจะอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรมและวัฒนธรรม ไทยเป็นแกนกลาง คนจะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การทำธุรกิจจะดำเนินไปด้วยคุณความดี และความสมานฉันท์ของชุมชน

2.5.3 พัฒนาเศรษฐกิจมหภาคและการเงิน

ประเทศไทยควรได้มีการปฏิรูปโครงสร้างด้านการเงินการคลัง ระบบบริหารราชการ และโครงสร้างการผลิตและอุตสาหกรรม เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง และสิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

2.5.4 พัฒนาระบบรัฐ

รัฐควรมีการพัฒนาระบบราชการ ปฏิรูปการเมือง ระบบการบริหารและจัดการในภาคเอกชน ระบบความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน โดยทุกระบบมุ่งปฏิรูปเพื่อนำไปสู่การบริหารและจัดการที่ดี (Good Governance)

2.5.5 การพัฒนาสื่อเพื่อสังคม

รัฐควรมีการวางระบบการบริหารจัดการสื่อในรูปแบบใหม่ เพื่อสร้างปัญญา และส่งเสริมความคิดที่เป็นเหตุเป็นผล

2.5.6 การปฏิรูปกฎหมาย

กฎหมายต่าง ๆ ควรมีการปรับปรุงไม่ว่าจะเป็นระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน กฎหมายเศรษฐกิจ กฎหมายการเงินและการคลัง และกฎหมายที่มีผลต่อการพัฒนาสังคม ขณะเดียวกันรัฐบาลก็ได้ดำเนินมาตรการบรรเทาปัญหาว่างงานเนื่องมาจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจดังนี้

1. มาตรการประหยัดหรือไทยช่วยไทย จัดให้มีการจำหน่ายสินค้าเพื่อบรรเทาความเดือดร้อน นอกจากนี้ยังเป็นการเพิ่มรายได้ให้มีการกู้ยืมเงินทุนประกอบอาชีพ และสนับสนุนเงินแก่ร้านค้าชุมชนในหมู่บ้านและกลุ่มอาชีพต่าง ๆ โดยให้กระทรวงพาณิชย์รับผิดชอบ

2. มาตรการจ้างงานในชนบท โดยปรับงบประมาณที่ใช้ก่อสร้างด้วยเครื่องจักร มาเป็นการจ้างแรงงานคนทดแทน มีเป้าหมายจำนวน 350,000 คน โดยให้มีรายได้อย่างน้อยคนละ 3,000 บาทต่อเดือน กระทรวงมหาดไทยรับผิดชอบ

3. มาตรการแก้ไขแรงงานต่างด้าว โดยลดจำนวนแรงงานต่างด้าวลดลง ซึ่งกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคมเป็นหน่วยงานรับผิดชอบ

4. มาตรการส่งแรงงานไทยไปทำงานต่างประเทศ ทั้งนี้เพื่อให้มีเงินตราต่างประเทศเข้ามา กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคมรับผิดชอบ

5. มาตรการส่งเสริมการจ้างงานในภาคอุตสาหกรรม เป็นมาตรการที่ต้องการให้ธุรกิจอุตสาหกรรมที่มีการจ้างแรงงานมากสามารถรักษาสภาพและจำนวนการจ้างงานให้คงอยู่ สร้างโอกาสให้ภาคอุตสาหกรรมโดยใช้วิธีส่งเสริมการตลาด ส่งเสริมสภาพคล่องและสนับสนุนการส่งออก กระทรวงอุตสาหกรรมเป็นผู้รับผิดชอบ

6. ส่งเสริมให้ทำการเกษตรแบบยั่งยืนตามแนวโครงการทฤษฎีใหม่ ตามพระราชดำริ เพื่อให้เกษตรกรสามารถเลี้ยงตัวเองและครอบครัวได้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นหน่วยงานหลักรับผิดชอบ

7. มาตรการโครงการทางสว่างแห่งอาชีพ เป็นโครงการที่จะช่วยเหลือผู้ที่จบการศึกษาให้มีทางเลือกในการประกอบอาชีพ ทบวงมหาวิทยาลัยเป็นหน่วยงานหลักรับผิดชอบ

พิทักษ์สิทธิ์ และคณะ (2542) ได้รายงานว่ามาตรการต่าง ๆ ข้างต้นได้จัดทำขึ้นทั้งระยะสั้น ระยะกลางและระยะยาว แต่โดยแท้จริงแล้วมาตรการเหล่านี้เป็นมาตรการเฉพาะหน้าและระยะสั้นซึ่งไม่ก่อให้เกิดการจ้างงานในชนบทโดยตรงมากนัก ทั้งนี้เพราะรัฐบาลเองก็ขาดแคลนงบประมาณที่จะนำมาใช้จ่าย

พิทักษ์สิทธิ์ และคณะ ยังได้เสนอแนะเพิ่มเติมในประเด็นสำคัญ ๆ เช่น การกระจายอุตสาหกรรมไปสู่ภูมิภาคเป็นสิ่งจำเป็นและควรสนับสนุนต่อไป เพื่อเป็นการสร้างงานให้แก่ประชาชนในชนบท และลดปัญหาความแออัดและเกิดชุมชนในเมือง แต่ควรมีมาตรการเรื่องการดูแลผลกระทบสิ่งแวดล้อม รัฐควรพัฒนาภาคเกษตรกรรม ไม่ว่าจะเป็นด้านแหล่งน้ำทางการเกษตร พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ การอบรมความรู้ในการทำการเกษตรแบบยั่งยืน และการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ รวมทั้งด้านการจัดตลาดกลางสินค้าเกษตร เพื่อสร้างอำนาจต่อรองให้เกษตรกร การส่งเสริมการรวมกลุ่มเป็นสหกรณ์ ให้ชุมชนเข้มแข็งขึ้นและพึ่งตนเองได้ ด้านการศึกษาควรมีการกระจายไปสู่ชนบทให้เยาวชนที่อยู่ในวัยเรียนมีโอกาสศึกษาสูงขึ้นและมีโอกาสฝึกพัฒนาฝีมือแรงงาน ซึ่งล้วนแต่เป็นสิ่งที่รัฐบาลดำเนินการอยู่แล้ว แต่ควรเร่งดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมและให้เกิดความทั่วถึง และทำให้ประชาชนอยากทำกิจกรรมของตนเอง และศึกษาต่อเนื่องจากไม่มีแหล่งงานเลย

2.6 การศึกษาผลกระทบจากภาวะวิกฤตในประเทศไทย

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้สำรวจผลกระทบทางสังคมอันเนื่องมาจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจตั้งแต่เดือนกรกฎาคม - สิงหาคม 2541 โดยเน้นผลกระทบที่เกิดต่อครอบครัวในด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยทางด้านเศรษฐกิจจะพิจารณาผลที่เกิดต่ออาชีพและรายได้ ส่วนทางด้านสังคมจะพิจารณาสิ่งที่เกิดขึ้นในด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว ปัญหาด้านการศึกษาของบุตรและปัญหาด้านสุขภาพ สถาบันวิจัยและสังคมฯ ได้สำรวจโดยกำหนดพื้นที่ทั้งในกรุงเทพมหานคร และพื้นที่ภูมิภาค สำหรับพื้นที่ภูมิกษณนั้นพิจารณาจากจังหวัดที่มีจำนวนแรงงานอพยพกลับภูมิลำเนาสูงเป็นที่ทำการศึกษา ซึ่งได้แก่ เชียงราย ตัวอย่างจากกรุงเทพมหานคร 2,000 คน และภูมิภาคจังหวัดละ 500 คน ในการสำรวจโครงการนี้สถาบันวิจัยสังคมฯ ได้ร่วมมือกับสถาบันราชภัฏในส่วนภูมิภาคในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผลสรุปย่อของโครงการ ได้รายงานไว้ดังนี้

1. ผลกระทบด้านเศรษฐกิจครอบครัว ร้อยละ 65. ของกลุ่มตัวอย่างตอบว่ามีสมาชิกในครอบครัวที่ประสบปัญหาด้านการประกอบอาชีพ ที่จังหวัดสระแก้วตอบมากที่สุดถึงประมาณร้อยละ 77 และกรุงเทพมหานครรองลงมาคือร้อยละ 71.3 ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจที่กลุ่มตัวอย่างต้องเผชิญหลังจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจคือภาระการผ่อนส่ง ซึ่งในภาพรวมมีถึงร้อยละ 30.9 มีภาระผ่อนส่งโดยจังหวัดอุบลราชธานีผ่อนส่งมากกว่าจังหวัดอื่น สินค้าที่ผ่อนส่งแตกต่างกันไปตามพื้นที่ สำหรับกรุงเทพมหานครร้อยละ 38.7 ผ่อนส่งบ้าน

2. ผลกระทบทางสังคม การสำรวจพบว่าร้อยละ 25.6 ตอบว่ามีสภาพครอบครัวเลวลง และคนที่อยู่ในกรุงเทพฯ ตอบว่ามีสภาพเลวลงมากกว่าคนที่อยู่ในเขตเมืองและชนบท

ขณะเดียวกันการศึกษาได้พบว่าร้อยละ 7.3 ของกลุ่มตัวอย่างได้ตอบว่าสภาพครอบครัวดีขึ้นหลังภาวะวิกฤต ในจำนวนกลุ่มตัวอย่างนี้ร้อยละ 56.1 ระบุว่าสมาชิกในครอบครัวช่วยกันประหยัดค่าใช้จ่ายมากขึ้นกว่าเมื่อก่อนเกิดภาวะวิกฤต และร้อยละ 33.1 ของกลุ่มนี้ให้เหตุผลว่าสมาชิกมีเวลาปรึกษาหารือกันมากขึ้น

สำหรับผู้ที่ตอบว่าสภาพครอบครัวเลวลงร้อยละ 50. ให้เหตุผลว่าสภาพครอบครัวเลวลงเพราะสมาชิกต้องทำงานหนัก ไม่มีเวลาให้กันและกัน 32.8 เปอร์เซ็นต์ บอกว่าสมาชิกในครอบครัวทะเลาะกันมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในชนบท

ผลกระทบประการต่อมาจากการวิจัยของสถาบันวิจัยสังคมฯ ได้พบคือผลกระทบต่อสุขภาพในครอบครัว ซึ่งได้พบว่าร้อยละ 38 มีสมาชิกในครอบครัวมีอาการเจ็บป่วยหลังการเกิดภาวะวิกฤต และเกือบทั้งหมด (ร้อยละ 97.8) ระบุว่าโรคที่เป็นจะอยู่ในกลุ่มอาการโรคเครียด สำหรับในด้านผลกระทบด้านสุขภาพนี้ พิทักษ์สิทธิ์ และคณะ (2542) กลับพบว่าเมื่อถูกเลิกจ้างงานผู้ตกงานรู้สึกเฉย ๆ เพราะเตรียมใจไว้แล้วถึงร้อยละ 45.63 ของกลุ่มตัวอย่าง 21.36 เปอร์เซ็นต์รู้สึกเสียใจ ซึ่งพิทักษ์สิทธิ์ และคณะ มองว่าสุขภาพจิตของคนว่างงานไม่เลวร้ายอย่างที่คาดคิด ขณะเดียวกัน The Health Intelligence Unit (Nation, 1999) ได้รายงานว่าจำนวนเด็กเล็กที่ถูกทอดทิ้งได้เพิ่มขึ้น 9.7 เปอร์เซ็นต์ ในช่วงปี พ.ศ.1997 - 1998 ในขณะที่เด็กในช่วงอายุ 7 - 18 ปี เพิ่มขึ้น 3.4 เปอร์เซ็นต์ และจากการสำรวจจากโรงพยาบาลของรัฐ 40 แห่ง พบว่าจำนวนเด็กที่ถูกทอดทิ้งเพิ่มขึ้นจาก 90 คนต่อ 100,000

ของการคลอดในปี พ.ศ.1997 เป็น 120 เปอร์เซ็นต์ต่อ 100,000 ของการคลอดในปี 1998 ซึ่งน่าจะเป็นมาจากผลกระทบภาวะวิกฤตเศรษฐกิจของประเทศ

3. ผลกระทบด้านการศึกษาของบุตร สถาบันวิจัยสังคมฯ รายงานว่า ในจำนวน 4,030 ครอบครัว ที่สำรวจพบว่า 65.2 เปอร์เซ็นต์ มีบุตรหรือสมาชิกในครอบครัวที่กำลังศึกษาอยู่ ครอบครัวละ 1 - 2 คน ในจำนวนนี้ร้อยละ 32.7 ตอบว่ามีปัญหาในการต้องรับภาระค่าใช้จ่าย ปัญหาคือไม่มีเงินจ่ายค่าเล่าเรียน ค่าอุปกรณ์ ซึ่งพบในทุกจังหวัดและกรุงเทพมหานคร แต่ครอบครัวก็ยังรับภาระอยู่ได้ แต่มีร้อยละ 6.7 ที่แจ้งว่ามีปัญหาจนไม่สามารถส่งบุตรเรียนต่อได้อีก

4. ปัญหาชุมชน สถาบันวิจัยสังคมฯ ได้วิเคราะห์ปัญหาที่มีผู้ระบุมากกว่าร้อยละ 20 ของจำนวนตัวอย่าง โดยเปรียบเทียบผลกระทบต่อชุมชนหลังการเกิดภาวะวิกฤตเศรษฐกิจในช่วงปี พ.ศ.2540 - 2541 สรุปว่า ปัญหาที่เพิ่มขึ้นคือ ยาบ้า ลักขโมย การพนัน การส่งลูกสาวไปทำงานนอกชุมชน การส่งลูกชายไปทำงานนอกชุมชน คนในชุมชนตกงาน คนย้ายเข้ามาในชุมชน คนย้ายออกจากชุมชน ซึ่งสาเหตุสองประการสุดท้ายนี้เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าผลกระทบวิกฤตเศรษฐกิจทำให้มีการเคลื่อนย้ายคนจากพื้นที่หนึ่งไปยังพื้นที่หนึ่งเพื่อไปทำงานหรือคนที่เข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ ต้องย้ายกลับออกไปยังภูมิลำเนา ซึ่งปัญหานี้ พิทักษ์สิทธิ์ และคณะ (2542) ก็พบเช่นเดียวกัน

จากปัญหาเศรษฐกิจในช่วงเศรษฐกิจถดถอยนับแต่ปี พ.ศ.2539 เป็นต้นมานั้น ได้มีงานวิจัยที่ได้ศึกษาผลกระทบดังกล่าว ดังเช่น พิทักษ์สิทธิ์ และคณะ (2542) ได้ศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนที่จนดักดาน และขณะเดียวกัน พิทักษ์สิทธิ์ และคณะ (2542) ได้ศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนที่จนดักดาน และครัวเรือนที่มีคนตกงานเนื่องจากปัญหาเศรษฐกิจในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมุ่งศึกษาสภาพของผู้ตกงานจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ โดยศึกษารายละเอียดข้อมูลส่วนตัว งานที่เคยทำ การเลิกจ้างงาน การปรับตัว ความรู้สึกรู้สึกและความช่วยเหลือของครอบครัว และหน่วยงานโครงการในการหางานทำใหม่และรายได้ที่เปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งศึกษาถึงสภาพเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนที่มีผู้ตกงานจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ ซึ่งพบว่าปัญหาทั่วไปที่สำคัญในปัจจุบันเรียงตามลำดับจากที่ไปสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือน คือ ว่างงานไม่มีงานทำ ไม่มีรายได้ และมีหนี้สินมาก ส่วนปัญหาการเกษตรที่สำคัญเรียงตามลำดับได้แก่ ไม่มีน้ำทำนา เนื่องจากฝนไม่ตก ปุ๋ยมีราคาแพงและมีโรคแมลงศัตรูพืชรบกวน นอกจากนี้ในครัวเรือน

ของผู้ตกงานยังรายงานว่ามีตกรายรายได้ของครอบครัวก็ลดลง ก่อให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงาน ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนสูงขึ้น ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น จิตใจเศร้าหมอง และก่อให้เกิดปัญหาสังคมตามมา เช่น การปล้นจี้ ลักขโมย นอกจากนี้ พิทักษ์สิทธิ์ และคณะ (2542) ยังพบว่า จำนวนผู้ตกงานมีรายได้น้อยลงร้อยละ 98.06 เนื่องจากไม่มีงานทำ และถ้าหางานได้บ้างก็ได้ค่าจ้างต่อวันเพียงวันละ 80 บาท แต่ส่วนใหญ่แล้ว 40.71 เปอร์เซ็นต์ เมื่อกลับบ้านหลังจากตกงานก็จะอยู่เฉย ๆ ไม่ทำอะไร เพราะงานในท้องถิ่นไม่มีและงานเกษตรกรรมเพิ่งเริ่มร้อยละ 5

จากแนวคิดทางทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิด (เจตคติ) กับพฤติกรรมของมนุษย์ องค์ประกอบปัจจัยพื้นฐานที่เป็นแบบแผนของพฤติกรรมมนุษย์ เหตุจูงใจให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมการใช้เครื่องมือชีวิตเพื่อศึกษาความเป็นอยู่ของตน และสรุปข้อค้นพบจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้นำมาประมวล เพื่อประกอบการวางกรอบและพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ดังรายละเอียดการดำเนินการวิจัยในบทต่อไป

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ โดยมุ่งศึกษาถึงผลกระทบของภาวะเศรษฐกิจปัจจุบันที่มีต่อการศึกษา เจตคติและพฤติกรรมของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการดังต่อไปนี้

1. ประชากร
2. กลุ่มตัวอย่าง
3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
4. การสร้างเครื่องมือ
5. การเก็บรวบรวมข้อมูล
6. การวิเคราะห์ข้อมูล และการประมวลผลสรุป

3.1 ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยประชาชนจากจังหวัดต่างๆ ในกลุ่มอาชีพต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3.2 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้มาโดยการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Random Sampling)

3.2.1 แบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 3 กลุ่ม อาชีพหลักคือ สาขาเกษตรกรรม สาขาอุตสาหกรรม และสาขาพาณิชยกรรม และสาขาการบริการ โดยสุ่มกลุ่มตัวอย่างนี้จากจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยสุ่มจังหวัดโดยการใช้การสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) ซึ่งแยกจังหวัดออกเป็น 3 ลำดับ ตามการแบ่งของ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ : จังหวัดที่มีเศรษฐกิจดี เศรษฐกิจระดับปานกลาง และจังหวัด

ยากจน ผู้วิจัยคัดเลือกจังหวัดทั้ง 3 กลุ่ม ออกมา กลุ่มละสามจังหวัดและทำการสุ่มตัวอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ซึ่งได้จากจังหวัด มาตั้งในตารางที่ 2

ตารางที่ 1 รายได้ประชากร/คน/ปี ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประจำปี 2529
โดยแยกเป็นรายจังหวัด ดังนี้

หน่วย : บาท

ลำดับที่	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ผลิตภัณฑ์จังหวัด (1,000 บาท)	ประชากร (1,000)	รายได้ต่อคน (บาท)
1.	นครราชสีมา	100,732,797	2,549	39,519
2.	ขอนแก่น	68,063,369	1,739	39,139
3.	อุดรธานี	42,164,849	1,428	29,527
4.	มุกดาหาร	7,859,796	283	27,773
5.	เลย	15,577,474	573	27,186
6.	ชัยภูมิ	28,190,471	1,070	26,346
7.	อำนาจเจริญ	9,000,302	350	28,741
8.	อุบลราชธานี	41,670,236	1,652	25,224
9.	หนองคาย	20,795,139	860	24,180
10.	สกลนคร	23,780,283	1,013	23,475
11.	กาฬสินธุ์	19,764,02	903	21,887
12.	บุรีรัมย์	31,797,870	1,457	21,824
13.	ร้อยเอ็ด	26,146,661	1,206	21,680
14.	นครพนม	14,269,890	669	21,330
15.	มหาสารคาม	19,841,120	941	21,085
16.	หนองบัวลำภู	9,867,014	471	20,949
17.	ยโสธร	11,294,380	565	19,990
18.	สุรินทร์	25,654,382	1,301	19,719
19.	ศรีสะเกษ	26,999,892	1,375	19,636

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ตารางที่ 2 แสดงการสุ่มเลือกจังหวัด

กลุ่มจังหวัด	จังหวัดที่เลือกได้
รายได้สูง นครราชสีมา ขอนแก่น อุดรธานี	ขอนแก่น
รายได้ปานกลาง อำนาจเจริญ สกลนคร กาฬสินธุ์	สกลนคร
รายได้น้อย สุรินทร์ หนองบัวลำภู ศรีสะเกษ	สุรินทร์

3.2.2.1 กลุ่มเกษตรกรและผู้ใช้แรงงาน

- 1) เกษตรกรรมขนาดใหญ่ ขนาด 31 ไร่ขึ้นไป 6 คน
- 2) เกษตรกรรมขนาดกลาง 11-30 ไร่ จำนวน 5 คน
- 3) เกษตรกรรมขนาดเล็ก 1-10 ไร่ จำนวน 22 คน

3.2.2.2 กลุ่มอุตสาหกรรม

- 1) อุตสาหกรรมขนาดใหญ่เงินลงทุนมากกว่า 50 ล้านบาท และมีคนงาน 100 คนขึ้นไป 6 คน
- 2) อุตสาหกรรมขนาดกลางเงินลงทุนมากกว่า 10 ล้านบาทขึ้นไป และมีคนงาน 50 คนขึ้นไป 26 คน
- 3) อุตสาหกรรมขนาดเล็ก (เงินลงทุนต่ำกว่า 10 ล้านบาท และมีคนงาน) 10-49 คน 6 คน

3.2.2.3 กลุ่มพาณิชยกรรมและบริการ

- 1) กลุ่มพาณิชยกรรมและบริการขนาดใหญ่ (โรงงานผลิตอาหาร โรงแรมขนาดใหญ่ บริษัทจำหน่ายรถยนต์) 6 คน
- 2) กลุ่มพาณิชยกรรมและบริการขนาดกลาง (สินค้าอุปโภคบริโภค ร้านอาหาร ปืมน้ำมัน อุปกรณ์ไฟฟ้า) 6 คน
- 3) กลุ่มพาณิชยกรรม และการบริการขนาดย่อย (ร้านตัดเสื้อ ตัดผม ร้านเสริมสวย ร้านรับจ้าง.สามล้อ ร้านค้าในตลาด ร้านขายอาหารขนาดเล็ก) 216 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Sampling)

หมายเหตุ กลุ่มพาณิชยกรรมและบริการขนาดย่อยเป็นกลุ่มที่อยู่ในสถานการณ์ที่จะเข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อยได้และไม่อยู่ในสถานการณ์ที่จะเข้ารับการสัมภาษณ์จากผู้ช่วยนักวิจัย โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย

1. แบบสอบถาม
2. กรอบการจัดประชุมกลุ่มย่อย (focus group)

3.4 การสร้างเครื่องมือ

3.4.1 แบบสอบถาม แบบสอบถามสร้างขึ้นโดยผู้วิจัย เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์ โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

- 1) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2) วางกรอบคำถามเพื่อตอบคำถามการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย
- 3) พัฒนาแบบสอบถาม ตามกรอบแนวคิดจากสัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2540), อัจฉรา วงศ์พัฒนามงคล (2538), Carley (1983) และ Gallie และคณะ (1994)
- 4) นำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับประชากรตัวอย่างที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างที่สุ่มใช้ในการวิจัย

ดังนี้

5) นำแบบสอบถามกลับมาปรับปรุงเพื่อนำไปใช้ในการเก็บข้อมูล โดยปรับ

- ความตรงของเนื้อหา
- ความสอดคล้องกับการบริบทของสังคมไทย
- จำนวนประเด็นที่มีความหมายในแนวเดียวกัน

3.4.2 ลักษณะของแบบสอบถาม แบบสอบถามนำมาใช้ในการสัมภาษณ์ โดยผู้ช่วยนักวิจัยสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างโดยใช้แบบสอบถามเป็นหลัก แบบสอบถามที่ใช้ประกอบการสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

3.4.2.1 ข้อมูลส่วนตัว

3.4.2.2 ความคิดเห็นในด้านการศึกษา เศรษฐกิจ สังคม ศาสนาและความเชื่อ ความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง ก่อนและหลังภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ ลักษณะแบบสอบถามจะเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า ซึ่งกลุ่มตัวอย่างจะเลือกตอบว่าเห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วยปานกลาง เห็นด้วยเล็กน้อย และไม่เห็นด้วย แต่ละประเด็นมีค่านำหนักเป็น 4-3-2-1 ในกรณีที่ประเด็นแนวคิดเป็นทางบวก และมีค่ากลับกัน ในกรณีที่ประเด็นและแนวคิดเป็นทางลบ

3.4.2.3 ข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตก่อนและหลังวิกฤตเศรษฐกิจ โดยมีตัวเลือกในตารางเป็นมาก ปานกลาง น้อย กำหนด ว่า

มาก	=	กิจกรรมที่ทำ 4 ครั้งขึ้นไปต่อเดือน
ปานกลาง	=	กิจกรรมที่ทำ 2-3 ครั้งต่อเดือน
น้อย	=	กิจกรรมที่ทำ 0-1 ครั้งต่อเดือน

3.4.3 ลักษณะของกรอบประเด็นที่ใช้ในการประชุมกลุ่มย่อย (focus group) กลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมในการประชุมกลุ่มย่อยจะได้รับเอกสารซึ่งเป็นกรอบประเด็นที่ได้พัฒนาจากกรอบของแบบสอบถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ดังกล่าวในภาคผนวก ก.

3.4.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการดังต่อไปนี้

3.4.4.1 นัดหมายกลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนกลุ่มอาชีพต่างๆ โดยแยกประชุม

ดังนี้

- 1) กลุ่มอุตสาหกรรม
- 2) กลุ่มพาณิชย์กรรม และบริการขนาดใหญ่
- 3) กลุ่มเกษตรกรรม และผู้ใช้แรงงาน

จากนั้นนัดหมายกลุ่มตัวอย่างเพื่อประชุมกลุ่มย่อย โดยใช้เทคนิค focus group ซึ่งจะทำให้ให้ความชัดเจนเพิ่มขึ้นจากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ (Flores and Alonso, 2538) focus group ช่วยข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมและทัศนคติที่มีความกระจัดกระจาย นอกจากนี้ focus group ยังช่วยให้กลุ่มตัวอย่างได้มีโอกาสวิเคราะห์สถานการณ์และปัญหาต่างๆ โดยเป็นผู้มีส่วนร่วมคิดค้นอย่างแท้จริง ข้อมูลจากการทำ focus group เป็นข้อมูลที่เป็นแนวทางให้เห็นพฤติกรรมที่เป็นทางบวกและทางลบและได้รับข้อเสนอแนะที่เป็นคุณประโยชน์ เป็นการเสริมให้ประชาชนได้มีกำลังใจสร้างคุณธรรมและมีพฤติกรรมที่เหมาะสมภายใต้ภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลแสดงไว้ในภาคผนวก ข.

3.4.4.2 เนื่องจากประชากรกลุ่มรายได้น้อย ซึ่งเป็นประชาชนกลุ่มใหญ่ของประเทศไม่สามารถเข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อยได้อย่างทั่วถึง เนื่องจากต้องทำมาหากินตลอดวันและไม่หยุดงาน เพื่อให้สามารถตอบคำถามการวิจัยได้อย่างกว้างขวางและครอบคลุม ผู้วิจัยจึงใช้แบบสัมภาษณ์เพื่อสอบถามแนวคิดและการปฏิบัติตนในช่วงภาวะวิกฤตเศรษฐกิจของประชากรกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งครอบคลุมถึงกลุ่มพาณิชย์กรรมและบริการขนาดเล็ก (กลุ่มพาณิชย์กรรมและบริการขนาดเล็กย่อยนี้ จะมีกลุ่มเกษตรกรรมมาประกอบอาชีพดังกล่าวอยู่ด้วย)

อนึ่ง การที่กลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้น้อยซึ่งเป็นประชากรกลุ่มใหญ่ของประเทศไม่สามารถเข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อยได้ และผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ก็เนื่องจาก การสัมภาษณ์เป็นวิธีการที่จะทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็น (เจตคติ) ทราบข้อเท็จจริงในการดำเนินชีวิตที่ผู้ตอบข้อมูลด้วยความจริงใจ

3.4.5 วิธีการในการสัมภาษณ์

เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างแม้จะมีถิ่นอาศัยอยู่ในเขตชุมชน ในเขตอำเภอเมือง แต่ก็มีพื้นฐานเป็นเกษตรกรเป็นส่วนใหญ่ และในท้องถิ่นเป็นภาษาสำคัญ การวิจัยนี้จึงเลือกใช้ผู้ช่วยนักวิจัยที่เป็นผู้ที่พูดภาษาถิ่นได้อย่างดี และนำมาฝึกการใช้แบบสัมภาษณ์ก่อนที่จะออกไปสัมภาษณ์จริง ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ตอบเกิดความรู้สึกเป็นกันเอง และเต็มใจให้ข้อมูลขณะเดียวกันผู้สัมภาษณ์ก็จะคุ้นเคยเครื่องมือสัมภาษณ์ด้วยเช่นกัน

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูลและประมวลผล

3.5.1 นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสอบถาม โดยใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเกษตรกรผู้ใช้แรงงานและกลุ่มอาชีพพานิชยกรรมและบริการขนาดเล็ก นำมาประมวลผลเชิงปริมาณ โดยการให้อัตราค่านำหนักตามมาตราส่วนประมาณค่าตามที่กำหนด จากนั้นนำข้อมูลส่วนตัวรายงานในลักษณะของค่าความถี่ ค่าร้อยละ และนำเสนอในรูปแบบของตาราง ส่วนข้อมูลในส่วนที่ 2 และที่ 3 นำมาประมวลผลและรายงานค่าสถิติ

3.5.2 ข้อมูลเชิงปริมาณ ที่ได้จากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างด้านการศึกษา ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านศาสนา และความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองและสภาพการดำเนินชีวิต ก่อนและหลังภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ ได้สอบถามจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเกษตรกรผู้ใช้แรงงาน และพานิชยกรรม และบริการขนาดเล็ก ซึ่งนำข้อมูลที่ได้มาเปรียบเทียบดังนี้

3.5.2.1 สภาพความแตกต่างในแต่ละด้านก่อนและหลังภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ นำมาเปรียบเทียบโดยใช้สถิติทดสอบ ที (t-test)

3.5.2.2 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างตัวแปรต้น (เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ ภาวะหนี้สิน รายได้) กับความเห็นที่เกี่ยวกับการศึกษา เศรษฐกิจ สังคม ศาสนา และความเชื่อ และการดำเนินชีวิต เปรียบเทียบกันโดยใช้ค่าสถิติความแปรปรวนทางเดียว Oneway-ANOVA เมื่อพบความแตกต่างจะใช้เปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ โดยใช้สถิติของ Scheffe

3.5.3 ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการจัดประชุมกลุ่มย่อย (focus group) นำมาจัดหมวดหมู่ในประเด็นต่อไปนี้

3.5.3.1 สภาพปัญหาและสาเหตุของวิกฤตเศรษฐกิจ ทั้งนี้เพราะ ความคิดเห็น (ทัศนคติ) เป็นเรื่องของระบบที่ซับซ้อน ประกอบด้วยความเชื่อ ความรู้สึกของบุคคลต่อสภาพการณ์ ซึ่งจะมีส่วนให้มีแนวโน้มในการแสดงออกหรือเลือกแสดงพฤติกรรม (Ajzen and Fishbein, 1980)

3.5.3.2 ผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจที่กลุ่มตัวอย่างได้รับ

3.5.3.3 บทเรียนที่กลุ่มตัวอย่างได้รับ

3.5.3.4 ข้อเสนอแนะที่กลุ่มตัวอย่างต้องการถ่ายทอดหรือแสดงความคิดเห็น

3.5.3.5 ข้อสรุปของความคิดเห็น (ทัศนคติ) ที่กลุ่มตัวอย่างประมวลออกมาเป็นทางบวก และทางลบ

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

กระบวนการในการเก็บรวบรวมข้อมูลของการศึกษาวิจัยครั้งนี้มี 2 ส่วนคือส่วนที่ 1 เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการประชุมกลุ่มย่อย ซึ่งกลุ่มตัวอย่างเข้าร่วมประชุมโดยเฉลี่ยกลุ่มละสองครั้ง และประชุมสะท้อนผลหลังจากการสรุปข้อมูลแล้วอีกกลุ่มละ 1 ครั้ง กลุ่มตัวอย่างที่ร่วมประชุมกลุ่มย่อยได้แก่ กลุ่มอาชีพอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และบริการขนาดใหญ่ และเกษตรกรและผู้ใช้แรงงานส่วนหนึ่ง

ส่วนกลุ่มเกษตรกรและผู้ใช้แรงงานและกลุ่มพาณิชยกรรมและบริการขนาดย่อย ซึ่งเป็นกลุ่มผู้มีรายได้ต่ำ ต้องประกอบอาชีพทุกวัน การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยผู้ช่วยนักวิจัยสัมภาษณ์ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างมีช่วงพักสั้น ๆ ระหว่างงาน หรือขณะประกอบอาชีพในงานบางลักษณะ

การวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนของการประชุมกลุ่มย่อย (focus group) เป็นลักษณะข้อมูลเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์เป็นการพิจารณาจากผลการจดบันทึกของนักวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัย ซึ่งในแต่ละครั้งที่เสร็จสิ้นการประชุมกลุ่มย่อย นักวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยจะประชุมตรวจสอบผลการจดบันทึกทุกครั้ง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงและเพื่อสรุปผลการจดบันทึกแล้วได้เชิญกลุ่มตัวอย่างประชุมเพื่อตรวจสอบและสะท้อนผลเพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูลครั้งสุดท้าย

ส่วนข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างนั้น เป็นข้อมูลเชิงปริมาณการนำเสนอเป็นลักษณะของแสดงความถี่ค่าร้อยละ และใช้การคำนวณทางสถิติเพื่อทดสอบนัยสำคัญทางสถิติ โดยใช้สถิติทดสอบที (t-test) และทดสอบความแตกต่างรายคู่โดยใช้สถิติของ Schaffe

การเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งสองส่วนในสองวิธีที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มุ่งหมายที่จะตอบคำถามการวิจัยให้ได้มากที่สุดคือ

1. ภาวะการคงอยู่ในสถานศึกษา การออกกลางคัน หรือการเข้าศึกษาต่อของประชาชนในกลุ่มอายุต่าง ๆ ในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ

2. ลักษณะแนวคิด (เจตคติ) ที่มีผลต่อพฤติกรรมของประชาชน
3. การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีการแลกเปลี่ยนแนวคิดเพื่อให้เกิดความเข้าใจปัญหาและค้นพบแนวทางประพฤติกปฏิบัติที่มีคุณค่าต่อสังคมร่วมกัน

4.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อย (ข้อมูลเชิงคุณภาพ)

ในการวิจัยครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อยรวมทั้งสิ้น 76 คน โดยแบ่งออกเป็นกลุ่มตามรายจังหวัดได้ดังนี้

จังหวัด	กลุ่มอาชีพ	จำนวน
ขอนแก่น	อุตสาหกรรม	7
	พาณิชย์กรรมและบริการขนาดใหญ่/กลาง	6
	เกษตรกรและผู้ใช้แรงงาน	12
สกลนคร	อุตสาหกรรม	3
	พาณิชย์กรรมและบริการขนาดใหญ่/กลาง	8
	เกษตรกรและผู้ใช้แรงงาน	16
สุรินทร์	อุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรมและบริการขนาดใหญ่/กลาง	6
	เกษตรกรและผู้ใช้แรงงาน	17

รายละเอียดของลักษณะการประกอบการและอาชีพของกลุ่มตัวอย่างที่ประชุมกลุ่มย่อยมีในภาคผนวก ค.

ในการประชุมกลุ่มย่อยแต่ละครั้งจะมีการประสานงานล่วงหน้า จัดจองสถานที่ และนัดหมายกลุ่มตัวอย่าง ในการประชุมจะแจกประเด็นที่เป็นกรอบสำหรับการอภิปรายในกลุ่ม รายละเอียดของการอภิปรายนักวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยจะจดบันทึก นักวิจัยจะร่วมซักถามปัญหาเพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

ในบางจังหวัดเช่น จังหวัดสุรินทร์ กลุ่มตัวอย่างได้ช่วยสรุปข้อความจากการประชุมกลุ่มให้ด้วย นอกจากนั้นแล้วในครั้งสุดท้ายที่มีการอภิปรายสะท้อนผลข้อมูลที่สรุปแล้ว พาณิชย์จังหวัดสุรินทร์ได้ร่วมให้ความคิดเห็นและจัดสรุปข้อมูลเพิ่มเติมให้ด้วย

ประเด็นสำคัญที่เป็นหัวใจของการประชุมกลุ่มย่อยคือ การชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ชัดเจน ซึ่งผู้วิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างให้ความสนใจกับวัตถุประสงค์ข้อที่สามของการวิจัยในประเด็นที่ว่า เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนแนวคิด เพื่อให้เกิดความเข้าใจปัญหาและค้นพบแนวทางประเพณีปฏิบัติที่มีคุณค่าต่อสังคมร่วมกัน เพราะทุกคนเห็นพ้องกันว่าวิกฤตเศรษฐกิจครั้งนี้คงไม่ใช่ครั้งแรกและครั้งสุดท้าย ฉะนั้นการทำความเข้าใจปัญหาและการค้นหาแนวประเพณีปฏิบัติที่มีคุณค่าน่าจะเป็นสิ่งที่สังคมควรได้เรียนรู้ร่วมกัน

อนึ่ง ในการที่จะหาคำตอบว่าวิกฤตเศรษฐกิจมีผลอย่างไรต่อชีวิตกลุ่มตัวอย่าง เจนคติต่อแนวคิดมีผลอย่างไรต่อชีวิตกลุ่มตัวอย่าง และการแลกเปลี่ยนข้อคิดในการแก้ปัญหา นั้น จากแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของ Ajzen และ Fishbein (1980) และเหตุชักจูงให้มนุษย์แสดงพฤติกรรม (Knowles, 1980) ผู้วิจัยจึงเปิดประเด็นการอภิปรายให้กลุ่มตัวอย่างได้กล่าวถึงปัญหาของตนเอง หรือการรับรู้สถานการณ์เศรษฐกิจของตนตามประสบการณ์ที่ตนเองได้รับ จากนั้นกลุ่มตัวอย่างจึงแลกเปลี่ยนข้อคิดที่เกี่ยวข้องกับปัญหา และนำไปสู่วิธีการปรับตัวหรือพฤติกรรมในการแก้ปัญหา ดังนั้นประเด็นที่สรุปได้จากการประชุมกลุ่มย่อยจึงนำเสนอเป็นลำดับดังต่อไปนี้

1. ตารางสรุปภาพรวมสภาพปัญหา สาเหตุ ผลกระทบ การปรับตัว/บทเรียน และข้อเสนอแนะของกลุ่มตัวอย่างจากทั้ง 3 จังหวัด
2. สรุปประเด็นการประชุมกลุ่มย่อย (focus group) ของจังหวัดขอนแก่น สกลนคร และจังหวัดสุรินทร์ พร้อมการสรุปประเด็นหลักของแต่ละจังหวัด

4.1.2 สรุปประเด็นการประชุมกลุ่มย่อยจังหวัดขอนแก่น

สรุปปัญหาและสาเหตุของวิกฤตเศรษฐกิจ

จังหวัดขอนแก่นเป็นจังหวัดใหญ่แห่งหนึ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีทุนต่างชาติ ทุนชาติ และทุนท้องถิ่น ลงทุนในการทำธุรกิจทั้งขนาดใหญ่ กลาง และเล็ก มีสนามบินนานาชาติ หน่วยงานประสานงานกลางของภูมิภาค และสถาบันการศึกษา การเติบโตทางธุรกิจจึงค่อนข้างรวดเร็วและเกินจริง ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ มากมายเมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจขึ้น ดังเช่น

1. กิจการทุกอย่างรายได้ลดลง เช่น โรงพิมพ์รายได้ตกต่ำถึง 70% โรงแรมไม่มีการจัดอบรมสัมมนา ตั้งแต่ปลายปี พ.ศ.2539 – ต้นปี 2542 รายได้ลดลงมาก บ้านจัดสรรและที่ดินเป็นธุรกิจที่ไม่มีการเคลื่อนไหว โรงเรียนอนุบาลบางแห่งเก็บค่าเล่าเรียนไม่ได้

2. การกู้เงินของภาคธุรกิจมีปัญหา ธนาคารเสนอแนะให้กู้ในลักษณะ O.D. ซึ่งดอกเบี้ยจะสูงและทบต้นอย่างรวดเร็ว รวมทั้งไม่สามารถกู้เงินจากธนาคารได้ เพราะมีระบบพรรคพวก

3. การปลดพนักงานที่เริ่มเข้ามาใหม่ในระบบฝึกงาน ต้องลดต้นทุน ลดสินค้าและเทคโนโลยี เช่น Computer บางครอบครัวตกงานทั้งสามภรรยา

4. เกษตรกรที่ทำสัญญาเลี้ยงไก่ประสิทธิภาพขาดทุน ขณะที่อาหารไก่และแม่พันธุ์ราคาสูงขึ้น แต่ราคาไข่ไก่เท่าเดิม

ผลกระทบของกลุ่มอุตสาหกรรม

กลุ่มอุตสาหกรรมจังหวัดขอนแก่น มีการสร้างความต้องการเงินตราจากสหรัฐอเมริกา ทำให้มีผลต่อการไหลออกของเงินไปยังต่างประเทศ มีการรับงานในลักษณะ Subcontract อยู่บ้าง แต่ธุรกิจก็ขาดทุนหมุนเวียน ด้านการผลิตต้องลดลงจากเดิมเหลือเพียงร้อยละ 20 ของที่เคยทำการผลิต ขณะที่ราคาผลผลิตการเกษตรมีราคาตกต่ำทำให้กำลังซื้อของเกษตรกรลดลงจนถึงไม่มีกำลังซื้อ วิฤตเศรษฐกิจนี้ทำให้กลุ่มอุตสาหกรรมต้องควบคุมค่าใช้จ่ายอย่างเข้มงวด เพราะมีผลจากการถูกลดเครดิตจาก 3 เดือนเหลือ 1 – 2 เดือนด้วย

ผลกระทบอีกด้านหนึ่งคือ กิจการโรงสี ซึ่งมีมากแต่ไม่สามารถต่อรองอำนาจกับผู้ส่งออกได้ บางกิจการเช่น ฟาร์มไก่ขนาดเล็กถูกขายตัดราคาจากธุรกิจรายใหญ่จนต้องเลิกกิจการ

ด้านการศึกษา ปกติสภาอุตสาหกรรมจะมีการอบรมบุคลากร กิจการหลายแห่งต้องหยุดส่งคนไปอบรม จำนวนคนที่เข้าอบรมก็น้อยลง ราคาค่าบริการก็ลดลง และหลายแห่งไม่กล้าจัดฝึกอบรมเพราะเสี่ยงต่อการขาดทุน การส่งลูกไปเรียนต่างประเทศมีการเรียกกลับมาพักการเรียนก่อน สำหรับค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาในประเทศก็ลดลงจากเดิมเคยให้ลูกเรียน 5,000 บาท ลดลงเหลือ 4,000 บาท

ด้านการแบ่งปันด้านการทำบุญยังคงทำอยู่ แต่ลดจำนวนเงินลง ยกเว้นกรณีรับปากไว้ก่อนยังคงบริจาคเหมือนเดิม ในด้านการให้ทุนสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ลดลง

ด้านสังคม มีการพบปะสังสรรค์น้อยลง มีการควบคุมค่าใช้จ่ายอย่างระมัดระวัง

ด้านการปรับตัวในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ มีการลดราคาสินค้าจำหน่ายโดยเอากำไร
น้อยลง การเก็บสินค้าลดลง มีการเข้าวัดนั่งสมาธิเพื่อปรับสภาพจิตใจและความเป็นจริง

บทเรียนที่ได้รับ

1. ด้านข้อมูลความเป็นจริง

1.1 อะไรที่ผิดธรรมชาติฝืนธรรมชาติจะอยู่ไม่ได้นาน ในที่สุดก็จะกลับไปหา
ความเป็นจริง เช่น ราคาที่ดิน ในยุคที่ผ่านมาไม่ใช่ราคาจริง – ฝืนธรรมชาติ ดังนั้นมักจะกลับ
มาสู่ความเป็นธรรมชาติ = ราคาที่เป็นจริง

1.2 การใช้อดีตเป็นบทเรียนเป็นสิ่งสำคัญ ควรมีการจัดสอนไว้เป็นวิชาการ
ให้ทุกคนได้ตระหนักถึงข้อผิดพลาดนี้ และไม่ลืมถึงวิกฤตนี้

1.3 ข้อมูลต่าง ๆ ไม่ว่าจะอยู่ในทางอุตสาหกรรม หรือในทางการเกษตร มัก
จะบิดเบือนไม่เป็นไปตามความจริง ทำให้ใช้ประโยชน์ไม่ได้เท่าที่ควร ต้องพัฒนาให้เชื่อถือ
ได้

1.4 เกษตรกรขาดความรู้ด้านข้อมูล ไม่รู้วิธีใช้ ไม่เข้าใจความสำคัญ เกษตรกร
ในญี่ปุ่นอาศัยข้อมูลเป็นเครื่องประกอบการตัดสินใจในการทำผลผลิตการเกษตร เกษตรกร
ไทย/ธุรกิจไทยใช้การทำตาม ๆ กัน ฉะนั้นเมืองไทยควรได้มีการแก้ปัญหาโดยการพัฒนา
คน เพราะที่ผ่านมาเราไม่พัฒนาคนของเรา เรามุ่งมองเรื่องแรงงานถูกอย่างเดียว แม้ผู้จบ
ปริญญาตรีเองคุณภาพเพียงพอต่อการประกอบอาชีพหรือไม่ก็นับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ต้อง
พิจารณา

1.5 คนที่ประสบปัญหามาก ๆ จะมองบทเรียนหรือทางออกจากคนอื่น คนที่
จะเรียนรู้หรือเอาวิกฤตเป็นบทเรียนส่วนใหญ่แล้วจะเป็นคนที่มีปัญหาไม่มาก

1.6 การทำธุรกิจในลักษณะธุรกิจขนาดเล็กและขนาดกลางและค่อย ๆ เจริญ
เติบโตโดยไม่ขยายกิจการอย่างรวดเร็ว ไม่กู้หนี้ยืมสินอย่างไร้ทิศทางหรือลงทุนที่ดิน
พยายามใช้ทักษะของคนในครอบครัวเป็นหลัก และไม่ฟังเพื่อจะเป็นทางรอด ธุรกิจจะอยู่ได้

2. ด้านการบริหารจัดการธุรกิจ

2.1 แม้ว่าธุรกิจจะพบกับวิกฤตการลดคนหรือลดการบริการจะทำให้คนพูด
กันปากต่อปาก ในที่สุดธุรกิจจะประสบความล้มเหลวไปจริง ในอุตสาหกรรมขนาดกลาง
และขนาดเล็ก พยายามไม่ปลดคนงานเพราะมองว่ามีประสบการณ์อยู่แล้ว ผู้ประกอบการ

พยายามแบกภาระเองและให้คนงานใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เช่น เล่นกีฬาซึ่งในอดีตไม่เคยทำ

2.2 ทำธุรกิจจะต้องรอบคอบทุกด้าน ไม่เน้นด้านใดด้านหนึ่ง เช่น ด้านการขาย การบริหารจัดการ ต้องทำไปด้วยกัน เพราะจากวิกฤตมีหลายคนต้องล้มเพราะทำธุรกิจเน้นการขายด้านเดียว ซึ่งวิธีเสนอขายโดยตรงและการแถมผลิตภัณฑ์เพิ่มเติมช่วยทำให้ยอดขายไม่ตกต่ำลง

2.3 การทำธุรกิจในลักษณะกู้เงิน เพื่อขยายกิจการ เพราะถ้าทำโดยไม่กู้ไม่ขยาย แล้วจะดูมองว่าไม่ทันสมัย เป็นลักษณะการทำธุรกิจตาม ๆ กัน เป็นเหตุสำคัญที่ทำให้ได้รับผลกระทบจากภาวะวิกฤตเป็นลักษณะของพฤติกรรมในสังคมที่เป็นเรื่องของหน้าตามากกว่าความดี แก่นสาร สารระ

2.4 มีความเชื่อว่าเมื่อเกิดวิกฤตเราต้องปรับตัวให้อยู่รอดได้ อย่าห้อยลอย เพราะปัญหาทุกอย่างน่าจะมีทางออกได้ การปรับตัวอาจทำได้หลายรูปแบบ นับแต่ไม่ลงทุนเพิ่ม จนไปถึงการปรับสถานที่ประกอบอุตสาหกรรมที่มีจำนวนผลผลิตลดลงไปเป็นสถานที่โกดังให้เช่าเก็บสินค้าทั่วไป

2.5 เป็น โอกาสที่ได้ให้การอบรมดูแลคนงานอย่างใกล้ชิดสามารถสอนได้ทั้งในด้านเทคนิควิธี และด้านการประหยัดพลังงาน ก่อนวิกฤตสิ่งเหล่านี้ทำได้ยาก คนงานจะไม่สนใจ ไม่ใส่ใจ พอมีวิกฤตทุกคนจะเข้าใจปัญหา เมื่อเราไม่ปลดเขา เขาก็จะกระตือรือร้นและใส่ใจที่จะปรับตัว

2.6 ได้มีโอกาสหยุดมองจุดปรับปรุงพัฒนาอุตสาหกรรมของตนเอง เช่น ให้วิศวกรมาตรวจสอบเครื่องมือผลิตและทดลองวิจัย เพื่อดูว่ารูปแบบช่วงเวลาและสถานการณ์ที่เหมาะสมที่จะทำให้พลังงาน และกำลังผลิตที่ประหยัดที่สุดคืออย่างไร ผลที่ได้ทำให้ได้ทั้งการประหยัดพลังงานและการเพิ่มผลผลิตโดยลดค่าใช้จ่ายไปพร้อมสิ่งเหล่านี้ในช่วงก่อนภาวะวิกฤตไม่สนใจ เพราะขอดำหน่ายสูงจึงมุ่งเร่งผลิตเพียงอย่างเดียว

2.7 การวางแผนที่ดีน่าจะเป็นสิ่งที่ป้องกันการพลาดพลังในการทำธุรกิจ ที่ผ่านมามากฝ่ายไม่เคยให้ความสำคัญกับการวางแผน

2.8 อุตสาหกรรมแบบดั้งเดิมและอยู่รอดเพราะขนาดไม่ใหญ่มากจึงมีปัญหาน้อย

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษารากเหง้าของปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจครั้งนี้อย่างแท้จริงว่าเกิดจากอะไร เพื่อไม่ให้ปัญหาครั้งนี้กลับมาอีก แต่ค่อนข้างมองว่าปัจจัยหนึ่งน่าจะมาจากการคอร์รัปชัน

2. สังเกตว่าหน่วยราชการเป็นปัญหาหนึ่งที่ทำให้ปัญหาคลี่คลายได้ยาก เพราะไม่ว่าก่อนหรือระหว่างวิกฤตเศรษฐกิจข้าราชการไม่เคยปรับปรุงตนเอง ไม่เคยปรับปรุงพฤติกรรมในการทำงาน ตัวอย่างเช่น ความล่าช้าในการดำเนินงาน การเข้าที่ทำงาน และเริ่มทำงานไม่ตรงเวลา เช่น หลังเวลา 09.00 น. จึงเริ่มงาน ช่วงบ่ายก็ต้องหลังเวลา 13.30 น. จึงเริ่มทำงาน เป็นต้น

3. สร้างวินัยให้กับธนาคารต่าง ๆ ไม่ใช่มุ่งผลประโยชน์ด้านเดียว ที่ผ่านมามาตราการประเมินได้ว่าอุตสาหกรรมบางตัวไม่มีปัญหาจ่ายเงินคืน ก็ยังพยายามยึดเหนี่ยวให้กู้อาที่ผ่านมารองงานบางโรงเติบโตเพราะ Double finance

4. การจัดการศึกษาของไทยต้องมีการปรับปรุงให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลง คนไทยไม่ได้รับการอบรมให้มองยุทธศาสตร์อย่างเท่าทัน รูปแบบการศึกษาต่างประเทศที่ดี มีประสิทธิภาพ มีนักวิชาการเรียนสำเร็จมามีมากมาย แต่ไม่นำเอาสิ่งที่ดีส่วนที่มีประสิทธิภาพมาประยุกต์ใช้

ผลกระทบของกลุ่มพาณิชย์กรรมและบริการ

กิจการทุกอย่างรายได้ลดลง เช่น โรงพิมพ์รายได้ตกต่ำถึงร้อยละ 70 ระบบคอมพิวเตอร์ที่ใช้กันมากส่งผลให้งานพิมพ์มีงานน้อยลง กิจการบ้านจัดสรรและที่ดินเป็นธุรกิจที่ไม่มีมีการเคลื่อนไหวหรือซื้อขายกันได้เลย ร้านอาหารต่าง ๆ มีการจ้างคนงานน้อยลง ขณะที่การกู้เงินจากธนาคารไม่ประสบผลสำเร็จ และมีการเสนอแนะการทำโครงการขอกู้ในลักษณะของ O.D. ซึ่งดอกเบี้ยสูงและทบเงินต้นอย่างรวดเร็ว

การดังกล่าวทำให้มีการปลดพนักงานที่เพิ่งเริ่มเข้ามาใหม่ในระยะฝักงาน ธุรกิจต้องลดต้นทุน ลดสินค้าให้น้อยลง การบริการลูกค้าลดลงในทุกประเภท

ด้านการศึกษา มีผลกระทบต่อการเก็บค่าเล่าเรียนไม่ได้ของโรงเรียนอนุบาล และผู้ปกครองย้ายลูกจากโรงเรียนเอกชน ไปเข้าเรียนในโรงเรียนรัฐบาล

ด้านสังคม มีการรับประทานอาหารนอกบ้านน้อยลง สถานเริงรมย์มีคนมาบ้าง แต่ลดปริมาณเครื่องดื่มและอาหาร การทำบุญและการบริจาคให้โรงพยาบาลยังทำอยู่ แต่จำนวนเงินลดลงบ้าง ระยะเวลาหลังมีปัญหาสังคมเกิดขึ้นมากโดยมีกระบวนการต้นตุน หลอกหลวงที่มีเครือข่ายมีโครงสร้างเกิดขึ้น

อนึ่งการเก็บภาษีของสรรพากรในปัจจุบันมีการดำเนินงานที่สร้างความบีบคั้น ให้ผู้ประกอบการและผู้ค้าขายทั่วไปมาก

บทเรียนที่ได้รับ

- โรงแรมลดราคาแข่งขัน เพื่อแย่งลูกค้า
- หลายคนคิดว่าต่อไปนี้จะไม่ให้ความช่วยเหลือกับผู้อื่นที่มาขอให้ช่วยอะไรอีกแล้ว เพราะในภาวะวิกฤตเช่นนี้จะประสบปัญหาอยู่คนเดียว
- คนงานที่ตกงานหรือการจ้างงานน้อยลง ไม่รู้จักปรับตัวเอง เช่น การลดค่าใช้ จ่ายเล็กน้อยเพื่อให้ได้งานจาก 150 บาท เป็น 120 บาท คนงานจะปฏิเสธ ขณะเดียวกันถ้าได้ ค่าจ้างมากก็ไม่ได้กระตือรือร้นในการทำงาน ยังคงปล่อยตามสบายเหมือนที่เคย
- ได้สังเกตตัวเองและคนรอบ ๆ ข้างมากขึ้น ได้เห็นวิธีการใช้ชีวิตและบริโภค ของคนงานที่อยู่ในธุรกิจเช่น ลูกจ้าง และพนักงาน พบว่าเกือบทั้งหมดขาดวินัยในการใช้ ชีวิตคือไม่รู้จักการเก็บออม มีมากใช้มาก ไม่รู้จักแบ่งเงินเป็นสัดส่วน การตัดสินใจในด้าน การบริโภคไม่ดี ไม่รู้จักการจัดลำดับความสำคัญ จะให้ความสำคัญกับสิ่งที่เป็นวัตถุก่อน เชื่อ คำโฆษณาให้ซื้อสินค้าใหม่ ๆ ง่ายมาก ซึ่งเป็นสาเหตุหลักให้ใช้จ่ายเกินรายได้และเป็น สาเหตุของหนี้สินและมักเล่นห่วยกันมาก แม้แต่ครูในชนบทขณะนี้ก็มีรูปแบบการบริโภค ตามแฟชั่น เช่น การซื้อโทรศัพท์มือถือใช้กันในอัตราสูง
- สาเหตุเป็นเพราะความบกพร่องของระบบการศึกษาและสังคมที่ไม่ได้สร้าง ภูมิคุ้มกันด้านการบริโภคให้กับประชาชน และหลักสูตรในระบบการศึกษาไม่ได้ฝึกเรื่อง การออมและประหยัด
- การฝึกให้รู้จักการประหยัดน้ำ ประหยัดไฟ ในสถานประกอบการ เจ้าของ สถานประกอบการพยายามให้เลิกจ้างคนงานแต่เลือกวิธีการประหยัด โดยขอความร่วมมือ กับคนงานแต่ไม่มีใครได้ผล เพราะเขาไม่เห็นความสำคัญของการประหยัดในสิ่งที่เขามองเป็น สิ่งเล็กน้อย อีกประการหนึ่งแนวคิดที่ว่าของสิ่งอะไรที่ไม่ใช่ของตนไม่จำเป็นต้องประหยัด หรือรักษาไว้

- มีปรากฏการณ์เกี่ยวกับธุรกิจอุปกรณ์ Computer และ Electronic ด้านความรับผิดชอบกับข้อมูลการค้าส่งคนไปงาน/อบรม เมื่อกลับมาส่วนมากจะลาออกเพื่อไปรับงานที่คิดว่ามั่นคงกว่าโดยไม่สนใจการทำงานตอบแทนบ้าง ซึ่งการศึกษาควรสร้างสำนึกจุดนี้

- การทำธุรกิจในช่วงนี้ได้เรียนรู้ว่าใครคือมิตรแท้ ใครคือคู่ธุรกิจที่มีความจริงใจ เกิดสังจรรยาในใจ

- ได้ข้อคิดเชิงสังจรรยาว่าธุรกิจทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นความรุ่งเรืองราคาที่สูงของที่ดิน อสังหาริมทรัพย์ต่าง ๆ ล้วนเป็นของไม่จริง ณ บัดนี้ทุกอย่างกลับมาสู่ความเป็นจริง

- การบริหารที่รอบคอบ วางโครงสร้างแบบค่อยเป็นค่อยไป ทำทุกอย่างทีละก้าว และมีหลักทรัพย์ มีเงินออมโดยตลอด ไม่ทำธุรกิจแบบเก็งกำไร จะทำให้อยู่รอด และไม่รับผลกระทบมาก

- บริษัทเล็ก เมื่อทำธุรกิจจะเสียเปรียบบริษัทใหญ่ เพราะบริษัทใหญ่จะมีโอกาสคัดเลือกคนที่มีความรู้ มีประสบการณ์ไปก่อน ฉะนั้นเราต้องพัฒนาบุคลากร การศึกษามีความสำคัญมากที่ควรได้สร้างคนให้ไปสร้างสิ่งที่เป็น “นามธรรม” ได้ ไม่ใช่เป็นผู้ที่มุ่งสร้างรายได้และผลประโยชน์ส่วนตัว โดยมีได้มองในส่วนที่ต้องเสียสละ

- การทำธุรกิจแสดงความสม่ำเสมอและตรงเวลาในการชำระหนี้ มีส่วนทำให้คู่ธุรกิจซึ่งเป็นบริษัทต่างประเทศที่มองการณ์ไกลจะยึดการชำระให้ ทำให้เรารู้สึกคู่แข่งได้หรือไม่ก็มีการลดต้นทุนให้เล็กน้อย

- เมื่อยอดขายเปลี่ยนแปลง ยุทธวิธีการตลาดต้องขยายตัวออกไป ต้องไปหาลูกค้ากลุ่มใหม่

- เรียนรู้การผ่อนสั้นผ่อนยาว รู้คุณค่าของเงิน หาทางประหยัด กระหมัดกระหม่อม

- การศึกษาในต่างประเทศได้สอนให้นักธุรกิจบางท่านเรียนรู้ที่จะกินผลไม้ ไม่ใช่กินต้น กินราก กินใบ ฉะนั้นจะเห็นคุณค่าของต้นคือองค์กร ก็คือพัฒนาองค์กร

ข้อเสนอแนะ

- เสนอแนะให้รวบรวมรายละเอียดวิกฤตการณ์เศรษฐกิจครั้งนี้แล้วสอดแทรกเข้าไปในระบบการศึกษาเพื่อไม่ให้เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นอีก

- ประเทศเหมือนครอบครัว สัญญาของความอ่อนแอปรากฏขึ้นเมื่อต้องกู้เงินใช้ตลอดเวลา ถ้าครอบครัวใดอยู่ในสภาพนี้ก็พัฒนาแน่นอน ประเทศก็เช่นกันกู้เงิน

ตลอดเวลา โดยไม่มีการผลิตสินค้าที่จะขายออกไปต่างประเทศ ก็ต้องแย่งแน่นอน รัฐบาลควรต้องแก้ปัญหา เช่น ออกพันธบัตร โดยทำให้เกิดสภาพคล่อง

- การศึกษาควรสร้างคนที่มีวินัย ความรับผิดชอบออกมาในสังคม

ผลกระทบของกลุ่มเกษตรกร

เกษตรกรที่ทำงานรับจ้างก่อสร้างต้องตกงานกันทั้งครอบครัว ขณะที่การทำงานมีปัญหาเรื่องฝนแล้ง ราคาปุ๋ยแพง ต้องซื้อน้ำมาทำนา บางครอบครัวทำ Contract กับบริษัทเลี้ยงไก่ ต้องซื้ออาหารไก่กับบริษัทในราคาแพง แต่ราคาไข่ไก่เท่าเดิม มีการกั๊กนี้ยืมเงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) กันแทบทุกครัวเรือน และกั๊กยืมกันเองร้อยละ 10 ต่อเดือน บางทีต่อวัน

แต่ก่อนเกษตรกรมีการขายที่ดินทำให้ได้เงินมาก บ้านเรือนใหญ่โต ลูกหลานได้เงินมาก บางคนไปซื้อที่ดินเก่งกำไร พอเศรษฐกิจตกต่ำทำให้เป็นหนี้ธนาคารและขายที่ดินไม่ได้

อย่างไรก็ตามเกษตรกรยังคงเห็นความสำคัญของการศึกษาเพราะคิดว่าเรียนจบแล้วจะมีงานทำ มีรายได้ดีกว่าเป็นเกษตรกร จึงอดทนส่งลูกเรียน โดยลดค่าอาหารและขนมจากวันละ 50 บาท เหลือให้ลูกวันละ 30 บาท และสอนลูกให้ช่วยกันประหยัด

ด้านสังคมมีการรวมกลุ่มกันได้ยาก เนื่องจากเป็นชุมชนใกล้เมือง ต่างคนต่างอยู่ ไม่มีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกัน ปีหนึ่งมีการทอดผ้าป่าและทำบุญทำทานสมำเสมอ แต่จำนวนเงินลดลงจากปีละกว่า 100,000 บาท เหลือเพียง 40,000 บาท

การลักขโมยมีมากขึ้น แม้แต่ของเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น ผัก ปลา ต้องคอยเฝ้า เผลอไม่ได้ถูกขโมยทันที

วัยรุ่นมีการจับกลุ่มเสพยากันทุกเย็น โดยไม่มีใครกล้าเข้าไปยุ่งเกี่ยว

บทเรียนที่ได้รับ

1. ใช้ชีวิตกินอยู่อย่างประหยัด ต้องคิดว่าอาหารที่จะบริโภคระหว่างทำเองกับซื้ออะไรถูกกว่ากัน บางอย่างคิดดูแล้วซื้อถูกกว่าก็จะซื้อ บางอย่างก็ทำเอง เสื้อผ้าจะหยุดตัด ใ้ของเดิมที่มีอยู่ เมื่อก่อนไม่เคยทำ มีการสอนลูกหลานให้ประหยัดในทุกเรื่อง ถ้าลูกหลานไม่ฟังตัวเองก็พยายามประหยัดให้เห็นเป็นตัวอย่าง เมื่อรายได้ลดรายจ่ายเพิ่มเพราะของทุกอย่างราคาแพง ก็ได้แต่อดทนมานะพยายามมากกว่าเดิม เมื่อก่อนไม่ค่อยคิดทำอะไรมาก เพราะมีงานอยู่เสมอ เดียวนี้งานรับจ้างหายาก พืชผลเกษตรไม่ได้ราคา ต้องขยันมากขึ้น งาน

สุจริตมีอะไรก็ตามแต่ แม้จะยากแค้นก็ยังเชื่อในอาชีพสุจริต อาชีพทุจริตแต่ขายยาบ้าก็ไม่เลียง

2. เมื่อทุกคนตกงาน ทุกคนอยู่บ้านมากขึ้น มีเวลาพูดคุยอยู่ใกล้ชิดกันมากขึ้น ไม่ต่างคนต่างไปอย่างก่อน

3. อาชีพที่มีเงินเดือนเช่น ข้าราชการเป็นกลุ่มที่ไม่เดือดร้อน

4. ทุกคนเห็นประโยชน์ของการทำเกษตรกรรม แม้การปลูกผักสวนครัว เลี้ยงไก่ เลี้ยงปลา ก็ช่วยให้ครอบครัวอยู่ได้ในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ แต่คนส่วนมากไม่ขยันและไม่ชอบทำงานเอง ชอบซื้อมากกว่า ถ้ารู้จักพอจัดการอาชีพเกษตรปลูกผักหมุนเวียนจะอยู่ได้ เกษตรกรที่ทำอาชีพเลี้ยงหมู ไก่ ปลา โดยอาศัยทำเลไว้บนบ่อปลาและไม่ได้กู้เงินมาลงทุน ทำให้อาชีพมีรายได้คงตัว และผู้รับซื้อมารับซื้อถึงที่ หลายคนก็สนใจแต่ขาดเงินลงทุน กระทบ Contract กับบริษัทใหญ่ เพื่อเลี้ยงไก่เป็นอาชีพที่มีเงินหมุนเวียนเท่านั้น ไม่มีเงินเหลือเก็บ โดยเฉพาะช่วงเศรษฐกิจผันผวน การแข่งขันสูง บริษัทเป็นผู้กำหนดราคาประกัน ซึ่งเป็นราคาที่คงที่ ฉะนั้นไม่ว่าราคาอาหารจะสูงเท่าไร ราคาขายผลิตภัณฑ์เท่าเดิม มีความคิดว่าลักษณะการทำเกษตรเช่นนี้ไม่มีโอกาสได้ทุนคืน มีเพียงเงินพอเลี้ยงตัวไปแต่ละเดือนเท่านั้น

5. หลายคนยังเชื่อว่าลูกหลานควรออกไปหางานทำให้มีเงินเดือนประจำ เมื่อมีปัญหาเศรษฐกิจจะไม่เดือดร้อน

6. คนรุ่นหลังไม่ค่อยสำนึกหรือมองวิกฤตว่าเป็นบทเรียน เพราะยังคิดว่าเงินเป็นสิ่งที่หยิบยืมคนอื่นได้

7. ในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจผู้ใหญ่มีความตระหนักถึงความลำบาก และความเปลี่ยนแปลง แต่ลูกหลานยังชอบการบริโภคอาหารหรูสำเร็จรูป กินป่นปลา กินแกงเป็นประจำทุกวันอย่างผู้ใหญ่ไม่ได้

โดยสรุปแล้วเกษตรกรมองว่าตนเองไม่ได้แก้ปัญหอะไร นอกจากประคองตัวอยู่กันไป มีความหวังอยากให้รัฐบาลทำสัญญาให้มีบริษัทมาตั้งโรงงานในท้องถิ่น เพราะมุ่งหวังที่จะทำงานในโรงงานเพราะคิดว่าเป็นวิธีการกระจายรายได้วิธีเดียวที่มีความทั่วถึง

ถ้ารัฐคิดว่าผลิตภัณฑ์เกษตรชนิดใดจะสามารถเป็นสินค้าอุตสาหกรรมขนาดย่อมได้ก็ให้มาแนะนำ มาจัดกลุ่มให้ และดูแลเรื่องการตลาดและการจัดการ เพราะเกษตรกรไม่มีความรู้ในเรื่องดังกล่าว

เกษตรกรไม่หวังพึ่งงานจ้างที่องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) นำมาจัดการ เพราะมองว่า อบต. มีกลุ่มของตนเองและไม่มีเงินกระจายมาถึงชาวบ้านทั่ว ๆ ไปได้

ทัศนคติในทางบวก

1. ผู้ประกอบการมีเวลาที่จะให้ความสนใจกับกิจกรรมของตนเอง ดูแลการทำงานทั่วไปอย่างใกล้ชิด ใช้เวลาชี้แนะให้พนักงานเห็นความสำคัญของการประหยัด ซึ่งแต่เดิมไม่ใส่ใจมาก ที่สำคัญพนักงานแต่เดิมาก็ไม่ใส่ใจเรื่องเหล่านี้ แต่ช่วงภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจทำให้ทุกคนร่วมกันรับผิดชอบ ในด้านการดูแลการใช้จ่ายอย่างระมัดระวัง
2. ผู้ประกอบการและพนักงานมีเวลาร่วมกันทำกิจกรรมเพื่อคลายความเครียด เช่น เล่นกีฬา หรือปรับปรุงสภาพแวดล้อมในที่ทำงานให้น่าอยู่ขึ้น (อาจเป็นเพราะธุรกิจซบเซา มีเวลาว่างมากขึ้น)
3. ครอบครัวได้อยู่ใกล้ชิดกัน ร่วมกันประหยัด การเที่ยวเตร่ลดลงในกรณีครอบครัวที่มีสมาชิกว่างงาน บางครอบครัวยอมรับว่าเป็นช่วงที่อบอุ่นได้รับประทานอาหารพร้อมกัน พูดคุยกันอย่างใกล้ชิด ซึ่งในอดีตมีโอกาสนี้เฉพาะในช่วงเทศกาลเพียงไม่กี่วัน
4. เห็นความจริงของชีวิตว่าทุกอย่างในที่สุดแล้วจะกลับมาสู่สภาพที่เป็นจริง เช่น ราคาที่ดิน สินค้าที่เคยถูกปั่นให้สูงเกินความเป็นจริง
5. ได้เห็นปัญหาของคนไทย คือ จุดอ่อนในแง่ของการดำรงชีวิต โดยเฉพาะพนักงานหรือประชาชนระดับล่าง เช่น ขาดวินัยในการใช้จ่าย ขาดการวางแผน ขาดภูมิคุ้มกันที่จะต่อต้านอิทธิพลของวัฒนธรรมการบริโภค ซึ่งการศึกษาควรต้องช่วยแก้ไข
6. เรียนรู้การผ่อนสั้นผ่อนยาวเพื่อการอยู่รอดและให้ความสนใจคนระดับพนักงานและลูกจ้างมากขึ้น

ทัศนคติทางลบ

1. ธุรกิจขนาดใหญ่มีอำนาจต่อรองสูง มีผลทำให้ธุรกิจขนาดเล็กต้องเลิกกิจการ
2. รัฐบาลแก้ปัญหาช้ามาก ไม่ทันกับปัญหาที่เกิดขึ้น
3. การพัฒนาบุคลากรในองค์กรต่าง ๆ ต้องลดลงหรือตัดออกไป
4. ผลกระทบที่มีต่อทุกสาขาอาชีพทำให้รู้จักท้อแท้โดยเฉพาะในส่วนของผู้ที่มิ

หนี้สิน

กลุ่มอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม บริการ และเกษตรกรรม จังหวัดขอนแก่น

สภาพปัญหาและสาเหตุ	ผลกระทบ	การปรับตัว/บทเรียน	ข้อเสนอแนะ
<ul style="list-style-type: none"> - กิจกรรมทุกอย่างรายได้ลดลงและขาดทุน - การกู้เงินมีปัญหา กู้ไม่ได้ ดอกเบี้ยสูงและทบเงินต้นอย่างรวดเร็วจนไม่มีเงินหมุนเวียน - ผลผลิตราคาคาตกต่ำ 	<ul style="list-style-type: none"> - มีการปลดพนักงาน ลดต้นทุน ลดสินค้า ลดเทคโนโลยี - กำจัดชื่อของเกษตรกรลดต้นทุน - กิจกรรมขนาดเล็กลึกกิจการ เช่น ฟาร์มไก่ - การอบรมของภาคธุรกิจลดลง - มีการเรียกบุตรหลานจากต่างประเทศกลับมาเรียนในเมืองไทย - ให้เงินน้อยลงสำหรับนักเรียน หนังสือของบุตรหลาน และย้ายจากโรงเรียนเอกชนเข้ารัฐบาล - โรงแรมลดราคาแข่งถูกด้วยกัน - การลักขโมยเล็ก ๆ น้อย ๆ มีขึ้น 	<ul style="list-style-type: none"> - ความคุ้มค่าใช้จ่ายอย่างเข้มงวด - ประหยัดทุกรูปแบบ - บริจาคน้อยลงและให้การสนับสนุนกิจกรรมทางสังคม - ลดน้อยลง - พยายามจัดเวลาให้คนงานใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เช่น เล่นกีฬา - มีการเสนอขายสินค้าโดยตรงและแถมผลิตภัณฑ์มากขึ้น - ไม่ทอดทิ้งรอบคอบมากขึ้น และวางแผนรัดกุมขึ้น - ไม่ลงทุนเพิ่ม ปรับสถานที่ให้เช่าเก็บสินค้าทั่วไป - ตรวจเครื่องมือผลิตทดลองวิจัย - ประสิทธิภาพของอุปกรณ์ต่างๆ - ครอบครัวยุคใหม่ร่วมกันมากขึ้น - มีการพูดคุยกันมากขึ้น 	<p>ข้อเสนอแนะ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ควรมีการถอนบทเรียน ศึกษา สรุปบทเรียนจากวิกฤตเศรษฐกิจครั้งนี้ ในระบบการศึกษา - การศึกษาควตวรรษที่ 21 ให้มีวินัย - ความรับผิดชอบ - ควรมีการพัฒนาข้อมูลให้ถูกต้องและเชื่อถือได้ - รัฐบาลควรออกพันธบัตรเพื่อให้เกิดสภาพคล่อง ไม่ควรรู้เงินอย่างเดียว โดยไม่มีการผลิตสินค้าส่งออกต่างประเทศ

แผนภาพที่ 2 สรุปผลข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อย (focus group) จังหวัดขอนแก่น

4.1.3 สรุปประเด็นการประชุมกลุ่มย่อยจังหวัดสกลนคร

สภาพปัญหาและสาเหตุของวิกฤตเศรษฐกิจ

จังหวัดสกลนคร เป็นจังหวัดที่ได้รับแนวความคิดการทำธุรกิจแบบอนุรักษ์นิยม (แบบท้องถิ่น) คือ ไม่เน้นการลงทุนขนาดใหญ่ที่เปิดโอกาสให้นายทุนต่างชาติและนายทุนชาติเข้ามาลงทุนในจังหวัด ด้วยเหตุนี้จึงไม่มีโรงแรมขนาดใหญ่ ไม่มีศูนย์การค้าหรือห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ ไม่มีบริษัทใหญ่ ๆ จากกรุงเทพมหานคร ไม่มีการเติบโตทางธุรกิจแบบหวือหวา แต่ค่อย ๆ เติบโตอย่างสม่ำเสมอ และมีหอการค้าที่เกาะกลุ่มช่วยเหลือกันด้วยดี แต่อย่างไรก็ตามจังหวัดสกลนครก็ไม่อาจหลุดพ้นไปจากวิกฤตเศรษฐกิจได้ โดยมีปัญหาและสาเหตุสำคัญ ๆ ดังนี้คือ

1. ต้นทุนการผลิตสูง เนื่องจากต้องอาศัยวัตถุดิบจากส่วนกลางและราคาปุ๋ยสูงขึ้นทุกปี รวมทั้งต้องใช้ปริมาณปุ๋ยมากขึ้นเรื่อยๆ
2. ขาดแคลนเงินทุนหมุนเวียน ทั้งนี้เพราะธนาคารไม่ปล่อยกู้ให้กับภาคธุรกิจอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และบริการ
3. กิจกรรมบางอย่างชะลอตัวเช่น รถยนต์ขายไม่ได้ มีการนำรถมาคืนในระหว่างผ่อนชำระ การลักลอบนำรถไปทำงานฝั่งลาว การยึดรถเกินกว่า 200 คัน เป็นต้น กิจการด้านวัสดุและการก่อสร้างหายไป 50 - 60% เพราะรัฐบาลตัดงบประมาณการก่อสร้าง สินค้าฟุ่มเฟือยขายไม่ได้ เช่น โคมไฟ การบริโภคคนนอกบ้านและการซื้อสินค้าลดลงและผู้บริโภคระมัดระวัง ไม่สั่งอาหารหรือสินค้าราคาแพง
4. รายได้ลดลง เช่น จากเดิมมีรายได้ 10 ล้านบาท ลดลงเหลือ 6 ล้านบาท ดอกเบี้ยสูงขึ้น และทบเงินต้นไปเรื่อย ๆ ในปี 2541 ดอกเบี้ยเพิ่มขึ้น 50% ความสามารถในการชำระหนี้จึงลดลงไปด้วย
5. คนตกงานอยู่ในระดับคนมีการศึกษาสูง ส่วนคนระดับล่างต้องหางานในเมืองและไปรับจ้างตัดอ้อยมากขึ้น และค่าจ้างแรงงานลดลงเหลือประมาณ 100 - 200 บาท รวมทั้งจำนวนวันที่ได้ทำงานเหลืออาทิตย์ละ 2 - 3 วัน บางอาชีพถูกยกเลิก เช่น เย็บผ้าช่างก่อสร้าง
6. ด้านการศึกษา ในจังหวัดสกลนครไม่มีการส่งลูกไปเรียนต่างประเทศ ไม่มีปัญหาเรื่องการนำลูกกลับมา แต่มีกรณีที่ตั้งใจจะส่งไปสหรัฐอเมริกา แต่เปลี่ยนไปประเทศออสเตรเลียแทน

นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนพาณิชยการที่ย้ายไปปลูกในที่ใหม่เนื่องจากได้รับเงินกู้วงเงิน 100 ล้านบาท ซึ่งนับเป็นการขยายตัวของโรงเรียนเอกชน มีการส่งลูกไปเรียน nursery ในกลุ่มแม่บ้านที่อยู่ในเมือง สำหรับด้านการอบรมให้ความรู้ด้านการจัดการและบริหารธุรกิจนั้นลดน้อยลงเพราะขาดงบประมาณในด้านของผู้เรียน เพราะเมื่อก่อนที่จะเกิดภาวะวิกฤตเศรษฐกิจหลายคนคิดจะเรียน mini MBA แต่พอมีวิกฤตเศรษฐกิจทำให้เศรษฐกิจอยู่ในขาลง คนงานน้อยลง ทำให้ต้องไปอยู่กับธุรกิจมากขึ้น ฉะนั้นการเรียนก็ต้องเลื่อนไป

สำหรับในโรงเรียนระดับประถมและมัธยมเท่าที่ทราบไม่มีใครให้ลูกออกจากโรงเรียน แต่ลดค่าใช้จ่าย เช่น เดิมเคยได้วันละ 50 บาท จะลดเหลือ 30 บาท โรงเรียนส่วนใหญ่จะมีการจัดสรรทุนให้นักเรียนและครูจะเอาทุนมากระจายให้เด็ก ฉะนั้นจึงลดลงเล็กน้อย แต่จำนวนเด็กรับทุนก็ได้หลายคนขึ้น เพราะเด็กอยากเรียน

ผลกระทบของกลุ่มอุตสาหกรรม

ผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจมีไม่มากนัก เพราะเป็นอุตสาหกรรมขนาดย่อยและขนาดกลาง มีการเตรียมตัวรองรับวิกฤตไว้ก่อน ประกอบกับไม่มีการกู้ยืมจากต่างประเทศ จึงไม่มีปัญหารุนแรงจากค่าเงินบาทลอยตัว และเป็นการลงทุนของคนท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่ ไม่มีโรงแรมขนาดใหญ่ ไม่มีห้างสรรพสินค้า ไม่ยอมรับโครงการใหญ่จากกรุงเทพฯ หรือบริษัทในเครือ Chain Business ไม่ยอมรับแนวธุรกิจแบบเปิดเสรีให้ต่างประเทศมาลงทุน เพราะหอการค้าจัดกลุ่มกันได้และพิจารณาปัญหาร่วมกัน

ในกรณีของการเผชิญวิกฤตเศรษฐกิจนี้ มีอุตสาหกรรมในจังหวัดสกลนคร ประกอบด้วยอาหารกระป๋อง ซึ่งเป็นโครงการหลวง อุตสาหกรรมเสื้อผ้า ถูมือ กระเป๋า ซึ่งจะรับไปทำในครัวเรือน โรงสีข้าว อุตสาหกรรมรถยนต์ ได้ให้ข้อมูลที่น่าสนใจดังนี้

สภาพเศรษฐกิจของอุตสาหกรรมอาหารกระป๋องจะมีตัวแปรถึงวัตถุดิบสำคัญ ๆ จะมาจากส่วนกลาง ต้นทุนสูง แต่ถ้าอัตราแลกเปลี่ยนสูงจะมีกำไรเพราะสินค้าส่งจำหน่ายต่างประเทศ โดยภาพรวมแล้วผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจมีไม่มากนัก คนงานที่ใช้ในโรงงานมีทั้งที่เป็นคนงานประจำและจ้างตามฤดูกาล ซึ่งคนงานเหล่านี้มีอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลักและมีหมู่บ้านที่ผลิตวัตถุดิบอยู่แล้ว ผลิตภัณฑ์โดยรวมส่งออกและจำหน่ายในประเทศในอัตราส่วน 50 : 50

สภาพปัญหา มีปัญหาด้านเงินทุนหมุนเวียน เมื่อวิกฤตเศรษฐกิจธนาคารจะให้กู้ยากมากจึงแก้ปัญหาโดยการใช้สินค้าเงินเชื่อแทน

การแก้ปัญหา การให้โบนัสคนงานจะเปลี่ยนเป็นรูปผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าใกล้เคียงกับโบนัสที่เคยได้ เพื่อคนงานสามารถนำไปขายและแลกเปลี่ยนเงินได้ ซึ่งเท่ากับเป็นการกระจายสินค้าไปด้วย ขณะเดียวกันก็ควบคุมการรั่วไหลของการใช้น้ำและไฟฟ้า

บทเรียนและข้อเสนอแนะ

พยายามลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มประสิทธิภาพคนให้ทำงานเต็มศักยภาพ

ส่วนอุตสาหกรรมรถยนต์ เมื่อเผชิญวิกฤตเศรษฐกิจจนขายไม่ได้ต้องนำรถกลับคืนมาในระหว่างการผ่อนชำระ มีการลักลอบนำไปจำหน่ายยังฝั่งประเทศลาว

การแก้ปัญหา คือต้องลดคนงานและขอปรับตัวกับบริษัทใหญ่โดยการผ่อนชำระหนี้ ไม่รับคนงานเพิ่ม การลดคนงานทำโดยพิจารณาจากคนงานที่ทำงานไม่เต็มที่ ลดค่าใช้จ่ายนับตั้งแต่ค่าไฟฟ้า โทรศัพท์ ประหยัดเรื่องการใช้เครื่องปรับอากาศ จดโบนัสแต่ไม่ลดเงินเดือน

สำหรับโรงสีข้าว มองเห็นผลกระทบแต่พยายามบริหารจัดการอย่างระมัดระวัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความผันผวนในด้านค่าของเงินบาท ทำให้ต้องดำเนินกิจการอย่างรอบคอบในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจได้ เปิดเครื่องสีข้าวเพียงเครื่องเดียว เพราะการส่งออกคาดเดาได้ไม่แน่นอน การรับซื้อข้าวไว้มากไม่แน่ใจในเรื่องการส่งออก ปกติเคยเปิดเครื่องสี 2 เครื่อง การเปิดเครื่องเดียวเป็นการประหยัดไฟฟ้าด้วย

โดยรวมแล้วโรงสีมีปัญหาในเรื่องการจัดระบบบริหารจัดการ ส่วนปัญหาของชาวนานั้นควรได้รับการพัฒนา และให้ความรู้ด้านการดูแลข้าว การตลาด การควบคุมคุณภาพ เพื่อให้ชาวนาได้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

ผลกระทบของกลุ่มพาณิชย์กรรมและบริการ

ด้านวัสดุก่อสร้างลดลง ร้านอาหาร/ภัตตาคารขายได้น้อยลง ขณะที่ร้านอาหารได้รุ่งมีมากขึ้น ร้านอาหารใหญ่ปิดตัวลง และบางครั้งเจ้าของร้านประกอบอาหารเอง ร้านที่เคยจ้างพ่อครัวก็อาจเปลี่ยนระบบ มีการจำหน่ายอาหารสำหรับบรรจุถุงมากขึ้น ซึ่งก็มีผลกระทบต่อภัตตาคาร และเนื่องจากวัตถุดิบที่ใช้ในการปรุงอาหารราคาสูงขึ้น ก็ต้องอาศัยการตลาดเข้ามาช่วย กล่าวคือ ลดปริมาณสินค้า แต่ราคาเท่าเดิมหรือลดราคาลงเพื่อดึงดูดลูกค้า กิจการค้าไม้ก็ขายไม่ดีเพราะการก่อสร้างไม่ดี มีแต่มูลนิธิซื้อโรงศพไว้มากเพื่อบริจาคให้ศพไร้ญาติ ร้านขายอุปกรณ์ไฟฟ้าขายดี อุปกรณ์น้ำจืดถ้าขายได้คงเฉพาะที่มีแหล่งชลประทานมาก เนื่องจากจังหวัดสกลนครมีอ่างเก็บน้ำมากและไม่เคยแล้งน้ำ การจับสัตว์น้ำ

จำหน่ายจึงเป็นรายได้ของจังหวัดสกลนคร ฉะนั้นอุปกรณ์การประมงจึงเป็นสินค้าสำคัญไปด้วย ประชาชนมีอาชีพหาปลาทั้งในส่วนที่เป็นสินค้าและไว้บริโภค

การค้าขายน้ำมันเชื้อเพลิงไม่ได้รับผลกระทบมากในแง่ยอดขาย เพราะเป็นสิ่งจำเป็นและเมื่อยอดขายเปลี่ยนแปลงก็ใช้การเดินรถเข้าช่วย อย่างไรก็ตามผู้โดยสารก็มีการเปลี่ยนพฤติกรรม เช่น นักศึกษาเคยมาเยี่ยมบ้านอาทิตย์ละครั้งก็เปลี่ยนเป็นเดือนละครั้ง แต่จำนวนการจ้างงานในกิจการเดินรถยังไม่เลิกจ้าง ทั้งนี้เพราะสมาคมหอการค้าสกลนครได้ทำหนังสือขอความร่วมมือกับนักธุรกิจไม่ให้เลิกจ้าง เพราะมีผลกระทบต่อสังคม

ธุรกิจประเภทหนึ่งที่ดีขึ้นในช่วงภาวะวิกฤตเศรษฐกิจคือ ธุรกิจโทรศัพท์มือถือ เพราะมีการ Promote สินค้าอย่างดี

ขณะเดียวกันจากช่องว่างทางธุรกิจที่มีอยู่ขณะนี้ทำให้มีการโทรศัพท์เสนอขายสินค้าถึงบ้าน ทำให้มีการนำสินค้าไปส่งถึงที่บ้าน จึงเกิดอาชีพอิสระขึ้นอีกอาชีพหนึ่งคือ การที่ผู้ประกอบการใช้รถยนต์ 1 คัน ซื้อของจากร้านสรรพสินค้าขนาดใหญ่ในราคาขายส่ง แล้วนำไปขายจนถึงบ้าน แต่วงจรรของธุรกิจประเภทนี้ยังไม่ยั่งยืนนัก มีอยู่รอดไม่กี่คนเนื่องจากปัญหาในการบริหารจัดการด้านการเงิน

ขณะเดียวกันที่สกลนครนี้ก็มีอาชีพที่อำเภอบ้านม่วงเกิดจากการที่ชาวบ้านรวมตัวกันแล้วรับซื้อของส่งให้ร้านค้า โดยไปถามตามร้านค้าว่าต้องการสินค้าอะไร และจัดซื้อตามรายการที่ได้รับสั่งซื้อจากร้านค้า

ในการทำธุรกิจในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ ลูกค้ามีอำนาจในการผ่อนชำระน้อยลง เช่นเคยผ่อนเดือนละ 1,000 – 2,000 บาท ก็นำสินค้า (รถจักรยานยนต์) มาคืน ซึ่งถ้าเป็นกรณีรถยนต์ก็ต้องมีการฟ้องศาล แต่ร้านค้ารถจักรยานยนต์ได้แก้ปัญหาที่รถที่ไม่มีเงินผ่อนชำระโดยการยืดเวลาให้ โดยขอรับการชำระเพิ่มทำ re-finance ให้

ในบางบริษัทต้องปรับทำธุรกิจเชิงรุกเชิงแข่งขัน โดยนำสินค้าเข้าไปถึงผู้บริโภค และโฆษณาเพิ่มขึ้นเพื่อให้เข้าถึงประชาชนในท้องถิ่น

โดยภาพรวมแล้วเห็นได้ว่าการทำธุรกิจแบบเก่าก็มีการดำเนินกิจการได้ค่อนข้างดีในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ แต่ธุรกิจรูปแบบอื่นค่อนข้างลำบาก

ขณะที่การเก็บภาษีของสรรพากรพยายามจัดเก็บรายได้ให้มีประสิทธิภาพสูง จึงเสมือนเป็นการซ้ำเติมคนที่กำลังลำบากให้ลำบากมากขึ้น

การปรับตัวทางสังคม

ส่วนใหญ่ทำกิจกรรมทางสังคมน้อยลง อยู่บ้านมากขึ้น ดูแลกิจการด้วยตนเองมากขึ้น สำหรับเรื่องการทำบุญและสร้างถาวรวัตถุนั้นก็ลดลงแต่ยังไปทำบุญที่วัดสม่ำเสมอ

บทเรียนที่ได้รับ

1. การทำธุรกิจต้องพยายามลดต้นทุนการผลิต ควบคุมการรั่วไหลในเรื่องค่าใช้จ่ายต่าง ๆ และเพิ่มประสิทธิภาพคนงานให้ทำงานเต็มศักยภาพ
2. การกู้เงินมาก ๆ และขาดวินัยการบริหารงบประมาณทำให้ธุรกิจล้มตัวได้ง่าย และวัฏจักรของวิกฤตเศรษฐกิจอาจจะกลับมาอีกเพราะมนุษย์มีความโลภ
3. นักธุรกิจควรยึดคำสอนของพ่อแม่ ให้มีความขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ เสียสละ ความร่ำรวยต้องค่อยเป็นค่อยไป ไม่มีอะไรที่เป็นลาภลอยทำเท่าที่มีแรงทำ ต้องซื่อสัตย์ต่อลูกค้า การขึ้นราคาให้สูงเกินจริงเป็นสิ่งที่ไม่ยั่งยืน ควรลดความโลภ มองตัวเองและสังคม
4. วิกฤตเศรษฐกิจครั้งนี้เป็นความสูญเสียร่วมกันของลูกหนี้และเจ้าหนี้ จึงควรมีการประนีประนอมกันให้มาก
5. นักธุรกิจที่รอดอยู่ได้ คือคนที่ไม่ทำธุรกิจหือหวาไปตามกระแส ไม่ฟุ้งเฟ้อตามคนอื่น เป็นธุรกิจทวนกระแสที่ไม่กู้เงินมาก ไม่ทำธุรกิจหลายอย่างเกินกำลังตัวเอง
6. แนวคิดเรื่องการประหยัดค่าใช้จ่ายเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเงินหายากขึ้น ไม่ควรกู้เงินนอกระบบเพราะดอกเบี้ยแพง สร้างความคิดให้รอบคอบมากยิ่งขึ้นแม้เศรษฐกิจดีขึ้นก็ต้องเก็บเงินไว้ ชาวบ้านขยันมากขึ้น มีการปลูกผักใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น

ผลกระทบของกลุ่มเกษตรกร

ชาวนาขายข้าวเป็นรายได้หลักและยังคงรับจ้างอยู่ แม้ว่ารายได้ลดลง ได้รับค่าจ้างน้อยลง มีวันทำงานน้อยลงอาทิตย์ละ 2 – 3 วัน การบริจาคเงินให้วัดลดลง ไม่สร้างถาวรวัตถุแต่ยังไปวัดตามปกติ การกลับบ้านในช่วงปีใหม่ลูกหลานมาอยู่น้อยวันและฉลองน้อยลง มีการลักขโมยข้าว รถจักรยานยนต์ เบ็ด ไก่ เกษตรกรเล่นหวยหุ้นกันมากขึ้น ค่าใช้จ่ายวันละ 12 – 100 บาท

การสร้างบ้านชะลอตัวลงเพราะธนาคารไม่ปล่อยกู้ การเก็บเงินต้นคืนของกลุ่มออมทรัพย์เก็บได้แต่ดอกเบี้ย ได้เงินต้นลดน้อยลง การทำงานในลักษณะ Sub-contract พอมีบ้าง แต่ค่าจ้างลดน้อยลง

ขณะราคาข้าวตกต่ำ แต่ปุ๋ยแพงขึ้น นี่ก็ประเด็นสำคัญที่ทำให้รายได้ลดลง ขณะเดียวกันอาหารก็แพงขึ้น

ทัศนคติในทางบวก

1. การรวมกลุ่มกันของธุรกิจอย่างเหนียวแน่น จริงใจ มีความรู้สึกมั่นคงขึ้นและดำเนินธุรกิจไปได้ แม้จะอยู่ในวิกฤตเศรษฐกิจ
2. ทุกคนรู้จักประหยัด และปรับตัวเพื่อความอยู่รอด
3. ดูแลใส่ใจธุรกิจตัวเองมากยิ่งขึ้น
4. มีการเรียนรู้ที่จะผ่อนสั้นผ่อนยาวในการทำธุรกิจ

ทัศนคติทางลบ

1. มีการลักขโมยเพิ่มขึ้น
2. คนจนเช่น เกษตรกร และผู้ใช้แรงงานเล่นหวยหุ้นมากขึ้น

การปรับตัว

ลดค่าใช้จ่ายในครอบครัวโดยการประหยัด การพักผ่อนไม่มีการเที่ยวเตร่ การดื่มเหล้าก็ลดลง ไม่ตัดเสื้อผ้าใหม่ ซื้อเสื้อผ้าราคาถูกใส่ งานฉลองต่าง ๆ จะมีน้อยลง แม้แต่ลูกที่ทำงานอยู่ในกรุงเทพฯ เมื่อกลับมาบ้านก็อยู่น้อยวันลงและกลับไปทำงานต่อ บางบ้านลูกไม่กลับมางานเทศกาลเลย การทำบุญด้านการบริจาคก็น้อยลง แต่ยังไปวัดตามปกติ

กลุ่มอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม บริการ และเกษตรกรรม จังหวัดสกลนคร

สภาพปัญหาและสาเหตุ	ผลกระทบ	การปรับตัว/บทเรียน	ข้อเสนอแนะ
<ul style="list-style-type: none"> - ต้นทุนการผลิตสูง - ขาดแคลนเงินทุนหมุนเวียน - กิจการบางอย่างจะลอดตัว (รถยนต์, วัสดุก่อสร้าง, ร้านอาหาร, ฯลฯ) - รายได้ลดลง ดอกเบี้ยสูง 	<p>ผลกระทบ</p> <ul style="list-style-type: none"> - คนตกงาน บางอาชีพไม่มีงานทำ (ก่อสร้าง, เย็บผ้า, ฯลฯ) - ความสามารถในการชำระหนี้ลดลง - การอบรมบริหารจัดการของนักธุรกิจลดลง - มีการลักขโมยเกิดขึ้น - มีการเล่นหายหุ้น 	<p>การปรับตัว/บทเรียน</p> <ul style="list-style-type: none"> - ดูเกิดการด้วยตนเองมากขึ้น - ทำบุญแบบสร้างวัตถุและก่อสร้างถาวร - มีการลดต้นทุนการคิด ควบคุมการรั่วไหล เพิ่มประสิทธิภาพคนงาน - ไม่ถือในการกู้เงินมาก ๆ และขาดวินัยการบริหารงบประมาณ - นักธุรกิจที่ไม่กระทบมากคือคนที่ไม่หือหวาตามกระแส ไม่กู้เงินมากหรือทำธุรกิจหลายอย่างเกินกำลัง - เรียนรู้เรื่องการประหยัคมากขึ้น และพยายามรอบคอบ 	<p>ข้อเสนอแนะ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ควรประเมินประเมินกันระหว่างเจ้าหน้าที่กับดูกัน เพราะสูญเสียร่วมกัน - รัฐบาลควรมีการแนะนำระบบการผลิต แบบรูปตลาด และบริหารจัดการให้เกษตรกรระบบครบวงจร - การจัดทำแผนและงบประมาณของจังหวัดควรกระจายการตัดสินใจ และสร้างการมีส่วนร่วมอย่างทั่วถึง - ควรรวมกลุ่มผู้มีเงินให้ออกมาซื้อสินค้าต่าง ๆ - รัฐบาลควรควบคุมราคาปุ๋ยและยาฆ่าแมลงให้เกษตรกรเกษตรกร - รัฐบาลควรรสร้างงานทำและการซ่อมแซมอุปกรณ์สาธารณะ

แผนภาพที่ 3 สรุปผลข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อย (focus group) จังหวัดสกลนคร

กลุ่มอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม บริการ และเกษตรกรรม จังหวัดสกลนคร

สภาพปัญหาและสาเหตุ	ผลกระทบ	การปรับตัว/บทเรียน	ข้อเสนอแนะ
			<ul style="list-style-type: none"> - รัฐบาลควรมีหน่วยให้การอบรมให้ความรู้แก่เกษตรกรอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะด้านการค้าขายสินค้าทางการเกษตร ซึ่งเป็นความรู้ด้านธุรกิจ เพื่อให้เกษตรกรมีความรู้เท่ากัน - การศึกษาคควรสอนให้คนรู้จักการใช้ชีวิต เช่น การประหยัด การจัดแบ่งเงินเพื่อการใช้จ่าย เพื่อเก็บออม - ระวังภัยถึงภัยของการเคร่งครัด เก็บภาษีของสรรพากรทำให้ไม่มีกำลังใจทำมาหากิน

แผนภาพที่ 3 สรุปผลข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อย (focus group) จังหวัดสกลนคร (ต่อ)

4.1.4 สรุปประเด็นการประชุมกลุ่มย่อย จังหวัดสุรินทร์

สภาพปัญหาและสาเหตุของวิกฤตเศรษฐกิจ

วัฒนธรรมและพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตผิดพลาด การสร้างความฟุ่มเฟือยและไม่ชอบต่อสู้ คอยรับผลได้โดยไม่คิดลงทุนหรือไม่ทำงานเพื่อให้เกิดรายได้ เนื่องจากรอคอยเงินช่วยเหลือหรือเงินหนุนจากรัฐบาลได้มาโดยง่ายและไม่ต้องรับภาระค่าใช้จ่ายหรือถ้าต้องค่าใช้จ่ายก็สามารถปฏิเสธการชำระหนี้ได้โดยไม่สนใจการบังคับชำระหนี้ เงินที่ได้นำไปใช้ผิดประเภท ไม่ได้เข้าสู่ภาคการผลิต ฉะนั้นจึงเกิดปัญหาไม่มีการผลิตสินค้าที่จะเป็นรายได้หมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจ เกิดปัญหาคนตกงาน เพราะไม่มีการจ้างแรงงานตามมา ทำให้เศรษฐกิจของไทยตกต่ำยากที่จะฟื้นตัว ปัญหาในภาพรวมมีดังนี้

1. ความวิตกกังวลในเรื่องยอดขายที่เป็นรายได้มารองรับจุดคุ้มทุน
2. ความวิตกกังวลปัญหาการขาดสภาพคล่องอันเนื่องมาจาก
 - 2.1 ยอดขายลดต่ำกว่าจุดคุ้มทุน ทำให้เริ่มขาดทุนสะสม
 - 2.2 ธนาคารและสถาบันการเงินไม่ขยายสินเชื่อ ควบคุมการใช้จ่ายเงิน
 - 2.3 ระบบตลาดพัง จากเดิมการซื้อขายสินค้าด้วยวงเงินเครดิตเปลี่ยนเป็น

ซื้อขายด้วยเงินสด หรือเครดิตสั้นลงมาก

- 2.4 สภาพคล่องของผู้ประกอบการที่เคยมีจาก 2 ส่วน

2.4.1 วงเงินจากธนาคารและสถาบันการเงิน

2.4.2 วงเงินจากเครดิตสินค้าจากการซื้อสินค้าเข้า

เมื่อวงเงินเครดิตจากการสั่งซื้อสินค้าเข้าถูกดึงให้สั้นลงหรือต้องซื้อด้วยเงินสด ทำให้เงินทุนหมุนเวียนในระบบของผู้ประกอบการตึงตัว ถึงขั้นการขาดสภาพคล่อง

3. เมื่อ International Monetary Fund (IMF) กับรัฐบาลชวนให้เหตุผลเพื่อให้ระบบสถาบันการเงินไทยเข้าสู่มาตรฐานสากล ด้วยการจัดกลุ่มลูกหนี้ NPL เพื่อกันสำรองหนี้เสีย Non-Performing Loan (NPL) กับการล้มละลายของโครงสร้างการผลิต การตลาด สถาบันการเงินไทยทำให้เกิดปัญหาดังนี้คือ

3.1 ผู้ประกอบการงดชำระดอกเบี้ยและเงินต้นเพื่อรักษาสภาพคล่องทั้งผู้ประกอบการที่ขาดสภาพคล่องจากการขาดทุนสะสม และผู้ประกอบการที่ยังขาดความเชื่อมั่นต่อสภาพความเป็นจริงของตลาด

3.2 โครงสร้างการผลิต การตลาดพืช

3.2.1 ผู้ประกอบการขาดความเชื่อมั่นซึ่งกันและกัน ต้องซื้อขายด้วยเงินสด

3.2.2 กำลังซื้อในตลาดลดลงอย่างรุนแรง ทำให้รายได้ต่ำกว่าจุดคุ้มทุน

3.2.3 อัตราดอกเบี้ยเงินกู้สูงถึง 25% VAT 10%

3.2.4 กำลังซื้อในตลาดลดลงอย่างรุนแรง ทำให้ผู้ประกอบการต่างแย่งตลาดกันด้วย ส่วนเหลือของราคาที่แคบลงมากกว่าหลักการปกติ

3.3 สถาบันการเงินพังทลาย

3.3.1 เมื่อระบบการผลิตการตลาดพัง การพักการชำระหนี้ขยายตัว

3.3.2 กลุ่มลูกค้า NPL พุ่งสูง 50 – 60%

4. ระบบสถาบันการเงินไทยเป็นสิ่งมหัศจรรย์อันดับที่ 8 ของโลก เพราะ

4.1 ธนาคารแข่งลูกค้าเงินฝาก แต่ไม่มีการปล่อยกู้

4.2 ธนาคารมีลูกหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ 50 – 60%

4.3 ดอกเบี้ยเงินฝากธนาคารสูงกว่าดอกเบี้ยเงินกู้ 200 – 300%

ผลกระทบของกลุ่มอุตสาหกรรม พาณิชยกรรมและบริการ

1. ยอดขายสินค้าตกต่ำทำให้เริ่มขาดทุนสะสม ขณะเดียวกันกำลังซื้อในตลาดลดลงอย่างรุนแรง ทำให้ผู้ประกอบการแย่งตลาดกันและตัดราคาสินค้าให้ถูกลงเพื่อแข่งขันกัน

2. มีความพยายามพยุงตัวเองและไม่เอาคนงานออก เช่น อุตสาหกรรมโรงโม่หิน 4 กลุ่ม พ่อค้าหมู และ โรงสีมีปัญหาการกู้เงินแล้วไม่ใช้คืน เป็นปัญหาวินัยในการใช้เงินและการทำผิดเงื่อนไขการกู้ยืม

3. ผลกระทบด้านการศึกษามีน้อย เพราะส่วนใหญ่ในวงการธุรกิจมีความเชื่อมั่นในสถานศึกษาของรัฐ จึงไม่มีการย้ายโรงเรียนหรือพักการศึกษา ในส่วนของผู้ที่มีลูกอยู่ที่กรุงเทพฯ ก็ส่งเงินตามปกติแต่ขอให้ลูกประหยัดและใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็น

4. ด้านสังคม มีผลกระทบโดยเกิดการลดงานเลี้ยง เทียวเตร่ พักผ่อนอยู่กับบ้าน ทำบุญปกติ แต่บริจาคน้อยลง ถ้าเป็นวัดนอกจังหวัดก็ไม่ทำบุญเลย

5. คณะกรรมการประนอมหนี้ของจังหวัดไม่สามารถทำการประนอมหนี้ได้ เพราะไม่มีอำนาจจริงจิ่งในการดำเนินงาน และสถาบันการเงินและผู้กู้ไม่ยอมเปิดเผยตัวเลขหนี้สินให้ผู้อื่นทราบ จึงทำงานไม่ได้ผล

6. ภาคการผลิตไม่มี เนื่องจากนำเงินกู้มาใช้ผิดประเภท มิได้นำมาใช้ประโยชน์ในภาคการผลิตแท้จริง ทำให้เงินหายไปจากระบบและเกิดการว่างงานหรือภาวะการตกงานตามมา

ผลกระทบต่อเกษตรกร

1. ราคาผลผลิตตกต่ำ และปัจจัยการผลิตมีราคาแพง รวมทั้งสินค้าอุปโภคบริโภคราคาสูงขึ้น ทำให้มีรายได้ลดลง และไม่เพียงพอต่อการชำระหนี้สินต่อธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) ต้องใช้วิธีหยิบยืมเงินหมุนเวียนกันในชุมชน ทำให้ต้องแบกภาระหนี้สิน

2. ปัญหาคนตกงานจากกรุงเทพฯ กลับมาหมู่บ้าน ทำให้มีคนต้องการทำงานเพิ่มขึ้น ค่าแรงจึงลดลงจากวันละ 250 - 300 บาท เหลือ 100 - 200 บาท พฤติกรรมของคนท้องถิ่นเปลี่ยนแปลง ชอบความสบายและฟุ้งเฟ้อ เลือกลงงาน ไม่นักเอาเบาสู้ เพิ่มภาระให้แก่สังคม

3. สินค้าของชุมชนมีปัญหาตลาด ไม่สามารถขายได้ เช่น ผ้าไหม และพืชผักสวนครัวมีคนทำมาก ทำให้ราคาถูก การนำไปขายยังสถานที่ราชการก็ไม่มีคนซื้อ

4. ด้านการศึกษาทุกครอบครัวต้องประหยัด แต่ไม่ยอมให้ลูกออกจากโรงเรียน บางครอบครัวที่ส่งลูกเรียน ปวช., ปวส. ที่กรุงเทพฯ ลดเงินเดือนลูกจาก 4,000 บาท เหลือ 2,000 บาท เพราะรายได้ฝืดเคือง

5. ด้านสังคม จำเป็นต้องลดจำนวนเงินช่วยเหลือร้อยละ 50 การทำบุญยังสม่ำเสมอ แต่บริจาคสร้างศาสนสถานน้อยลง และชะลอการทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่บรรพบุรุษในลักษณะการจัดงานใหญ่โตไว้ก่อน ด้านสุขภาพอนามัยยังนิยมไปที่สถานอนามัยและโรงพยาบาล ไม่นิยมซื้อยากินเอง

6. นิสัชชอบเสี่ยง และเล่นการพนัน ทำให้สูญเสียโอกาสในเรื่องความก้าวหน้าของตนเองและครอบครัว

7. ไม่รู้เรื่องระบบการจัดการที่ดีและมีประสิทธิภาพ ปล่อยให้เป็นการของรัฐบาล โดยไม่คิดช่วยตนเองหรือพึ่งตัวเองก่อน

8. วัฒนธรรมและนิสัยไม่ชอบทำงานร่วมกับผู้อื่น ทำงานเป็นทีมไม่เป็น เป็นจุดอ่อนที่ไม่อาจแข่งขันกับประเทศอื่น

9. ขั้นตอนและระเบียบทางราชการบางครั้งเป็นอุปสรรคและให้การสนับสนุนเกษตรกรไม่ถูกจุด เช่น นโยบายและมาตรการข้าว บางครั้งไม่เป็นประโยชน์กับเกษตรกรผู้ทำนาได้ เนื่องจากความต้องการไม่ตรงกับที่นโยบายฯ กำหนด

บทเรียนที่ได้รับ

1. การเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน รุนแรง รวดเร็ว ของกระแสโลกกับความมีนงและไม่เข้าใจในสังคมไทย ทำให้ประเทศไทยตกอยู่ในวังวนของวิกฤตที่ยากจะหลุดพ้นและถูกกระทำ การต่อสู้ที่แหลมคมนี้เมื่อรู้สึกตัวหวังว่าจะไม่ทำให้เกิดกลียุคในสังคมไทย

2. จงทำธุรกิจที่เราถนัด อย่าเชื่อการโฆษณา จงทำในสิ่งที่เราทำแล้วเรามั่นใจ เราจะทำกิจการนั้นได้ดีที่สุด ต้องเป็นคนมีวิสัยทัศน์ การทำธุรกิจแบบค่อยเป็นค่อยไปแบบรุ่นพ่อที่เคยทำกันมาจะทำให้เราเข้มแข็งและอยู่รอด

3. การศึกษาที่ดีเป็นพื้นฐานให้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในธุรกิจได้ กล่าวคือธุรกิจอยู่ได้ด้วยพื้นฐานทางการศึกษา การศึกษาควรฝึกให้เด็กได้คิดได้เรียนที่จะช่วยตัวเองตัดสินใจได้เอง ควรเริ่มคิดปูพื้นฐานการศึกษาในประเทศใหม่ ครู อาจารย์ต้องทุ่มเทในการสอน ไม่ใช่สอนเพียงให้ผ่าน ๆ ไป ถ้าได้รับการฝึกอบรมดีเมื่อออกมาอยู่ในสังคม สังคมจะดีด้วย ครูขาดวิญญานความเป็นครู เอาปริญญาเป็นหลัก ไม่ดีเหมือนครูในสมัยก่อน ปัจจุบันครูมีค่าเท่ากับอาชีพเสริม ครูเป็นผู้ไม่มีคุณภาพ นักเรียนที่สำเร็จออกไปอยู่ในสังคมก็ไม่มีคุณภาพไปด้วย พุคอีกนัยหนึ่งก็คือ ถ้าสังคมมีแต่คนดี คอร์รัปชันก็หมดไป ขณะนี้คนไทยชอบให้บังคับ ไม่มีคุณภาพในตนเอง เศรษฐกิจที่เติบโตมีส่วนเสริมให้คนเห็นแก่ตัว

4. ทุกครัวเรือนในหมู่บ้านมีความผูกพันช่วยเหลือกันมากขึ้นกว่าเดิม แม้ว่ามีความฝืดเคืองเรื่องเงินจากภาวะวิกฤตก็ไม่เคยทอดทิ้งที่จะทำความดี ยังมีความเชื่อเรื่องการทำบุญจะส่งผลดีในอนาคต ไม่เคยคิดหาเงินในทางทุจริตหรือผิดกฎหมาย

5. ความประหยัดและขยันมีมากขึ้นจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ แต่เดิมเคยตัดเสื้อผ้ากันมากก็ใช้เสื้อผ้าเก่า การซื้อสินค้าในชีวิตประจำวันก็ใช้จ่ายเท่าที่จำเป็น การดื่มเหล้าและภยีสังคมลดลง พ่อแม่พยายามทำตัวอย่างให้ลูกเห็นและสอนให้ประหยัด เพราะลูกยังชอบบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือย ขณะเดียวกันก็ทำงานขยันมากขึ้นจากสัปดาห์ละ 3 วัน เป็นทำงานทุกวันให้มีเงินพอใช้จ่าย

ข้อเสนอแนะ

1. รัฐบาลควรหางานเสริมที่เป็นอาชีพมั่นคงในชุมชน สามารถทำให้ชาวบ้านช่วยเหลือตนเองได้ ควรมีการสำรวจความต้องการที่แท้จริงก่อนให้ความช่วยเหลือ ไม่ควรทำแบบโปรยยาหอม เพราะเสี่ยงงบประมาณและไม่ได้ประโยชน์ เช่น นำเมล็ดพันธุ์พืชและสัตว์มาแจก ขอให้แนะนำวิธีปลูกและถามความต้องการก่อนว่าต้องการหรือไม่ การช่วยเหลือดูแลเรื่องน้ำควรทั่วถึงและอยู่ในจุดที่กำลังขาดแคลนหรือวิกฤตจริง ๆ การทำให้ปุ๋ยมีราคาลดลงไม่แพงจนเกินไป ไม่ควรเน้นเรื่องวัตถุดิบมาก เช่น สร้างถนนกรรมอบวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้เข้มแข็งด้วย

2. รัฐบาลและนักวิชาการควรให้ความสำคัญและใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาชาวบ้านให้มากยิ่งขึ้น เพราะภูมิปัญญาชาวบ้านมีอยู่จริงและเป็นสิ่งที่ดี อาชีพเสริมอันเกิดจากความชำนาญ และภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ผลิตภัณฑ์ผ้าไหม ผลิตภัณฑ์เครื่องเงิน ผลิตภัณฑ์อุปกรณ์เครื่องครัวและเฟอร์นิเจอร์จากไม้-เครื่องจักสาน มีคุณภาพสูง แต่ขาดแคลนเงินทุนและเทคโนโลยีทางการผลิต การแปรรูป และช่องทางการตลาดที่เหมาะสม ทำให้สินค้าไม่ออกตลาดและขยายไปสู่ผู้บริโภค ทั้งในต่างประเทศ ทำให้เสียโอกาสในการเป็นผู้นำทางการตลาดของโลก และประเทศขาดรายได้ในส่วนนี้ไปอย่างน่าเสียดาย

3. รัฐบาลควรกำหนดแผนด้านการเกษตรให้ชัดเจน เช่น กำหนดโซนในการปลูกพืชแต่ละชนิดให้แน่นอน เช่น ปร่าจีนบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด ผลิตพืชสวน ผลไม้ต่าง ๆ จังหวัดปลูกข้าว จังหวัดปลูกพืชไร่ มันสำปะหลัง และขึ้นทะเบียน พร้อมกำหนดแผนปริมาณการปลูกให้ชัดเจน จะทำให้ไม่เกิดปัญหาผลผลิตล้นตลาด และราคาคงต่ำ และสามารถให้การสนับสนุนด้านการผลิตและการตลาดได้ครอบคลุม ไม่ใช่งบประมาณสูญเปล่าอย่างเช่นปัจจุบัน ที่ใช้งบประมาณในการแก้ไขปัญหาเมื่อผลผลิตล้นตลาดเป็นจำนวนมากทุกปีและไม่สิ้นสุด

4. ในจังหวัดชายแดนเช่น สุรินทร์ ควรเปิดค่านให้มีการนำสินค้าไปส่งได้โดยรถยนต์บรรทุก เพื่อจะได้เป็นแรงกระตุ้นภาวะเศรษฐกิจอีกด้านหนึ่ง

ทัศนคติในทางลบ

- มองดูแล้วรัฐบาลไม่ได้แก้ปัญหาจริงจัง แม้แต่คณะกรรมการประนอมหนี้ของจังหวัดก็ไม่ได้ผล และไม่มีอำนาจจริงจังในการดำเนินงาน

- อุตสาหกรรมบางอย่างเช่น โรงโม่หิน พยายามพยุงตัวเองและไม่เอาคนงานออกเลย รัฐบาลไม่ได้ช่วยอะไร แต่มองหาช่องทางจะปิดกิจการเท่านั้น
- กลุ่มค้าหมู กลุ่มโรงสี มักชอบคิดเงื่อนไขในการใช้เงิน กู้เงินแล้วมักไม่ใช้ ซึ่งนับได้ว่าไม่มีวินัยในการใช้เงิน
- รัฐบาลให้ความช่วยเหลือ Small and Medium Enterprises (SMEs) แต่ถึงมือผู้ประกอบการช้าหรือบางทีมีขั้นตอนยุ่งยาก ทำให้ผู้ขอเกิดความเบื่อหน่าย

ทัศนคติในทางบวก

- คนงานได้เรียนรู้ที่จะพยุงตัวเองไม่ให้เป็นภาระต่อนายจ้าง เพื่อให้มีงานทำดีกว่าตกงาน ฉะนั้น ขณะนี้คนงานไม่รับเงินล่วงหน้า
- เจ้าของสถานประกอบการพยายามไม่ให้คนงานออกเลยเพราะทำงานมานาน แต่จำนวนวันทำงานลดลงบ้างเช่นเคย ทำอาทิตย์ละ 6 วัน ก็เหลือ 3 วัน หรือ 5 วัน

กลุ่มอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม บริการ และเกษตรกรรม จังหวัดสุรินทร์

สภาพปัญหาและสาเหตุ	ผลกระทบ	การปรับตัว/บริหาร	ข้อเสนอแนะ
<ul style="list-style-type: none"> - ยอดขายไม่คุ้มทุน - ขาดสภาพคล่องเนื่องจากธนาคารและสถาบันการเงินไม่ขยายสินเชื่อ ดอกเบี้ยสูงถึง 25% ภาษีมูลค่าเพิ่ม 10% - ผู้ประกอบการขาดความเชื่อมั่นซึ่งกันและกัน - กำลังซื้อในตลาดลดลงอย่างรุนแรง 	<ul style="list-style-type: none"> - การขาดทุนสะสม - ผู้ประกอบการชำระดอกเบี้ยและเงินต้น - ผู้ประกอบการแย่งตลาด ถดถอยราคาแข่งขันกัน - ราคาผลผลิตตกต่ำ ภัยจากการผลิตราคาแพง - สินค้าอุปโภคบริโภคราคาสูงขึ้น - รายได้ลดลงไม่พอชำระหนี้ - คนตกงานกลับมาจากกรุงเทพฯ และเมืองใหญ่ - สินค้าของชุมชนไม่มีตลาด - ไม่มีการประเมินหนี้ 	<ul style="list-style-type: none"> - ความคุมการใช้เงิน - ซื้อขายด้วยเงินสด - ให้เครดิตในระยะเวลานสั้น ๆ - การใช้จ่ายประหยัดลง 1) ดัดงานเลี้ยง/เที่ยวเตร่ 2) สอนลูกให้ประหยัดและใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็น 3) บริจาคน้อยลง - ทำธุรกิจที่ถนัด ไม่เชื่อการโฆษณา - ทำแบบค่อยเป็นค่อยไป ไม่ขยายใหญ่เกินตัวและยั่งยืนมากขึ้น 	<ul style="list-style-type: none"> - การศึกษาคือเป็นแบบที่ฝึกให้เด็กและครูต้องทุ่มเทต่อการสอนอย่างจริงจัง เพื่อให้ได้เด็กดีออกมาผู้สังคม - รัฐบาลควรสำรวจความต้องการที่แท้จริงของชุมชนและเสริมอาชีพที่มั่นคง ทำให้ชาวบ้านช่วยเหลือตนเองได้ รวมทั้งให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาพื้นบ้าน - จัดประเภทการปลูกพืชตามความเหมาะสมของพื้นที่
<ul style="list-style-type: none"> - คณะกรรมการประเมินหนี้ - ไม่มีอำนาจจริง 			

แผนภาพที่ 4 สรุปผลข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อย (focus group) จังหวัดสุรินทร์

สรุปภาพรวมสภาพปัญหา สาเหตุ ผลกระทบ การปรับตัว/บทเรียน และข้อเสนอแนะ
ของจังหวัดขอนแก่น สุรินทร์ และสกลนคร

สภาพปัญหาและสาเหตุ	ผลกระทบ	การปรับตัว/บทเรียน	ข้อเสนอแนะ
<ul style="list-style-type: none"> - กิจการทุกอย่าง รายได้ลดลง ขาดทุน ยอดขาย ไม่คุ้มทุน กำลังซื้อ ตลาดลดลงอย่างรุนแรง กิจการ บางอย่างชะลอตัว - การกู้เงินมีปัญหา กู้เงินลงทุนไม่ได้ ดอกเบี้ยสูง ไม่มี เงินหมุนเวียน - ขาดสภาพคล่อง - ผู้ประกอบการ ขาดความเชื่อมั่น ซึ่งกันและกัน - ต้นทุนการผลิตสูง ราคาผลผลิตตกต่ำ - คณะกรรมการ ประenomหนี้ ไม่มีอำนาจจริงจัง 	<p>ด้านเศรษฐกิจ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ผู้ประกอบการ งดชำระดอกเบี้ย และเงินต้น - คนตกงานมากขึ้น บางอาชีพไม่มีงาน ทำ มีการปลด พนักงาน - กิจการขนาดเล็ก เล็กกิจการ - ขาดทุนสะสม - ผู้ประกอบการ แข่งขันแย่งตลาด กันเอง - สินค้าของชุมชน ไม่มีตลาด <p>ด้านสังคมและการศึกษา</p> <ul style="list-style-type: none"> - ทุกฝ่ายเห็นว่าการศึกษามีความสำคัญสูงสุด แม้ในกลุ่มเกษตรกรก็ยังปรับตัวด้านอื่น ๆ 	<ul style="list-style-type: none"> - มีการประหยัดและควบคุมค่าใช้จ่าย ที่จำเป็น - มีการบริหารเวลา และทรัพยากร อย่างคุ้มค่า - ความคิดรอบคอบ มีการวางแผนดีขึ้น - จิตใจไม่ท้อถอย ได้อยู่ร่วมกับ ครอบครัว - ทำธุรกิจที่ถนัด ไม่เชื่อข้อมูล โฆษณา ทำแบบ ค่อยเป็นค่อยไป ไม่ขยายใหญ่เกิน ตัว ขยันมากขึ้น - ดูแลกิจการด้วยตนเอง 	<ul style="list-style-type: none"> - ควรมีการประenomหนี้ - รัฐบาลควรแนะนำ การผลิตแปรรูป ตลาด และการบริหารจัดการ - แบบครบวงจรแก่ เกษตรกร - กำหนดแผนเกษตร /จัดประเภทการปลูกพืชตามความเหมาะสมของพื้นที่ - ผู้มีเงินควรออกมาซื้อสินค้า - รัฐบาลควร กระจายการจัดทำ แผน และ - งบประมาณแบบมีส่วนร่วม สร้างงาน ทำและ - ช่อมแซมอุปกรณ์ต่างๆ โดยชุมชน - รัฐบาลควรสำรวจ

สภาพปัญหาและสาเหตุ	ผลกระทบ	การปรับตัว/บทเรียน	ข้อเสนอแนะ
	<p>เพื่อให้บุตรหลานได้เรียนหนังสือต่อไป</p> <ul style="list-style-type: none"> - การอบรมของภาคธุรกิจลดลง - ประหยัดค่าใช้จ่ายทางการศึกษา - ประชาชนขาดความรู้ในด้านการจัดการที่ดี - การลักขโมยมีมากขึ้น - มีการเล่นหวยหุ้นเพิ่มขึ้น 		<p>ข้อมูลและเสริมอาชีพที่มั่นคง รวมทั้งให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาพื้นบ้าน/ท้องถิ่น</p> <ul style="list-style-type: none"> - ควรมีการศึกษาสรุปบทเรียนและสอนในระบบการศึกษาในเรื่องวิกฤตเศรษฐกิจครั้งนี้ - ระบบการศึกษาควรสร้างและพัฒนาคนรุ่นใหม่ให้มีคุณสมบัติใหม่ - รัฐบาลควรออกพันธบัตรและส่งเสริมการส่งออกสินค้า

แผนภาพที่ 5 สรุปภาพรวมผลการประชุมกลุ่มย่อย (focus group) จังหวัดขอนแก่น
 সকলকর এবং সূরিনর্থ

4.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

ข้อมูลเชิงปริมาณนี้ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้น้อย โดยใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง กลุ่มตัวอย่างกลุ่มนี้ประกอบด้วยเกษตรกรและผู้ใช้แรงงานพาณิชยกรรมและบริการขนาดเล็ก ประชาชนกลุ่มนี้เป็นประชาชนกลุ่มใหญ่ของประเทศ และเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจมากที่สุด กลุ่มตัวอย่างนี้เป็นประชาชนที่ประกอบอาชีพอยู่ในเขตอำเภอเมือง ซึ่งเป็นย่านชุมชนของจังหวัด แบบสัมภาษณ์ที่ใช้สอบถามกลุ่มตัวอย่างกลุ่มนี้เป็นแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยประกอบด้วยตัวชี้วัดเจตคติ (ความคิด) ที่ประชาชนกลุ่มนี้มีต่อการศึกษา สังคม ศาสนาและความเชื่อ ความรู้สึกเกี่ยวกับตนเอง และการดำเนินชีวิตในช่วงก่อน และหลังวิกฤตเศรษฐกิจ ซึ่งแบบสัมภาษณ์เป็นลักษณะมาตราส่วนประเมินค่า เพื่อให้ได้คำตอบที่ชัดเจนเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ของงานวิจัยนี้ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างกลุ่มนี้จะนำเสนอในรูปตารางดังต่อไปนี้

4.2.1 คุณสมบัติและสถานภาพของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้น้อยกลุ่มนี้ได้มาโดยการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) ประกอบด้วยผู้ที่มีอายุในช่วง 34-46 ปี และ 47-60 ปี เป็นกลุ่มใหญ่ โดยในจังหวัดขอนแก่น มีกลุ่มอายุ 34-46 ปี จำนวน 29 คน (36.3 เปอร์เซ็นต์) สกนกรจำนวน 22 คน (31.9 เปอร์เซ็นต์) และสุรินทร์จำนวน 24 คน (35.8 เปอร์เซ็นต์) กลุ่มอายุ 47-60 ปี จังหวัดขอนแก่น มีจำนวน 29 คน (36.3 เปอร์เซ็นต์) สกนกรจำนวน 16 คน (23.2 เปอร์เซ็นต์) และสุรินทร์จำนวน 24 คน (35.8 เปอร์เซ็นต์) ดังรายละเอียดในตารางที่ 3

สำหรับระดับการศึกษา กลุ่มตัวอย่างมีระดับ การศึกษาจบชั้นประถมศึกษาตอนต้นมากที่สุดคือ จังหวัดขอนแก่นจำนวน 57 คน (71.3 เปอร์เซ็นต์) สกนกรจำนวน 36 คน (52.2 เปอร์เซ็นต์) สุรินทร์จำนวน 40 คน (59.7 เปอร์เซ็นต์) ดังรายละเอียด ในตารางที่ 4

สถานภาพสมรสของกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้แต่งงานแล้วมีบุตรเป็นกลุ่มใหญ่ คือ จังหวัดขอนแก่นจำนวน 73 คน (91.3 เปอร์เซ็นต์) สกนกรจำนวน 55 คน (79.7 เปอร์เซ็นต์) สุรินทร์จำนวน 50 คน (74.6 เปอร์เซ็นต์) ดังรายละเอียดในตารางที่ 5

จากการที่ผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญกับกลุ่มตัวอย่างผู้เป็นเกษตรกรและผู้ใช้แรงงาน ซึ่งได้รับข้อมูลจากการประชุมกลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้แต่ในความเป็นจริงที่กลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้น้อยนี้ได้ไปประกอบอาชีพพาณิชย์กรรมและบริการขนาดย่อยอยู่ด้วย งานวิจัยนี้จึง สัมภาษณ์กลุ่มผู้มีรายได้น้อยนี้เป็นจำนวนมากกว่าประชุมกลุ่มย่อย

ข้อมูลที่ได้รับเป็นการยืนยันว่าคนกลุ่มนี้เป็นผู้มีรายได้น้อยของสังคมอย่างแท้จริง เพราะจากแบบสัมภาษณ์ข้อมูลส่วนตัวซึ่งเป็นคำถามปลายเปิดในเรื่องรายได้และผู้วิจัยได้มา จัดกลุ่มเพื่อประโยชน์ในการคำนวณค่าทางสถิติ ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วพบว่ากลุ่มตัวอย่างกลุ่ม ใหญ่มีรายได้สูงสุดอยู่ระหว่าง 2,001-3,000 บาท ต่อเดือน จังหวัดขอนแก่นมีจำนวน 46 คน (57.5 เปอร์เซ็นต์) สกลนครมีจำนวน 35 คน (50.7 เปอร์เซ็นต์) ขณะเดียวกันกลุ่มรองลงมา คือกลุ่มไม่มีรายได้จังหวัดขอนแก่นจำนวน 19 คน (23.8 เปอร์เซ็นต์) สกลนครจำนวน 16 คน (23.2 เปอร์เซ็นต์) และสุรินทร์จำนวน 21 คน (31.3 เปอร์เซ็นต์) ดังรายละเอียดใน ตารางที่ 6 ในกรณีของผู้ไม่มีรายได้นี้จะเห็นว่าจำนวนกลุ่มตัวอย่างไม่สอดคล้องกับสถาน ภาพการทำงานแต่เมื่อสรุปข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อยได้คำตอบว่ากลุ่มเกษตรกรส่วน หนึ่งไม่มีรายได้ แต่ทำการเกษตรเลี้ยงชีพอยู่ในที่นา ฉะนั้นจำนวนผู้มีรายได้ต่อเดือนจึงมี ตัวเลขสูงกว่าจำนวนผู้ว่างงาน รายละเอียดในสภาพจริงมีผู้ว่างงานในกลุ่มตัวอย่างในจังหวัด ขอนแก่นและสกลนคร ถึง 23 เปอร์เซ็นต์ และจังหวัดสุรินทร์มี 31 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งนับว่าเป็น เปอร์เซ็นต์ที่สูง

ตารางที่ 3 ลักษณะของกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการสัมภาษณ์ จำแนกตามอายุ

อายุ	จังหวัด					
	ขอนแก่น		สกลนคร		สุรินทร์	
	N	%	N	%	N	%
20-33	12	15	23	33.3	16	23.9
34-46	29	36.3	22	31.9	24	35.8
47-60	29	36.3	16	23.2	24	35.8
61 ปีขึ้นไป	10	12.5	8	11.6	3	4.5
รวม	80	100	69	100	67	100

ตารางที่ 4 ลักษณะของกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการสัมภาษณ์ จำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	จังหวัด					
	ขอนแก่น		สกลนคร		สุรินทร์	
	N	%	N	%	N	%
ไม่ได้เรียน	3	3.8	3	4.3	4	6.0
ประถมศึกษาตอนต้น	57	71.3	36	52.2	40	59.7
ประถมศึกษาตอนปลาย	12	15.0	14	20.3	4	6.0
มัธยมศึกษาตอนต้น	4	5.0	3	4.3	4	6.0
มัธยมศึกษาตอนปลาย	2	2.5	3	4.3	2	3.0
อาชีวศึกษา	1	1.3	3	4.3	10	14.9
ปริญญาตรี	1	1.3	1	1.4	3	4.5
อื่นๆ	-	-	6	8.7	-	-
รวม	80	100	69	100	67	100

ตารางที่ 5 ลักษณะกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการสัมภาษณ์ จำแนกตามสถานภาพสมรส

สถานภาพสมรส	จังหวัด					
	ขอนแก่น		สกลนคร		สุรินทร์	
	N	%	N	%	N	%
โสด	6	7.5	9	13.0	11	16.4
แต่งงาน (มีบุตร)	73	91.3	55	79.7	50	74.6
แต่งงาน (ไม่มีบุตร)	1	1.3	3	4.3	6	9.0
หย่าร้าง	-	-	2	2.9	-	-
รวม	80	100	69	100	67	100

ตารางที่ 6 ลักษณะของกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการสัมภาษณ์จำแนกตามรายได้

รายได้ (ต่อเดือน) บาท	จังหวัด					
	ขอนแก่น		สกลนคร		สุรินทร์	
	N	%	N	%	N	%
600 – 1,000	5	6.3	6	8.7	6	9.0
1,001 – 1,500	2	2.5	5	7.2	1	1.5
1,501 – 3,000	8	10.0	7	10.1	9	13.4
5,001-3,000	46	57.5	35	50.7	30	44.8
ไม่มีรายได้	19	23.8	16	23.2	21	31.3
รวม	80	100	69	100	67	100

ในด้านสถานภาพของการทำงานกลุ่มตัวอย่างที่ให้สัมภาษณ์โดยการสุ่มโดยบังเอิญในกลุ่มประชากรที่เป็นเกษตรกรและผู้ใช้แรงงาน พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรในจังหวัดขอนแก่นจำนวน 32 คน (40 เปอร์เซ็นต์) สกลนครจำนวน 28 คน (40.6 เปอร์เซ็นต์) และสุรินทร์จำนวน 32 คน (47.8 เปอร์เซ็นต์) สำหรับสถานภาพของคนกลุ่มนี้พบว่า มีผู้ว่างงานดังนี้คือ จังหวัดขอนแก่นจำนวน 16 คน (20 เปอร์เซ็นต์) สกลนครจำนวน 3 คน (4.3 เปอร์เซ็นต์) และสุรินทร์จำนวน 3 คน (4.5 เปอร์เซ็นต์)

กลุ่มตัวอย่างอีกกลุ่มที่ทำการสัมภาษณ์ คือ กลุ่มเจ้าของกิจการจังหวัดขอนแก่นจำนวน 23 คน (28.8 เปอร์เซ็นต์) สกลนครจำนวน 30 คน (43.5 เปอร์เซ็นต์) และสุรินทร์จำนวน 23 คน (34.3 เปอร์เซ็นต์) ซึ่งในความหมายของการเป็นเจ้าของกิจการคือ กลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่ลูกจ้าง เป็นเจ้าของรถเข็นอาหาร เจ้าของแผงลอย เจ้าของซุ้มซ่อมรองเท้า เจ้าของรถสามล้อรับจ้าง และรวมถึงเจ้าของกิจการร้านค้าขนาดเล็กที่เจ้าของเป็นผู้ดำเนินการเอง ในกลุ่มตัวอย่างสถานภาพการทำงานนี้รายละเอียดแสดงในตารางที่ 7

ตารางที่ 7 ลักษณะของกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการสัมภาษณ์จําแนกตามสถานภาพการทำงาน

สถานภาพการทำงาน	จังหวัด					
	ขอนแก่น		สกลนคร		สุรินทร์	
	N	%	N	%	N	%
เจ้าของกิจการ	23	28.8	30	43.5	23	34.3
ลูกจ้าง/พนักงานประจำ	1	1.3	5	7.2	3	4.5
ลูกจ้าง/พนักงานชั่วคราว	8	10.0	3	4.3	6	9.0
เกษตรกร	32	40.0	28	40.6	32	47.8
ว่างงาน	16	20.0	3	4.3	3	4.5
รวม	80	100	69	100	67	100

สำหรับด้านภาวะหนี้สินกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ตอบว่าไม่มีหนี้สินคือจังหวัดขอนแก่นจำนวน 39 คน (48.8 เปอร์เซ็นต์) สกลนครจำนวน 30 คน (43.5 เปอร์เซ็นต์) และสุรินทร์จำนวน 45 คน (67.2 เปอร์เซ็นต์) แต่ที่สำคัญคือมีกลุ่มรองลงมาคือกลุ่มที่มีหนี้สินมากกว่า 40,000 บาท ซึ่งจังหวัดขอนแก่นจำนวน 15 คน (18.8 เปอร์เซ็นต์) สกลนครจำนวน 10 คน (14.5 เปอร์เซ็นต์) และสุรินทร์จำนวน 13 คน (19.4 เปอร์เซ็นต์) รายละเอียดดังในตารางที่ 8

ตารางที่ 8 ลักษณะกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการสัมภาษณ์จำแนกตามภาวะหนี้สิน

รายได้ (ต่อเดือน)	จังหวัด					
	ขอนแก่น		สกลนคร		สุรินทร์	
	N	%	N	%		%
1,001 – 10,000	12	15.0	15	21.7	2	3.0
10,001 – 20,000	6	7.5	5	7.2	2	3.0
20,001 – 30,000	7	8.8	6	8.7	3	4.5
30,001 – 40,000	1	1.3	3	4.3	2	3.0
มากกว่า 40,000	15	18.8	10	14.5	13	19.4
ไม่มีหนี้สิน	39	48.8	30	43.5	45	67.2
รวม	80	100	69	100	67	100

4.2.2 การเปรียบเทียบความแตกต่างก่อนและหลังภาวะวิกฤตเศรษฐกิจใน

แต่ละด้าน โดยใช้ t-test

จังหวัดขอนแก่นพบว่าความคิดเห็นด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจ ความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง และการดำเนินชีวิต ของกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสัมภาษณ์ เมื่อเปรียบเทียบแล้วมีความแตกต่างกันก่อนและหลังภาวะวิกฤตเศรษฐกิจอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$) ส่วนด้านสังคม ด้านศาสนา และความเชื่อถือความคิดเห็นก่อนและหลังภาวะวิกฤตเศรษฐกิจไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ($p > .05$) ดังรายละเอียดในตารางที่ 9

จังหวัดสกลนครพบว่า ความคิดเห็นด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจ และลักษณะการดำเนินชีวิตของกลุ่มตัวอย่างแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$) แต่ความคิดเห็นด้านสังคม ศาสนาและความเชื่อ และความคิดเห็นที่มีต่อตนเองไม่แตกต่างกัน ($p > .05$) ดังรายละเอียดในตารางที่ 10

จังหวัดสุรินทร์ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจ ด้านเกี่ยวกับตนเอง และการดำเนินชีวิตก่อน และหลังภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$) ส่วนด้านสังคม และด้านศาสนา และความเชื่อไม่แตกต่างกัน ($p > .05$) ดังรายละเอียดในตารางที่ 11

ตารางที่ 9 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างความคิดเห็น (เจตคติ) ของกลุ่มตัวอย่างกลุ่ม
รายได้น้อย จังหวัดขอนแก่น ก่อนและหลังภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ

ด้าน	df	\bar{X}	SD	t	sig
การศึกษา	79	-.146	.366	-3.589*	.00
เศรษฐกิจ	79	.168	.372	4.035*	.00
สังคม	79	2.000E-02	.289	.619	.538
ศาสนา และความเชื่อ	79	-2.3E-03	.110	-.185	.854
ความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง	79	-9.8E-02	.311	-2.797*	.00
การดำเนินชีวิต	79	-.371	.361	-9.175	.00

* = p < .05

ตารางที่ 10 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างความคิดเห็น (เจตคติ) ของกลุ่มตัวอย่าง
กลุ่มรายได้น้อย จังหวัดสกลนคร ก่อนและหลังภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ

ด้าน	df	\bar{X}	SD	t	sig
การศึกษา	68	-.337	.550	-5.085*	.00
เศรษฐกิจ	68	.177	.285	5.156*	.00
สังคม	68	-3.5E-02	.366	-.789	.43
ศาสนา และความเชื่อ	68	1.318E-02	.111	.980	.33
ความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง	68	-8.4E-02	.394	-1.769	.00
การดำเนินชีวิต	68	-.269	.293	-7.611*	.000

* = p < .05

ตารางที่ 11 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างความคิดเห็น (เจตคติ) ของกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มรายได้น้อย จังหวัดสุรินทร์ ก่อนและหลังภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ

ด้าน	df	\bar{X}	SD	t	sig
การศึกษา	66	-.190	.374	-4.158*	.00
เศรษฐกิจ	66	-.129	.212	4.985*	.00
สังคม	66	2.687E-02	.276	.796	.42
ศาสนา และความเชื่อ	66	4.071E-03	8.43E-02	.395	.69
ความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง	66	-5.4E-02	.150	-2.931*	.00
การดำเนินชีวิต	66	-.142	.183	-6.351*	.00

* = $p < .05$

จากรายละเอียดในตารางที่ 9, 10, 11 จะเห็นได้ว่าประชาชนกลุ่มที่มีรายได้น้อย ซึ่งประกอบด้วยเกษตรกรผู้ใช้แรงงาน ผู้ประกอบการพาณิชย์กรรมและบริการขนาดย่อมทั้งสามจังหวัดมีความคิดเห็นก่อนและหลังภาวะวิกฤตเศรษฐกิจแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งสามจังหวัดคือด้านการศึกษาและด้านการดำเนินชีวิต ด้านการศึกษาที่กลุ่มตัวอย่างพิจารณา คือ การศึกษาต่อ/อบรมเพิ่มเติม การศึกษาสูงขึ้น ไปเป็นการเพิ่มรายได้ ค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาเป็นสิ่งจำเป็น และความชำนาญงานสำคัญกว่าใบประกาศนียบัตร ส่วนในด้านการดำเนินชีวิตนั้น ประกอบด้วยประเด็นเกี่ยวกับการประหยัดโดยการทำอาหารรับประทานเอง การไปร่วมงานเลี้ยงต่างๆ การทำกิจกรรมวันหยุดกับครอบครัว การเข้าสถานเริงรมย์/ไปท่องเที่ยว การซื้อเสื้อผ้าสำหรับตนเอง การซื้อของเล่นให้ลูก การบริจาคทำบุญ การทำบุญใส่บาตร การซื้อห่วยลอตเตอรี่ การซื้อของให้บุคคลในบ้าน การปลีกตัวไปเที่ยวคนเดียว กิจกรรมฝึกจิตใจ เช่น วิปัสสนา ฟังพระเทศน์ อ่านหนังสือ การพัฒนาตนเอง ด้านวิชาความรู้ และการบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ ซึ่งกลุ่มตัวอย่างจะบอกจำนวนครั้งที่ปฏิบัติในช่วงระยะเวลาในหนึ่งเดือนว่ามี ความถี่มากน้อยอย่างไร ซึ่งผลการเปรียบเทียบก่อนและหลังภาวะวิกฤตเศรษฐกิจพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีการปฏิบัติตนในการดำเนินชีวิตก่อนและหลังภาวะวิกฤตแตกต่างกัน

4.2.3 การวิเคราะห์ความแปรปรวนเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างก่อนและหลัง วิกฤตเศรษฐกิจในแต่ละด้านโดยเทียบจากตัวแปรหลักคืออายุ กลุ่มอาชีพ อายุ การศึกษาสถานภาพของการทำงาน รายได้ สถานภาพสมรส จำนวนบุตร และจำนวนหนี้สิน พบว่าไม่มีความแตกต่างกัน ($p > .05$)

4.3 สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งสองส่วนคือ ข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อยจากกลุ่มอาชีพอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และบริการขนาดใหญ่/กลาง และเกษตรกร และผู้ใช้แรงงาน การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่มเกษตรกรและผู้ใช้แรงงานพาณิชยกรรม และบริการขนาดย่อย ทำให้ได้คำตอบในการวิจัยคือ

1. สถานภาพทางการศึกษามีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงบ้างเล็กน้อยกล่าวคือ มีการย้ายโรงเรียน หรือเปลี่ยนสถานที่ของบุตรหลาน แต่ไม่มีการให้ลูกออกจากระบบการศึกษา

ในส่วนของผู้ใหญ่ลักษณะของการฝึกอบรมลดลง หรือบางแห่งไม่มีการจัด ส่วนในกลุ่มของเกษตรกรและผู้ใช้แรงงานในกรณีที่ว่างานก็ไม่ได้คิดกลับเข้าศึกษาต่อ แต่จะอยู่ว่างหรือประกอบอาชีพอิสระอยู่กับบ้าน

2. แนวคิด (เจตคติ) ก่อนและหลังภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ กลุ่มตัวอย่างต่างมีแนวคิดที่น่าสนใจ อย่างไรก็ตามในการประชุมกลุ่มย่อยทุกกลุ่มอาชีพมองว่า ความคิดด้านการศึกษาไม่เปลี่ยนแปลงยกเว้นในกลุ่มรายได้น้อยที่มีความเห็นเปลี่ยนแปลง อย่างไรก็ตามหลายฝ่ายมองเห็นประเด็นด้านการศึกษาและความสัมพันธ์กับรายได้ว่าในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจแตกต่างไปจากก่อนวิกฤตเศรษฐกิจ ซึ่งในการทดสอบข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้น้อยก็มีความสำคัญที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ทางด้านเศรษฐกิจ การประชุมย่อยแสดงให้เห็นว่าทุกฝ่ายปรับตัวเช่นลดการซื้อของที่ไม่จำเป็น การมีงานเลี้ยงลดลง ในกลุ่มเกษตรกรเปลี่ยนแปลงวิธีการจับจ่ายของฟุ่มเฟือย โดยเฉพาะเสื้อผ้า และเมื่อดูผลจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มรายได้น้อย ค่าความแตกต่างก่อนและหลังภาวะวิกฤต ด้านความคิดเห็นทางเศรษฐกิจก็แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ด้านสังคม กลุ่มตัวอย่างที่ร่วมประชุมกลุ่มย่อยต่างเห็นว่าการไปงานเลี้ยง การเที่ยวนอกบ้านต้องหยุดหรือมีน้อยลง แต่ยังคงทำเพื่อให้ได้สมาคมกับผู้อื่น ซึ่งค่าคะแนนทางสถิติเมื่อเปรียบผลของการสัมภาษณ์กลุ่มรายได้น้อยที่พบว่าความคิดเห็นทางสังคมและหลังภาวะวิกฤตเศรษฐกิจไม่แตกต่างกัน

ด้านศาสนาและความเชื่อ ผลการประชุม กลุ่มย่อยยังคงยืนยันแนวคิดเดิมที่มีอยู่ แม้ว่าในระหว่างภาวะวิกฤตการทำบุญให้ทานน้อยลง แต่ก็ยังปฏิบัติ เพราะเชื่อว่าเป็นสิ่งสำคัญในชีวิตและเชื่อว่าสิ่งต่างๆ ที่เป็นความเชื่อดั้งเดิมก็ยังคงยึดมั่นอยู่ ซึ่งความคิดเห็นนี้ก็สอดคล้องกับผลการสัมภาษณ์กลุ่มผู้มีรายได้น้อยที่เมื่อนำค่าผลการประเมินตัวชี้วัดแนวคิดออกมาพบว่าในภาวะก่อนและหลังวิกฤตเศรษฐกิจไม่มีความแตกต่าง

ด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง ซึ่งเป็นการวัดความรู้สึกของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับตนเองในการประชุมกลุ่มย่อยทุกคนบอกว่าอาจมีบ้างที่รู้สึกท้อใจ แต่หาเพียงระยะสั้นๆ และก็กลับมารวบรวมกำลังใจได้อีก ซึ่งเมื่อพิจารณาจากคะแนนตัวชี้วัดความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองของกลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้น้อยพบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ประเด็นสุดท้ายเป็นการดำเนินชีวิต จากประเด็นการศึกษาเศรษฐกิจ สังคม ศาสนาและความเชื่อ ความรู้สึกเกี่ยวกับตนเอง ทราบว่าในกลุ่มของกลุ่มตัวอย่างที่ประชุมกลุ่มย่อยเปลี่ยนวิธีการดำเนินชีวิตไม่มากนักน้อย และเมื่อพิจารณาตัวชี้วัด จากคะแนนสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้น้อย พบว่าการดำเนินชีวิตก่อนและหลังภาวะวิกฤตมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

อนึ่งจากแนวความคิดในการประเมินสถานการณ์ในสภาพปัจจุบันจากผลกระทบภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ ทั้งจากข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการประชุมกลุ่มย่อยและข้อมูลเชิงปริมาณโดยการสัมภาษณ์กลุ่มเกษตรกรผู้ใช้แรงงานพาณิชย์กรรม และบริการขนาดเล็ก ได้ข้อสรุปตรงกันว่าผลกระทบที่เกิดในข้อสรุปจากงานวิจัยในสังคมตะวันตก เช่น Gallie และ Volger (1994) ด้านการว่างงานต่อบุคลิกภาพ Burchell (1994) ศีรษะสภาพตลาดแรงงานและการว่างงานที่ผลกระทบต่อสุขภาพจิตและคุณภาพชีวิต Lampard (1994) ศึกษาถึงการหย่าร้างกับการว่างงาน Bugoyne และคณะ (1987) ศึกษาถึงการหย่าร้างที่สัมพันธ์กับความยากจนและความรู้สึกที่ไม่พอใจในชีวิตครอบครัวที่นำไปสู่ความเครียด ซึ่งผลในลักษณะดังกล่าวไม่เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มผู้มีรายได้น้อย เมื่อถูกสัมภาษณ์ความเห็นในประเด็นโครงสร้างคำถามที่เกี่ยวกับความเครียดที่จะนำไปสู่การหย่าร้าง หรือการ

แก้ปัญหาชีวิตด้วยการฆ่าตัวตายจะปฏิเสธไม่เห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง และในบางกลุ่มวิจารณ์ว่า ไม่ใช่เรื่องที่จะต้องถามความเห็นเพราะเป็นไปได้ที่จะคิดเช่นนั้น อย่างไรก็ตามกลุ่มตัวอย่างยอมรับว่าเมื่อเริ่มเผชิญสภาพของภาวะวิกฤตเศรษฐกิจมีความท้อแท้และงุนงงกับสิ่งที่เกิดขึ้น แต่เมื่อเวลาผ่านไปก็พยายามทำความเข้าใจและปรับตัวไปตามภาวะที่เปลี่ยนแปลง และยอมรับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปได้

3. การได้แลกเปลี่ยนแนวคิด เพื่อให้เกิดความเข้าใจปัญหา และค้นหาแนวทางปฏิบัติที่มีคุณค่าต่อสังคมร่วมกัน ผู้วิจัยได้พบว่าการได้ประชุมกลุ่มย่อยกับกลุ่มอาชีพต่างๆ แม้ไม่ได้ทุกจังหวัด แต่ก็เป็นการเปิดโอกาสให้กลุ่มตัวอย่างได้แลกเปลี่ยนแนวคิด ได้ประเมินสถานการณ์ที่ตนเองได้ประสบอยู่ โดยพิจารณาทำในส่วนที่เป็นจุดอ่อน และจุดดีของตนตามที่ได้รายงานรายละเอียดไว้ข้างต้น

ที่สำคัญกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด ทั้งกลุ่มที่ร่วมประชุมกลุ่มย่อยและกลุ่มที่ร่วมให้ความคิดเห็นในการสัมภาษณ์ ต่างมีความพอใจที่ได้ทราบว่า มีหน่วยงานของรัฐ ที่อยากได้รู้ถึงผลกระทบของภาวะวิกฤตเศรษฐกิจที่มีต่อประชาชน มีความพอใจเมื่อทราบว่าผลการวิจัยหรือค้นพบนี้จะได้รับทราบปัญหาและวิธีการแก้ปัญหา บทเรียน และข้อคิดเห็นที่ได้ไม่ว่าจะเป็นทางบวกหรือทางลบ

ซึ่งสิ่งที่ได้ในการประชุมครั้งนี้ผู้วิจัยเชื่อว่าเป็นคุณค่าที่ทำให้สังคมอยู่ร่วมกัน และเรียนรู้จากเพื่อนร่วมสังคมด้วยกัน นับได้ว่าเป็นคุณค่ายิ่งใหญ่และควรค่าแก่การถ่ายทอดต่อกันไป

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการสำรวจผลกระทบจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจปัจจุบันที่มีต่อการศึกษา เจตคติและพฤติกรรมของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

วัตถุประสงค์ของการวิจัยมี 3 ประการ คือ 1) ศึกษาภาวะการคงอยู่ในสถานศึกษา การออกกลางคัน หรือการเข้าศึกษาต่อของประชาชนในกลุ่มอายุต่างๆ ในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ 2) ศึกษาลักษณะแนวคิด (เจตคติ) ที่มีผลต่อพฤติกรรมของประชาชน 3) เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนแนวคิด เพื่อให้เกิดความเข้าใจปัญหา และค้นหาแนวทางปฏิบัติที่มีคุณค่าต่อสังคมร่วมด้วย

การดำเนินการเพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ทั้งสามประการได้ทำโดยการเก็บข้อมูลในสองลักษณะกล่าวคือ ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการจัดประชุมกลุ่มย่อย (focus group) ในกลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนกลุ่มอาชีพหลักคือ อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และเกษตรกรรม และรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณจากกลุ่มเกษตรกรและผู้ใช้แรงงานและกลุ่มพาณิชยกรรมและบริการขนาดย่อย ผลจากการประชุมกลุ่มย่อย นำมารวบรวมและจัดทำหมวดหมู่ และรายงานเชิงบรรยาย ในลักษณะที่ข้อมูลเชิงปริมาณ ซึ่งเป็นลักษณะของเครื่องมือชี้วัด เพื่อใช้ประเมินแนวคิด (เจตคติ) และการดำเนินชีวิตหรือการแสดงพฤติกรรมได้นำมากำหนดค่าน้ำหนักเป็นอัตราส่วน และนำมาตรวจให้ค่าคะแนนจากแบบสัมภาษณ์ จากนั้นนำมาวิเคราะห์เชิงสถิติใช้โปรแกรม SPSS/PC⁺ คำนวณโดยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้สถิติทดสอบที (t-test) และทดสอบความแตกต่างรายคู่โดยใช้สถิติของ Scheffe

ผลกระทบที่เก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพสรุปได้ดังนี้

5.1 ภาวะการคงอยู่ในสถานศึกษา การออกกลางคันหรือการกลับเข้าศึกษา

ได้รับคำตอบว่ากลุ่มตัวอย่างไม่มีการให้บุตรหลานออกกลางคันเพราะวิกฤตเศรษฐกิจ ทั้งที่กลุ่มเกษตรกรและผู้ใช้แรงงานเป็นกลุ่มที่ได้รับความหวังไข้อย่างยิ่งว่าจะได้รับผลกระทบด้านการศึกษา กลุ่มตัวอย่างกลุ่มนี้ให้เหตุผลว่าจะลำบากอย่างไรก็ตามได้ปรับตัวในด้านอื่น เพื่อให้ลูกหลานได้เรียน เพราะว่าการมีการศึกษาจะทำให้โอกาสของการมีงานทำดีขึ้นกว่าการเรียนน้อยและออกมาทำอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งแนวคิดนี้สอดคล้องกับข้อสังเกตของ อภิชัย พันธเสน (2528) ที่กล่าวว่า การศึกษาทำให้มีอาชีพ มีรายได้มีผลตอบแทนสูงกว่าการเป็นเกษตรกร ซึ่งค่านิยมนี้นับว่ายังเป็นค่านิยมที่ยังอยู่ในความรู้สึกนึกคิดของคนไทยที่ไม่เปลี่ยนแปลง แม้แต่ Adams (1998) ยังได้ให้ข้อคิดว่าการศึกษากับเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์กันและอาจช่วยลดความยากจน จึงอาจกล่าวได้ว่าความเชื่อนี้เป็นความเชื่อสากลที่ทุกคนยังยึดถือกลุ่มตัวอย่างโดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรและผู้ใช้แรงงานก็เชื่อเช่นนั้น

อีกประการหนึ่งกลุ่มตัวอย่างได้กล่าวถึงวิธีการปรับรับสถานการณ์ภาวะวิกฤตของโรงเรียนบางแห่งว่ามีส่วนในการให้เด็กได้อยู่ในโรงเรียนต่อไป คือการที่ครูได้นำเงินทุนที่เด็กได้รับแทนที่จะมีให้ 150 คน (ทุน) ครูได้นำเงินมาแบ่งครึ่งให้เด็กได้รับเงินน้อยลงแต่ทุกคนจะได้เรียนต่อไป ซึ่งกลุ่มตัวอย่างพอใจและมีความมั่นใจในการช่วยเหลือของโรงเรียน

ขณะเดียวกัน ข้อมูลนี้สอดคล้องกับข้อถกเถียงของ ดร.กษมา วรวรรณ ที่ว่าการที่ผู้ปกครองยังให้ลูกเรียนอยู่ได้นั้นเพราะ ไม่ต้องจ่ายค่าเล่าเรียน มีอาหารกลางวัน มีเครื่องแบบ มีหนังสือเรียน และเครื่องเขียนให้ก่อนวิกฤตเศรษฐกิจแล้ว (Prapasri, 1999)

สำหรับกลุ่มอาชีพอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และบริการขนาดใหญ่ กลาง จะมีการปรับตัวในด้านค่าใช้จ่ายด้านการศึกษา เช่น ลดค่าใช้จ่ายรายเดือน สำหรับบุตรหลาน ถ้าอยู่ต่างประเทศในบางรายอาจมีบ้างให้พักเรียนชั่วคราว หรือมีการเปลี่ยนแปลงการเรียนจากต่างประเทศหนึ่ง ไปยังอีกประเทศหนึ่งที่ค่าใช้จ่ายถูกกว่า ในกรณีที่มีโครงการให้บุตรไปศึกษาต่างประเทศ

ส่วนการเข้าศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมของกลุ่มธุรกิจนั้น เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างเป็นกลุ่มอายุวัยกลางคนเป็นส่วนใหญ่ดังนั้นจึงมองการศึกษาในด้านการฝึกอบรม ซึ่งน่าสนใจว่าเมื่อก่อนเกิดภาวะวิกฤตเศรษฐกิจมีหน่วยงานเปิดบริการฝึกอบรมเพิ่มพูนความรู้เป็นระยะ แต่เมื่อมีภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ ไม่มีการจัดฝึกอบรมทุกฝ่ายก็ต่างไม่มีกิจกรรม ยิ่งไปกว่านั้นในช่วงก่อนวิกฤตเศรษฐกิจ กลุ่มตัวอย่างที่เป็นเจ้าของกิจการเคยได้ส่งพนักงานไปศึกษาอบรม

อยู่เสมอ และด้วยเหตุผลจากการที่ไม่มีหน่วยงานจัด และสถานประกอบการบางแห่งต้องการลดค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาอบรมจึงจัดส่งพนักงานไปอบรม

5.2 ลักษณะแนวคิด (เจตคติ) ที่มีผลต่อพฤติกรรมของประชาชน

จากการพัฒนาเครื่องมือสัมภาษณ์ที่ใช้เป็นตัวชี้วัดแนวคิดที่ส่งผลถึงการปฏิบัติตนของกลุ่มตัวอย่าง ก่อนและหลังภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ งานวิจัยนี้ได้ศึกษาแนวคิดด้านต่างๆ ของกลุ่มตัวอย่าง โดยอาศัยกรอบที่เป็นปัจจัยพื้นฐานของแบบแผนพฤติกรรมตามแนวคิดของ สัตยญา สัตยญาวิวัฒน์ (2540) ทั้งนี้เพราะ Ajzen และ Fishbein (1980) ได้ชี้ไว้ชัดเจนว่าปัจจัยที่ใช้กำหนดพฤติกรรมต้องมาจากพฤติกรรมและปทัสถานที่เกี่ยวข้อง ฉะนั้นแบบสัมภาษณ์จึงครอบคลุมตัวแปรหลายด้าน

ตัวแปรที่เป็นมิติที่เกี่ยวข้องในด้านปัจจัยพื้นฐานในการแสดงพฤติกรรม แบ่งออกได้ดังนี้ ความคิดเห็นด้านการศึกษา เศรษฐกิจ สังคม ศาสนา และความเชื่อ ความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองและประเมินรูปแบบของการดำเนินชีวิตข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้รับจากการประชุมกลุ่มย่อย (focus group) แสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างยังคงมีความคิด เจตคติด้านศาสนาและความเชื่อไม่เปลี่ยนแปลง ส่วนด้านอื่นนั้นมีการปรับตัวบ้าง และที่สำคัญในการดำเนินชีวิตและการประกอบกิจกรรมภาระกิจด้านงานอาชีพที่เปลี่ยนไปจากเดิม

สำหรับข้อมูลเชิงปริมาณจากกลุ่มผู้มียุติได้พบว่ามี ความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในด้านการศึกษา สังคม เศรษฐกิจ และการดำเนินชีวิตก่อนและหลังภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ แต่ด้านศาสนาและความเชื่อไม่แตกต่าง

5.3. การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนแนวคิดเพื่อให้เกิดความเข้าใจ ปัญหา

และค้นหาแนวทางประพฤติปฏิบัติที่มีคุณค่าต่อสังคมร่วมกัน

งานวิจัยนี้ได้เริ่มประชุมกลุ่มย่อยในกลุ่มตัวอย่างในกลุ่มอาชีพต่างๆ ตั้งแต่ต้น เดือนมกราคม 2542 บรรยากาศในการประชุมกลุ่มทุกกลุ่มสังเกตได้ว่ากลุ่มตัวอย่างยินดีและเต็มใจที่จะแลกเปลี่ยนปัญหาและแนวคิดในการปรับตัวเพื่อต่อสู้กับภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ สิ่งสำคัญคือทุกกลุ่มตระหนักถึงคุณค่าของการประหยัด มีการดูแลกิจการด้วยตนเองเพิ่มมากขึ้น ซึ่งประเด็นนี้เป็นข้อสังเกตที่สำคัญที่งานวิจัยนี้ต้องการชี้ให้เห็นว่าวิกฤตเศรษฐกิจทำให้เกิดผลกระทบใน 2 ลักษณะ คือ ผลทางบวก คือ พฤติกรรมที่ส่งผลดีต่อสังคมและผลทางลบ คือ

พฤติกรรมที่ก่อผลเสียต่อสังคม ในการประชุมกลุ่มย่อยกลุ่มตัวอย่างได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนแนวคิดในแง่ผลทางด้านบวก และด้านลบ ด้วยเช่นกัน ซึ่งผลกระทบครั้งนี้สามารถสรุปได้ดังนี้

ผลกระทบในทางบวก

1. ผู้ประกอบการมีเวลาดูแลกิจการใกล้ชิดทำให้เวลาในการแนะนำพนักงาน ทำกิจกรรมร่วมกันมากขึ้น ต่างฝ่ายต่างเข้าใจและเห็นใจกัน มีเวลาได้พิจารณาข้อบกพร่องทั้งของตนเองและของพนักงานตระหนักถึงคุณค่าของการประหยัด รู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาว

2. การทำธุรกิจมีการรวมตัวกันเหนียวแน่นลดการแข่งขัน

3. ครอบครัวของทุกกลุ่มตัวอย่างรู้สึกอบอุ่นขึ้น มีการเปลี่ยนแนวทางการดำเนินชีวิตมีเวลาอยู่กับบ้านมากขึ้น ในกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเกษตรกรและผู้ใช้แรงงานเอง แม้จะมีญาติที่ตงงานมาจากกรุงเทพฯ มาอยู่ด้วยก็รู้สึกว่ารอบครัวพร้อมหน้าอบอุ่นดี ซึ่งในการสำรวจผลกระทบทางสังคม อันเนื่องมาจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจของสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2541) ก็ได้กล่าวว่ามีกลุ่มตัวอย่างส่วนหนึ่งตอบว่าสภาพครอบครัวดีขึ้น หลังจากเกิดภาวะวิกฤตเศรษฐกิจกลุ่มตัวอย่างได้ให้ข้อสังเกตว่านานมากที่ไม่ได้เห็นครอบครัวอยู่กับพร้อมหน้าเช่นนี้ ซึ่งประเด็นนี้นับได้ว่าเป็นผลกระทบทางบวกที่ได้พบในงานวิจัยชิ้นนี้เช่นกัน

4. ทุกฝ่ายมีโอกาสได้หยุดมองตนเอง และวิเคราะห์ว่าจุดอ่อนที่ทำให้เกิดภาวะวิกฤตเศรษฐกิจมาจากอะไรบ้าง และปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนคือ กลุ่มตัวอย่างมองว่าการศึกษาไม่ได้เตรียมคนให้ใช้ชีวิตที่ดีในสังคม ขาดสำนึกในด้านวินัย ประหยัด การวางแผนการใช้เงิน ไม่ได้สร้างคนให้สร้างสรรค์เชิงบูรณาการ เกษตรกรขาดความรู้ในการจัดการ

ฉะนั้นถ้าพิจารณาว่าภาวะเศรษฐกิจปัจจุบันส่งผลเป็นโอกาสของสังคม ก็อาจจะสรุปได้ดังนี้ คือ

1. ทุกฝ่ายมองเห็นคุณค่าของการศึกษาทั้งในแง่เศรษฐกิจว่าเป็นเครื่องมือที่จะสร้างความอยู่ดีกินดีในอนาคต แล้วยังมองว่าการศึกษาเท่านั้นจะสร้างและพัฒนาคนให้เป็นตัวจักรสำคัญที่ทำให้สังคมเข้มแข็ง มีภูมิคุ้มกันต่อความอ่อนแอที่เกิดขึ้น

2. ภาวะปัจจุบันทำให้ทุกฝ่ายได้พิจารณาตนเอง การกลับมาอยู่ในบ้านเดียวกัน การที่นายจ้างมองความเป็นอยู่ของลูกจ้าง ระบบต่างๆ ที่ค่อยๆ สูญหายไป เช่น ระบบเครือข่าย

ญาติ สังคมเกษตร ความสัมพันธ์ในครอบครัวที่เปลี่ยนไปดังที่ จรรยา สุวรรณทัต (2527) ได้กล่าวไว้ นั้น ได้มีโอกาสกลับคืนมาอีกในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจนี้

ผลกระทบในทางลบ

1. มีทัศนคติไม่ดีต่อรัฐบาลเพราะมองว่ารัฐบาล (แก้ปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจล่าช้า)
2. กลุ่มตัวอย่างรู้สึกท้อแท้ในบางครั้ง
3. มีคนจนเพิ่มขึ้น มีผลให้เกิดการลักขโมย แม้ในหมู่บ้านเล็กๆ ก็ต้องระมัดระวังด้านความปลอดภัย จากการลักขโมย จึง มีการเล่นหวยหุ้นมากขึ้น

5.4 การอภิปรายผลการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยนี้ได้มุ่งศึกษาผลกระทบของภาวะเศรษฐกิจปัจจุบันที่มีต่อการศึกษาเจตคติ และพฤติกรรมของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยพยายามศึกษาข้อมูลจากหลายกลุ่มอาชีพ ได้แก่ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มกรรมกร และกลุ่มนักธุรกิจ

การวิจัยชิ้นนี้ จะแตกต่างจากงานวิจัยอื่นที่ศึกษาผลกระทบจากภาวะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีปัจจุบัน เช่น งานวิจัยในประเทศตะวันตก Gershuny (1994) ศึกษาผลกระทบจากภาวะตงงานที่มีต่อสภาพจิตใจของประชาชน Gallie และคณะ (1994) ศึกษาความเครียดกับความยากจน และปัญหาครอบครัวที่สัมพันธ์กับการว่างงาน หรือการศึกษาวิจัยถึงสภาพปัจจุบันของประเทศไทย เช่น พิทักษ์สิทธิ์ และคณะ (2542) ศึกษาผลกระทบต่อผู้ตงงานและศึกษาสภาพเศรษฐกิจของครัวเรือนที่จนดักดาน และสถาบันวิจัยสังคมฯ (2542) ศึกษาทัศนคติต่อประเด็นภาวะทางสังคมของประชากรที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร และภูมิภาค เพราะการวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยตระหนักว่า ผลกระทบจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจนับแต่ปลายปี พ.ศ. 2539 เป็นต้นมานั้นแล้วส่งผลกระทบต่อประชาชนทุกสาขาอาชีพ มากน้อย แตกต่างกันไป จึงพยายามรวบรวมข้อมูลให้ครอบคลุมกลุ่มอาชีพต่างๆ มากที่สุด จากผลที่ได้รับ

1. สภาพการคงอยู่ในสถานศึกษาหรือการกลับเข้าศึกษาต่อ ในงานวิจัยนี้พบว่าเป็นประเด็นที่ไม่มีปัญหา เพราะกลุ่มตัวอย่างให้ข้อมูลว่าไม่มีใครเขาบุตรหลานออกจากโรงเรียน ส่วนการกลับเข้าศึกษาต่อในสถานศึกษาเพราะถูกผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจก็ไม่พบ

ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการเก็บรวบรวมข้อมูลทำกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่กลุ่มคนยากจนอย่างที่สุด แม้ในกลุ่มเกษตรกรกรรมผู้ใช้แรงงาน พาณิชยกรรม และบริการขนาดย่อม ก็มีรายได้สูงกว่ารายได้ต่ำสุดของประชาชนไทยใน 3 จังหวัดสุดท้ายเฉลี่ย (19,000 บาทต่อปี) กลุ่ม

รายได้น้อยที่ได้รับการสัมภาษณ์มีเปอร์เซ็นต์ของผู้มีรายได้ 2,001 – 3,000 ต่อเดือนในจังหวัดขอนแก่น สกลนคร และสุรินทร์ ซึ่งเป็นปริมาณ 57.5 เปอร์เซ็นต์, 5037 เปอร์เซ็นต์ และ 44.8 เปอร์เซ็นต์ ของกลุ่มตัวอย่างตามลำดับ อย่างไรก็ตามตัวเลขที่สัมภาษณ์ได้จากกลุ่มตัวอย่างครั้งนี้ อาจเป็นตัวเลขโดยประมาณ และเป็นรายได้ของครอบครัวในขณะที่รายได้ที่แสดงในรายได้ประชากร (2539) เป็นรายได้ต่อคนต่อปี

ฉะนั้นการไม่ให้อุปสรรคออกก็ดี การให้ข้อคิดเห็นทางด้านการศึกษาในมุมมองที่ดี นับได้ว่าเป็นแนวคิดที่ยืนยันความเชื่อของประชาชนที่มีต่อการศึกษา และยังเชื่อถึงความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาว่าส่งผลถึงเศรษฐกิจที่ดีของครอบครัวในอนาคต ข้อมูลที่ได้รับ ได้อธิบายว่าครอบครัวสามารถปรับรายจ่าย และเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตด้านอื่นเพื่อให้บุตรหลานคงอยู่ในสถานศึกษาต่อไป นอกจากนี้ กลุ่มตัวอย่างยังกล่าวถึงความเชื่อว่าการศึกษาที่ดีจะเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ และสังคมที่ดี

อนึ่งการมุ่งหาคำตอบถึงสภาพการออกกลางคันของนักเรียนนี้อาจต้องศึกษาไปพร้อมๆ กับการตรวจสอบสถานภาพจำนวนของนักเรียนที่ต้องออกจากสถานศึกษาเพราะความยากจนจากโรงเรียนโดยตรง ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ไม่ได้วางแผนการเก็บข้อมูลจากแหล่งดังกล่าว

2. ในแง่ของแนวคิด (เจตคติ) ที่ส่งผลต่อพฤติกรรมของประชาชนในช่วงก่อนและหลังภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ ข้อมูลที่ได้ทั้งจากการเก็บรวบรวมเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณมีความสอดคล้องกัน ที่น่าสังเกตคือในการประชุมกลุ่มย่อย (focus group) การให้กลุ่มตัวอย่างได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระตามประเด็นที่ผู้วิจัยกำหนด ทำให้กลุ่มตัวอย่างถ่ายทอดความรู้สึกของตนที่ได้มีประสบการณ์ตรงกับภาวะวิกฤตเศรษฐกิจลึกกว่าที่ประเด็นที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ กลุ่มตัวอย่างต่างยอมรับว่าเมื่อเริ่มภาวะวิกฤตเศรษฐกิจนั้นหลายท่านรู้สึกท้อแท้ ใจท้อ แต่เมื่อเวลาผ่านไปจึงค่อยพิจารณาสถานการณ์ และค่อยๆ ปรับตัว ฉะนั้นแน่นอนว่าแนวคิดหรือทัศนคติเดิมกับแนวคิดที่เกิดเมื่อเผชิญภาวะวิกฤตเศรษฐกิจทำให้ต้องปรับตัวมาก

กลุ่มเกษตรกรมีข้อสังเกตว่า ในช่วงภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ ซึ่งสินค้ามีราคาสูงขึ้น โดยเฉพาะสินค้าอุปโภคบริโภค แต่สินค้าเกษตรกลับมีราคาลดลง พ่อค้าคนกลางรับซื้อสินค้าในราคาต่ำ ถ้าไม่ขายสินค้าก็ไม่สามารถเก็บไว้ได้ หลายคนเริ่มหาวิธีเก็บรักษาผลผลิตไว้ให้ได้ ซึ่งก็คิดไม่ออกว่ามีวิธีใดบ้าง เพราะคงต้องอาศัยการลงทุน ซึ่งประเด็นเช่นนี้กลุ่มเกษตรกรปรารถนาว่าเพียงจะมีความคิด และขณะเดียวกันก็เคยคิดว่าการลงมือทำการเพาะปลูก เช่น พืชผัก

ต้องลงทุนเห็นเดี๋ยว และได้ผลไม่คืนัก บางคนคิดว่าไม่น่าทำจำหน่าย แต่ควรทำแล้วเก็บไว้กินในครัวเรือน

ประเด็นของพฤติกรรมที่กลุ่มตัวอย่างไม่ได้เห็นความแตกต่างมากนัก และในค่าตัวชี้วัดจากข้อมูลเชิงปริมาณก็ไม่แตกต่างคือเรื่องศาสนาและความเชื่อ ซึ่งทุกฝ่ายมีข้อมูลว่าคงยังทำบุญเช่นเดิม แต่สิ่งที่เปลี่ยนคือจำนวนเงินลดลง การแบ่งปันยังคงทำอยู่แต่ในอัตราที่น้อยลง กรณีเช่นนี้นับเป็นภาพสะท้อนของการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด และให้ผ่านพ้นวิกฤตเศรษฐกิจไปได้ การปรับพฤติกรรมเช่นนี้สอดคล้องกับข้อค้นพบของสถาบันวิจัยสังคมฯ (2542) จะเห็นว่าแม้แต่ค่าใช้จ่ายของลูกหลานที่อยู่ในวัยเรียนก็จะให้จำนวนที่น้อยลงแต่ก็ให้อยู่ได้ จากความเชื่ออีกประการที่มั่นคงในกลุ่มตัวอย่างคือกลุ่มตัวอย่างไม่เห็นด้วยกับการแก้ปัญหาด้วยการฆ่าตัวตายหรือหย่าร้าง สำหรับปัญหาเรื่องการพนัน ลักขโมย และจี้ปล้นนั้นเป็นปัญหาที่ได้พบในการวิจัยนี้เช่นเดียวกับรายงานของ พิทักษ์สิทธิ์ และคณะ (2542) และสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2542)

แนวคิด (เจตคติ) อีกประการที่กลุ่มผู้มีรายได้สูง ได้ให้ข้อมูลก็คือการให้ความสนใจและความใส่ใจต่อกลุ่มพนักงาน ลูกน้อง ลูกจ้าง ทั้งในด้านของรายได้และการปฏิบัติตน หลายท่านเล่าว่า การรับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจทำให้มีเวลาพอที่จะหยุดคิดถึงภาระการใช้ชีวิต รูปแบบอุปนิสัยการทำงานของผู้ที่อยู่ในความดูแล จึงคิดว่าควรได้ให้ข้อคิดข้อเสนอแนะ คำตักเตือน เพราะมองเห็นว่าถ้าผู้ได้บังคับบัญชาพัฒนาตนเองขึ้นได้ ความมีรูปแบบการทำงานที่ดีย่อมจะนำผลดีมาสู่ธุรกิจของตนด้วย เจ้าของกิจการส่วนใหญ่ยอมรับว่าหลังวิกฤตเศรษฐกิจแล้วทำให้มีความอดทนมากขึ้น ใจเย็นมากขึ้น ซึ่งนับเป็นผลกระทบด้านบวกของสังคม

3. การแลกเปลี่ยนแนวคิด เพื่อให้เกิดความเข้าใจ ปัญหา และค้นหาแนวทางปฏิบัติ ที่มีคุณค่าต่อสังคม ในระหว่างการแลกเปลี่ยนแนวคิดประเด็นปัญหา และวิธีการแก้ปัญหาของแต่ละคนในการประชุมย่อยนั้น หลายประเด็นเป็นสิ่งที่ผู้เข้าร่วมประชุมรับทราบกันอยู่แล้ว แต่มีบางประเด็นที่เมื่อถูกนำมาหยิบยกจะได้รับการเสริมเพิ่มเติมจากกลุ่มผู้เข้าประชุม

ที่สำคัญกลุ่มตัวอย่างต่างฝากประเด็นต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการวิเคราะห์ปัญหา การแก้ปัญหา หรือปมปัญหาที่รอกการแก้ไข ให้เป็นข้อคิดที่พึงได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่เพื่อให้ส่วนอื่นๆ ในสังคมได้รับทราบ ได้เรียนรู้ ได้หาทางการแก้ไข โดยเฉพาะในส่วนที่ฝากถึง

รัฐบาลให้แก้ปัญหาที่เป็นปัญหาเร่งด่วน และประเด็นการพัฒนาด้านการศึกษา เพื่อสร้างคนรุ่นใหม่ที่มีลักษณะที่เป็นที่ต้องการของสังคม มีความรับผิดชอบ มีความคิดที่เป็นรูปธรรม และมีความเข้มแข็งไม่เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดวิกฤตเศรษฐกิจซ้ำอีกในอนาคต

5.5 ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะแบ่งเป็น 2 ประเด็น หลักดังนี้

5.5.1 ข้อเสนอแนะด้านนโยบาย และการปฏิบัติ

- 1) ต่อภาคเกษตรกรรม รัฐบาลควรมีการจัดอบรมให้ความรู้หรือแนะนำเทคนิคและวิธีการในการควบคุมคุณภาพการผลิต การแปรรูป การตลาด และการบริหารจัดการ แบบครบวงจรให้แก่เกษตรกร เพื่อแก้ไขปัญหาภาวะวิกฤต รวมทั้งควรมีการกำหนดแผนหรือจัดประเภทการปลูกพืช ตามความเหมาะสมของพื้นที่
- 2) ต่อภาคอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และบริการ โดยเฉพาะในกิจการมีปัญหาหนี้เสีย (NPL) ควรมีการประណอมหนี้ในแต่ละจังหวัดให้มีประสิทธิภาพ
- 3) ต่อหน่วยงานภาครัฐ รัฐบาลควรกระจายการจัดทำแผนการจัดงบประมาณแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้เป็นการบริหารงาน งบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพและแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจได้โดยทุกๆ ส่วนได้มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนกลางงบประมาณ นอกจากนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการจัดทำข้อมูลและส่งเสริมอาชีพที่มั่นคงให้กับภาคเกษตรกรรมผู้ใช้แรงงานอุตสาหกรรมพาณิชยกรรมและบริการ โดยเน้นการให้ความสำคัญแก่ภูมิปัญญาชาวบ้าน รวมทั้งรัฐบาลควรออกพันธบัตรและส่งเสริมส่งออกสินค้าอย่างจริงจัง
- 4) ต่อภาคการศึกษา ควรมีการศึกษา สรุปการเรียนรู้และจัดให้มีการเรียนการสอนในเรื่องปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจในครั้งนี้ เพื่อเสริมสร้างและพัฒนาคนรุ่นใหม่ให้มีการเตรียมการ การวิเคราะห์ และแสวงหาทางเลือกที่เหมาะสมทางเศรษฐกิจ เพื่อไม่ให้ประสบภาวะวิกฤตอีกต่อไป อนึ่งในระบบการศึกษาเองควรการพัฒนาหลักสูตรที่สร้างคนให้รู้จักคิด วิเคราะห์ มีความรับผิดชอบ ซึ่งจะเป็นภูมิคุ้มกันสำคัญของสังคมในอนาคต
- 5) ต่อสังคม ความอยู่รอดของธุรกิจทุกขนาดอยู่ได้ด้วยความเห็นใจและดูแลซึ่งกันและกัน เช่น นายจ้างในธุรกิจขนาดใหญ่และขนาดกลาง ไม่ให้คนงานออก แต่ลดชั่วโมงทำงาน ลูกจ้างเองก็ยอมรับเงื่อนไขของค่าแรงที่ต่ำลงเพื่อให้อยู่รอดได้ทั้งสองฝ่าย

นายจ้างดูแลพนักงานใกล้ชิดขึ้น ฝึกความรับผิดชอบให้เห็นคุณค่าของการประหยัดของพนักงาน และใช้ทรัพยากรเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดเพื่อส่วนรวม

การปรับตัวด้านการดำเนินชีวิตทั้งสามกลุ่มผู้มีรายได้สูง (อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และบริการ) และผู้มีรายได้น้อย (เกษตรกร และผู้ใช้แรงงาน) ต่างปรับตัวโดยลดค่าใช้จ่าย ในเรื่องของฟุ่มเฟือย เสื้อผ้า งานสังคม การเที่ยวเตร่ เพื่อให้อยู่รอดได้ การปรับตัวดังกล่าวมีผลทำให้ครอบครัวอยู่ได้โดยไม่เครียด ลูกหลานก็ยังคงได้ศึกษาในสถานศึกษาต่อไป

ในกรณีของเกษตรกรและผู้ใช้แรงงานที่มีลูกหรือสามีต้องย้ายกลับมาจากเมืองใหญ่ เพราะไม่มีงานทำก็ได้มาใช้ชีวิตร่วมกัน ซึ่งเป็นโอกาสที่ครอบครัวได้อยู่พร้อมหน้า ซึ่งเป็นความอบอุ่นที่ขาดหายไปนานจากชีวิตครอบครัว

ที่สำคัญในการปรับตัวต่อภาวะปัจจุบันที่เป็นอยู่ ไม่ว่าจะ เป็นครอบครัวของกลุ่มอาชีพใดทุกคนได้แจ้งปัญหาและวิธีการดำเนินชีวิตในรูปแบบที่ทำให้อยู่ได้ในภาวะวิกฤตนี้ให้กับสมาชิกในครอบครัวได้รับรู้ ฉะนั้นแม้บุตรในวัยเรียนก็ได้รับรู้ปัญหาและปรับตัวพร้อมทั้งยอมรับสภาพและถือเป็นความรับผิดชอบที่ครอบครัวต้องเปลี่ยนการดำเนินชีวิตไป ซึ่งนับเป็นโอกาสที่ครอบครัวได้ร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผนหาแนวทางแก้ปัญหา

5.5.2 ข้อเสนอแนะด้านการวิจัย

1) ควรมีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เจาะลึกด้านสภาพการออกกลางคันของนักเรียนในระดับต่างๆ โดยการตรวจสอบจากสถาบันการศึกษาโดยตรง จะทำให้ทราบสภาพปัญหาเป็นตัวเลขที่ชัดเจน ขณะเดียวกันควรมีงานวิจัยที่ศึกษาสภาพปัจจุบันของประชาชนที่ไม่ได้เข้าศึกษาในระบบโรงเรียน เพื่อให้ได้ทราบชัดเจนถึงจำนวนประชาชนนอกระบบการศึกษา ก่อน ทั้งนี้จะทำให้สามารถวิเคราะห์ได้ว่าประเด็นปัญหาที่ควรได้รับการแก้ไขเป็นลำดับต้นคือประเด็นใด

2) การประชุมกลุ่มย่อย (focus group) เป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพซึ่งทำให้ได้ข้อมูลที่ตรงประเด็น โดยเฉพาะข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมและทัศนคติ กลุ่มตัวอย่างได้ร่วมกันอภิปรายปัญหาอย่างแท้จริง นอกจากนี้การนำเสนอการวิเคราะห์พฤติกรรมที่เป็นทางบวกและทางลบของกลุ่มตัวอย่างยังเป็นสิ่งที่มีประโยชน์มาก แต่การประชุมกลุ่มย่อยนี้ต้องใช้เวลา กลุ่มตัวอย่างต้องเสียสละเวลาอย่างมาก ทำให้จำนวนกลุ่มตัวอย่างบางกลุ่ม เช่น กลุ่มพาณิชยกรรมและบริการขนาดเล็กไม่สามารถเข้าร่วมประชุมได้ ซึ่งในการวิจัย

ลักษณะนี้ควรมีการวางแผนงานให้ได้กลุ่มตัวอย่างในการรวบรวมข้อมูลลักษณะเดียวกันครบทุกกลุ่ม

3) งานวิจัยชิ้นนี้ได้วางแผนให้ทุกกลุ่มอาชีพประชุมกลุ่มย่อย (focus group) และตอบแบบสัมภาษณ์ แต่เมื่อปฏิบัติจริงกลุ่มตัวอย่างที่ประชุมกลุ่มย่อย พิจารณาแบบสัมภาษณ์แล้วเห็นว่าเป็นทิศทางเดียวกันจึงขอที่จะไม่ตอบแบบสัมภาษณ์ แต่จะเข้าร่วมประชุมทุกครั้งตามที่มีการนัดหมาย วิจัยครั้งนี้มุ่งใช้การประชุมกลุ่มย่อยเป็นหลักจึงเปลี่ยนใช้แบบสัมภาษณ์เฉพาะกลุ่มตัวอย่างที่เป็นกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้แรงงาน และกลุ่มพาณิชย์กรรมและบริการขนาดย่อย ซึ่งถ้าต้องการประเมินความคิดเห็น (เจตคติ) ควรมีการสัมภาษณ์เจาะลึกกลุ่มตัวอย่างแต่ละรายด้วย

บรรณานุกรม

- จรรยา สุวรรณทัต. (2537) การวิจัยและพัฒนาทางสังคม-พฤติกรรมศาสตร์ใน เอกสารประกอบการประชุมวิชาการเรื่อง การกำหนดปัญหาการวิจัยและ การพัฒนาระบบพฤติกรรมไทย : ด้านพฤติกรรมจริยธรรม และด้านอื่นๆ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ หน้า 114-117.
- ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2523) การทำนายพฤติกรรมจากทัศนคติบทความในการฝึกอบรม การวิจัยขั้นสูงทางพฤติกรรมศาสตร์ในหัวข้อ การวัดกับการวิจัยทัศนคติ จัดโดยสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- ธนาคารแห่งประเทศไทย (2542) รายงานเศรษฐกิจและการเงินภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : ธันวาคม 2541 ขอนแก่น : ธนาคารแห่งประเทศไทยสาขาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.
- พิทักษ์สิทธิ์ ฉายะภูติ และคณะ. (2542) รายงานการวิจัยการศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจ และสังคมของครัวเรือนที่จมน้ำตกตมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พิทักษ์สิทธิ์ ฉายะภูติ และคณะ. (2542) รายงานการวิจัยผลกระทบต่อผู้ตกงานจากภาวะ วิกฤตเศรษฐกิจในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- มติชนรายงาน (2541) วิกฤตเศรษฐกิจปี 41 คนจนพุ่ง 8 ล้าน บัณฑิตตกงานเอื้อ. มติชนรายวัน 29 ธันวาคม 2541 หน้า 19.
- สถาบันวิจัยสังคม (2542) การศึกษาทัศนคติต่อประเด็นภาวะทางสังคมของประชากร ที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครและภูมิภาค. สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2540) ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานจังหวัดขอนแก่น (2540) บรรยายสรุปจังหวัดขอนแก่น
- สำนักงานจังหวัดสกลนคร (2540) บรรยายสรุปจังหวัดสกลนคร

สำนักงานจังหวัดสุรินทร์ (2542) บรรยายสรุปจังหวัดสุรินทร์ ฝ่ายข้อมูลและติดตาม
ประเมินผล.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2541) ผลิตภัณฑ์
ประชาชาติ ผลิตภัณฑ์จังหวัด ปี 2539.

สุวิทย์ ศิษยนเรนทร์ (2533) สุขภาพอีสาน : การดำรงอยู่ท่ามกลางการพัฒนา
ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

อภิชัย พันธุเสน และคณะ. (2528) รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษากับการมีงานทำ
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี
และสถาบันพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อัจฉรา วงศ์พัฒนามงคล (2538) การวิจัยเพื่อสร้างดัชนีคุณภาพชีวิตในการทำงานและ
คุณภาพชีวิตทั่วไป. รายงานการประชุมทางวิชาการ การกำหนดปัญหา
การวิจัยและการพัฒนาระบบพฤติกรรมไทย : ด้านพฤติกรรมจริยธรรมและ
ด้านอื่น ๆ ครั้งที่ 2 วิธีการวิจัยและเขียนรายงานการวิจัย. สำนักงาน
คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ร่วมกับคณะกรรมการแห่งชาติเพื่อการวิจัยและ
พัฒนา ระบบพฤติกรรมไทย หน้า 56 – 65.

Adams, D. (1998) Education and National Development in Asia : Trends, Issues,
Policies, and Strategies Paper prepared for the Asian Development Bank.

Aphaluck Bhatiasavi (1999) 6,000 New Graduates may be Jobless Bangkok Post,
4 April p.3

Ajzen, I. and Fishbein, M. (1980) Understanding Attitudes and Predicting Social
Behaviour New Jersey : Prentice – Hall, Inc.

Bertrand, J.T. และคณะ (2538). Techniques for Analyzing Focus Group Data
ใน เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการหลักและวิธีวิจัยขั้นสูง
เฉพาะการวิจัยและพัฒนาระบบพฤติกรรมไทยด้านต่างๆ สำนักงานคณะกรรมการ
วิจัยแห่งชาติ หน้า 230-239.

Burchell, B. (1994) The Effects of Labour Market Position, Job Insecurity, and
Unemployment on Psychological Health. In Social Change and the Experience
of Unemployment. Gallic D. and others (ed.) New York : Oxford University
Press Inc. pp.188 – 263.

- Burgoyne, J., Ormod, R. and Richards, M. (1987) Divorce Matters Harmonsworth : Penguin.
- Campbell, A. (1976) "Subjective Measures of Well-being" American Psychologist February : 118 – 124.
- Carley, M. (1983) Social Measurement and Social Indicators : Issues of Policy and Theory. Contemporary Social Research : 1. Martin Bulmer (series editor) London : George Allenc Unwin.
- Chatrudee Theparat (1998) Northeast Thailand Hardest – hit Region Bangkok Post 26 September, p.2
- Cook, T. D. and Reichardt, C.S. (ed.) (1979) Qualitative and Quantitative Methods in Evaluation Research. London : Sage Publications.
- Flores, J.G. และ Alonso, C.G. (2538) Using Focus Groups in Educational Research : Exploring Teachers' Perspectives on Educational Change ใน เอกสาร ประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการหลักและวิธีวิจัยขั้นสูงเฉพาะการวิจัยและพัฒนาาระบบพฤติกรรมไทยด้านต่างๆ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ หน้า 201-215.
- Gallie, D. and Vogler, C. (1994) Unemployment and Attitudes to Work. In Social Change and the Experience of Unempolyment Gallie, D. and others (ed.) New York : Oxford University Press Inc. pp. 115 – 153.
- Gallie, D., Gershuny, J. and Vogler, C. (1994) Unempolyment, the Household, and Social Networks. In Social Change and the Experience of Unempolyment. Gallie, D. and Others (ed.) New York : Oxford University Press Inc. pp.231 – 263.
- Gershuny, J. (1994) The Psychological Consequences of Unemployment : An Assessment of the Jahoda Thesis In Social Change and the Experience of Unempolyment Gallie, D. and others (ed.) New York : Oxford University Press Inc. pp.213 – 230.

- Goodman, R.I. (1984) Focus Group Interview in Media Product Testing Educational Technology 24 (8) : 39 – 44.
- Hartman, R.I. and Arora, R. (1988) Feedback through Focus Group Interviews Journal of Career Planning and Employment. 69(1) : 77 – 80.
- Ian Gill (1999) School's Out – forever Bangkok Post 23 January, p.1
- Knowles, M.S. (1980) The Modern Practice of Adult Education : From Pedagogy to Andragogy. Chicago : Follett Pub. Com.
- Lampard, R. (1994) An Examination of the Relationship between Marital Dissolution and Unemployment. In Social Change and the Experience of Unemployment. Gallie D. and others (ed.) New York : Oxford University Press Inc. pp. 264 – 298.
- Prapasri Osathanon (1999) Experts Bemoan Education System Woes. The Sunday Nation 31 January. p. A3
- Sirikul Bunnag (1998) Recession Expected to Deny Five Million an Education Bangkok Post December, p.3
- Surachai Chupaka (1998) Khon Kaen Village in Despair as Crisis Sinks The Nation. 23 December, p.3
- Thana Poopat (1999) Parents Give a Lesson to Education Officials The Nation 8 July, p.5
- The Nation (1999) Crisis Hits Urbanites Most The Sunday Nation. 24 January, p. A3
- The Nation (1998) The Health Intelligence Unit The Nation. 9 June, p.9
- United Nations Development Program (1989) The Impact of Macroeconomic Policies on the Rural Poor : Analytical Framework and Indicators New York : Policy Division Bureau for Programme Policy and Evaluation.
- United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (1999) Socio-economic Aspects of Youth Unemployment in Asia and the Pacific New York : United Nations.

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัว

อายุ

- 20 – 33
- 34 - 46
- 47 - 60
- 61 ปีขึ้นไป

ระดับการศึกษา

- ไม่ได้เรียน
- ประถมศึกษาตอนต้น
- ประถมศึกษาตอนปลาย
- มัธยมศึกษาตอนต้น
- มัธยมศึกษาตอนปลาย
- อาชีวศึกษา (ปวส./ปวช.)
- ปริญญาตรี
- สูงกว่าปริญญาตรี
- อื่น ๆ

กลุ่มอาชีพ

- เกษตรกรรม/ผู้ใช้แรงงาน
- อุตสาหกรรม
- พาณิชยกรรมและบริการ

สถานภาพการทำงาน

- เจ้าของกิจการ/ไร่/ฟาร์ม/ร้าน/บริษัท/โรงงาน/อุตสาหกรรมครัวเรือน/กรรมกร
- ลูกจ้าง/พนักงานประจำ
- ลูกจ้าง/พนักงานชั่วคราว
- เกษตรกร
- ว่างาน

รายได้ (ต่อเดือน).....บาท

อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

สถานภาพสมรส

โสด

แต่งงาน มีบุตร โปรดตอบข้อต่อไป

แต่งงาน ไม่มีบุตร ไม่ต้องตอบข้อต่อไป

หย่าร้าง

จำนวนบุตรในวัยเรียน

1

2

3

มากกว่า 3 คน

ภาระหนี้สิน จำนวน.....บาท

อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

ตอนที่ 3 การดำเนินชีวิตก่อนและหลังวิกฤติเศรษฐกิจ

จงเลือกจำนวนครั้งของการทำกิจกรรมต่อไปนี้ที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริงที่สุด

	จำนวนครั้งต่อเดือน					
	ก่อนภาวะเศรษฐกิจ			หลังภาวะเศรษฐกิจ		
	มาก	ปานกลาง	น้อย	มาก	ปานกลาง	น้อย
1. การทำอาหารเอง						
2. การไปร่วมงานเลี้ยงต่าง ๆ						
3. การทำกิจกรรมวันหยุดกับครอบครัว						
4. การเข้าสถานเริงรมย์/ไปท่องเที่ยว						
5. การซื้อเสื้อผ้าสำหรับตนเอง						
6. การซื้อของเล่นให้ลูก						
7. การบริจาคเงินทำบุญสร้าง ศาสนสถาน						
8. การทำบุญใส่บาตร						
9. การบริจาคเงินช่วยเหลือคน ยากไร้						
10. การซื้อหอย/ลอตเตอรี่						
11. การซื้อของกำนัลให้บุคคลใน ครอบครัว						
12. การปลูกตัวออกนอกบ้าน เพื่อไปเที่ยวคนเดียว						
13. ฝึกวิปัสณา						
14. ฟังคำสั่งสอนจากธรรมหรือ อ่านธรรม						
15. การศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม เพื่อพัฒนาตนเอง เช่น การอ่าน การค้นเอกสาร ฟังบรรยายจากวิทยุ						
16. การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์						

มาก = 4 ครั้งขึ้นไป ปานกลาง = 2-3 ครั้ง น้อย = 0-1 ครั้ง

ประเด็นที่ใช้ประกอบการประชุมกลุ่ม

จากภาวะเศรษฐกิจตั้งแต่ปลายปี 2539 เป็นต้นมา

1. ท่านประสบความยากลำบากเรื่องอะไรบ้าง
 - เรื่องเศรษฐกิจ
 - การศึกษา
 - การวางตัวในสังคม / การคบหาสมาคม / การทำบุญให้ทาน / การแบ่งปัน
 2. เมื่อเกิดปัญหาการปรับตัว และการแก้ปัญหา
 3. อะไรที่แก้ไขได้แล้ว อะไรบ้างที่หนักใจอยู่
 4. บทเรียนจากปัญหา / วิกฤต ครั้งนี้
-

ผลกระทบจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ

	ปัญหา	การปรับตัว	ปัญหาที่แก้ไขได้แล้ว
เศรษฐกิจ			
- รายได้			
- สภาพครอบครัว			
- สุขภาพ			
- การศึกษาบุตร			
- การศึกษาตนเอง			
สังคม			
- การวางตัวในสังคม			
- การสมาคม			
- การทำบุญให้ทาน/ แบ่งปัน			

ตารางเก็บรวบรวมข้อมูล

วัน เดือน ปี	รายละเอียดการดำเนินงาน	กลุ่มตัวอย่าง	ผู้ดำเนินงาน
12 - 19 ธ.ค.41	ทดลองใช้แบบสัมภาษณ์กับกลุ่มประชากร เพื่อตรวจสอบความตรงของเนื้อหา	อุตสาหกรรม 1 คน พาณิชยกรรมและบริการ 3 คน เกษตรกรและผู้ใช้แรงงาน 10 คน	รองหัวหน้าโครงการและผู้ช่วยนักวิจัย 3 คน
3 - 6 ม.ค.42	ปรับปรุงเครื่องมือ		หัวหน้าโครงการและรองหัวหน้าโครงการ
12 ม.ค.42	11.30 - 15.30 น. กลุ่มอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรม และบริการขนาดใหญ่/กลาง 16.00 - 17.00 น. เกษตรกรและผู้ใช้แรงงาน	กลุ่มตัวอย่างจังหวัดสกลนคร	หัวหน้าโครงการ รองหัวหน้าโครงการ ผู้ช่วยนักวิจัย 4 คน
13 ม.ค.42	10.00 - 11.30 น. เกษตรกรและผู้ใช้แรงงาน 12.00 - 14.30 น. อุตสาหกรรมและพาณิชยกรรมขนาดใหญ่/กลาง	จังหวัดสุรินทร์	หัวหน้าโครงการ รองหัวหน้าโครงการ ผู้ช่วยนักวิจัย 4 คน
14 ม.ค.42	- ประชุมตรวจสอบข้อมูล - เตรียมประเด็นประชุมครั้งต่อไป		หัวหน้าโครงการ รองหัวหน้าโครงการ ผู้ช่วยนักวิจัย

วัน เดือน ปี	รายละเอียดการดำเนินงาน	กลุ่มตัวอย่าง	ผู้ดำเนินงาน
10 ก.พ.42	14.00 – 18.00 น. ประชุมกลุ่มย่อย อุตสาหกรรม	จังหวัดสกลนคร	หัวหน้าโครงการ รองหัวหน้าโครงการ ผู้ช่วยนักวิจัย 2 คน
11 ก.พ.42	ประชุมกลุ่มย่อย 9.00 – 13.00 น. (พานิชยกรรมและบริการ ขนาดใหญ่/กลาง) 15.00 – 19.00 น. (เกษตรกรผู้ใช้แรงงาน)	จังหวัดสกลนคร	หัวหน้าโครงการ รองหัวหน้าโครงการ ผู้ช่วยนักวิจัย 2 คน
12 ก.พ.42	ตรวจสอบข้อมูล		หัวหน้าโครงการ รองหัวหน้าโครงการ
17 ก.พ.42	11.30 – 18.30 น. สัมภาษณ์	เกษตรกรและผู้ใช้แรงงานและพานิชยกรรม และบริการขนาดย่อม จังหวัดสกลนคร	รองหัวหน้าโครงการ ผู้ช่วยนักวิจัย 9 คน
18 – 19 ก.พ.42	9.30 – 11.30 น. ประชุมกลุ่มย่อยเกษตรกร และผู้ใช้แรงงาน 8.30 – 17.00 น. สัมภาษณ์กลุ่มเกษตรกร และผู้ใช้แรงงาน และพานิชยกรรมและ บริการขนาดย่อม	จังหวัดสกลนคร	รองหัวหน้าโครงการ ผู้ช่วยนักวิจัย 9 คน

วัน เดือน ปี	รายละเอียดการดำเนินงาน	กลุ่มตัวอย่าง	ผู้ดำเนินงาน
23 ก.พ.42	11.30 – 14.00 น. ประชุมกลุ่มย่อย อุตสาหกรรมจังหวัด	จังหวัดขอนแก่น	หัวหน้าโครงการ ผู้ช่วยนักวิจัย
25 ก.พ.42	11.30 – 14.00 น. ประชุมกลุ่มย่อย พาณิชย์กรรม และบริการขนาดใหญ่-กลาง	จังหวัดขอนแก่น	หัวหน้าโครงการ และผู้ช่วยนักวิจัย 1 คน
7 มี.ค.42	8.30 – 15.00 น. สัมภาษณ์เกษตรกร ผู้ให้แรงงาน และพาณิชย์กรรมและบริการ ขนาดเล็ก	จังหวัดสุรินทร์	หัวหน้าโครงการ รองหัวหน้าโครงการ ผู้ช่วยนักวิจัย 9 คน
8 มี.ค.42	9.00 – 11.00 น. ประชุมกลุ่มย่อย 9.00 – 13.00 น. สัมภาษณ์กลุ่มเกษตรกร ผู้ให้แรงงาน และพาณิชย์กรรมและบริการ ขนาดเล็ก	จังหวัดสุรินทร์	หัวหน้าโครงการ ผู้ช่วยนักวิจัย 1 คน รองหัวหน้าโครงการ ผู้ช่วยนักวิจัย 9 คน
9 มี.ค.42	ประชุมตรวจสอบข้อมูล		หัวหน้าโครงการ รองหัวหน้าโครงการ ผู้ช่วยนักวิจัย 1 คน

วัน เดือน ปี	รายละเอียดการดำเนินงาน	กลุ่มตัวอย่าง	ผู้ดำเนินงาน
16 มี.ค.42	9.00 – 11.30 น. ประชุมกลุ่มย่อย เกษตรกรและผู้ใช้งาน 10.00 – 14.00 น. สัมภาษณ์เกษตรกรและผู้ ใช้งาน และกลุ่มพณิชยกรรมและ บริการขนาดย่อย	จังหวัดขอนแก่น	หัวหน้าโครงการ รองหัวหน้าโครงการ ผู้ช่วยนักวิจัย 5 คน
17 มี.ค.42	9.00 – 14.00 น. สัมภาษณ์เกษตรกรและผู้ ใช้งาน และกลุ่มพณิชยกรรมและ บริการขนาดย่อย	จังหวัดขอนแก่น	หัวหน้าโครงการ และผู้ช่วยนักวิจัย 15 คน
18 มี.ค.42	9.00 – 12.00 น. สัมภาษณ์เกษตรกรและผู้ ใช้งาน และพณิชยกรรมและบริการ ขนาดย่อย	จังหวัดขอนแก่น	หัวหน้าโครงการ และผู้ช่วยนักวิจัย 15 คน
23 มี.ค.42	11.30 – 13.00 น. ประชุมกลุ่มย่อย กลุ่มอุตสาหกรรม	จังหวัดขอนแก่น	หัวหน้าโครงการ ผู้ช่วยนักวิจัย
20 มี.ย.42	11.30 – 13.00 น. ประชุมกลุ่มย่อย reflect & ข้อมูลที่สรุปแล้ว	อุตสาหกรรม พณิชยกรรม และบริการ ขนาดใหญ่/กลาง	หัวหน้าโครงการ ผู้ช่วยนักวิจัย

วัน เดือน ปี	รายละเอียดการดำเนินงาน	กลุ่มตัวอย่าง	ผู้ดำเนินงาน
21 มิ.ย.42	12.00 – 14.00 น. ประชุมกลุ่มย่อย reflect & ข้อมูลที่สรุปแล้ว	อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และ บริการขนาดใหญ่/กลาง จังหวัดสุรินทร์	หัวหน้าโครงการ ผู้ช่วยนักวิจัย
3 ส.ค.42	12.00 – 13.00 น. ประชุมกลุ่มย่อย เพื่อ reflect ข้อมูลที่สรุปแล้ว	อุตสาหกรรม จังหวัดขอนแก่น	หัวหน้าโครงการ ผู้ช่วยนักวิจัย
4 ส.ค.42	12.00 – 13.30 น. ประชุมกลุ่มย่อย เพื่อ reflect ข้อมูลที่สรุปแล้ว	พาณิชยกรรมและบริการขนาดใหญ่/กลาง	หัวหน้าโครงการ ผู้ช่วยนักวิจัย

กลุ่มพานิชยกรรม และบริการ

จังหวัดขอนแก่น

ชื่อ - สกุล	อาชีพ / กิจกรรม
คุณดวงตา ทองโสภิต	ธุรกิจโรงแรม
คุณเอ็มทรวง ศรีพนาวงศา	ธุรกิจโรงพิมพ์ขนาดกลาง
คุณปัญช์ชนิต พัฒน์คำรังจิตร	ธุรกิจโรงแรม
คุณบุญเลิศ บุรณศักดิ์	บริษัท เอนทีเอ็น เทรคคิง จำกัด
คุณสามารถ อังวรางค์	ธุรกิจพานิชยกรรมและบริการขนาดกลาง
คุณขงเกียรติ เหล่าวีโรจนกุล	โรงแรมขนาดกลาง

เกษตรกร

จังหวัดขอนแก่น

ชื่อ - สกุล	อาชีพ / กิจกรรม	
	อาชีพหลัก	อาชีพรอง
นายหวด สุวรรณวงษ์	ทำนา	รับจ้าง
นายอ้วน วงษ์หากัน	ทำนา	รับจ้าง
นายอรุณ น้อยสุข	ทำนา	รับจ้าง
นางสมใจ แก้วสีขาว	ทำนา	รับจ้าง
นางพรม จำปาน้อย	ทำนา	-
นางสุน เป้าบัด	ทำนา	รับจ้าง
นางศรินทร์ อุ่นศิลป์	ทำนา	แม่บ้าน
นางสมหมาย คิงเหลียม	ทำนา	รับจ้าง
นางอุดม แก้งสิงห์	ทำนา	รับจ้าง
นางกอง อรรคชาติ	ทำนา	-
นายสัมฤทธิ์ บัวพุทธา	ทำนา	-
นายบุญเนา วัชรไพรินทร	ทำนา	ค้าขาย

อุตสาหกรรม
จังหวัดขอนแก่น

ชื่อ - สกุล	อาชีพ / กิจกรรม
นายประพฤษ์ ตรงเมธีรัตน์	สินค้าเกษตร มันอัดเม็ด
นายพรศิลป์ แต้้มศิริชัย	อุตสาหกรรมขนาดใหญ่
นายรัชชัย เสงประเสริฐ	สุขภาพ ๑๗๗
นายธนะ ศิริธนะชัย	โรงสีข้าว
นายยิ่งยง วินัยแพทย์	อุตสาหกรรมพลาสติกขอนแก่นวิทยา

อุตสาหกรรมธุรกิจ
จังหวัดขอนแก่น

ชื่อ - สกุล	อาชีพ / กิจกรรม
นายธนะ ศิริธนะชัย	โรงแรม โรงสีข้าว
นายคงศักดิ์ สุदानนท์ไพบูลย์	อะไหล่ อุปกรณ์ไฮดรอลิก

กลุ่มพานิชยกรรม และบริการ
จังหวัดสกลนคร

ชื่อ - สกุล	อาชีพ / กิจกรรม
นายสุข แต่ศิริเวช	จำหน่ายเครื่องมือการเกษตร
นายไพรัช อุดมภูริกุล	หจก. ชินชินสกลนครวัสดุก่อสร้าง
นายชัยวัฒน์ อธิธิสมบัติ	ปั้มน้ำมัน, เคนรถ
นายเทเวศ ปิยะวัฒนะนนท์	อุปกรณ์การประเมิมน้ำจืด
นายจักรชัย จามน้อยพรหม	บริการ (ร้านอาหาร)
นายสมบูรณ์ อึ้งอารี	จำหน่ายรถยนต์, รถจักรยานยนต์
นายไพจิตร กุยตั้งวัฒนา	อุปกรณ์ไฟฟ้า, อุปกรณ์สื่อสาร, โทรศัพท์มือถือ
นายประพันธ์ เตชะสกลกิจกูร	ค้าส่งสินค้าอุปโภค - บริโภค

กลุ่มอุตสาหกรรม
จังหวัดสกลนคร

ชื่อ - สกุล	อาชีพ / กิจกรรม
นายสุรศักดิ์ เอี่ยมประเสริฐ	โรงงานผลิตอาหารกระป๋อง
นายโกมุท ทัฬหะนันท์	รองประธานฝ่ายอุตสาหกรรม
คุณกนกวรรณ วรรณธรรม	โรงสีข้าว

กลุ่มเกษตรกร
จังหวัดสกลนคร

ชื่อ - สกุล	อาชีพ / กิจกรรม
นางสมจิตร แก้วสา	รับราชการ
นายมังกร นะคะจัด	ทำนา
นายบุญอุ้ม โคตรธรรม	ทำนา
นางสาวเฉลียว จันทรัมย์	ทำนา
นางลัยวรรณ นนท์คายวัน	ทำนา

ผู้เข้าประชุมกลุ่ม

บ้านจิวค่อน ตำบลจิวค่อน อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

1. ผู้ใหญ่บ้าน นายสมพร โนนไพบูลย์
2. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นายทัศนกร โคตรธรรม
3. นายลำดวน โคสันเทียะ
4. นายเสลา วงศ์ภาพสินธุ์
5. นายไพวัลย์ กุ่มพันธุ์
6. นายวิชัย วงศ์พันธุ์
7. นายพล สายมาลัย
8. นายสุพจน์ โนนไพบูลย์
9. นายเรืองยศ ทาจันทน์ยอ
10. นายพรสวรรค์ อ่อนก้อน
11. นายสมเกียรติ ประทุมทอง

ผู้เข้าร่วมประชุม
กลุ่มอุตสาหกรรมพาณิชย์การและบริการ
จังหวัดสุรินทร์

ชื่อ - สกุล	อาชีพ / กิจกรรม
นายสุรพล โขติโสภณ	ผลิตและประกอบเครื่องคอมพิวเตอร์
นายธงชัย มุ่งเจริญพร	ย่อยหินอุตสาหกรรม
นายชัยสิทธิ์ เตียถาวรชัย	ระดับยนต์ เครื่องปรับอากาศติดตั้งในรถยนต์
นายปรีชา อภิเศรษฐ์สัน	อุตสาหกรรมขนาดย่อม (โรงงานน้ำผลไม้)
นายสันติ ทองวรรณ	รองประธานหอการค้าสุรินทร์
นายชาญชัย พันธุ์เพ็ง	เลขาโครงการหอการค้า (โรงพิมพ์)
นางยุวดี กุลโชติ	พาณิชย์จังหวัดสุรินทร์ *

* ให้เกียรติเข้าร่วมประชุมสะท้อนผล

ผู้เข้าร่วมประชุม
กลุ่มกลุ่มเกษตรกร จังหวัดสุรินทร์

ชื่อ - สกุล	อาชีพ / กิจกรรม
นางพิมพ์พา ทุนดี	ทำนา
นางอนงค์ สานุสันต์	ทำนา
นางสุวิมล หวังดี	ทำนา
นางฉวีวรรณ เขียวหวาน	ทำนา
นางเด็ย ไอมั่น	ทำนา
นางกิจ หอมจันทร์	ทำนา
นางจันทา งามเชย	ทำนา
นายเริ่ม สานุสินวล	ทำนา
นายสุผอย จิตเย็น	ทำนา

ชื่อ - สกุล		อาชีพ / กิจกรรม
นางขัมมา	หวังดี	ทำนา
นางตั้ง	หมายกล้า	ทำนา
นางสมยศ	ทองสุข	ทำนา
นางประยูร	สุพินชัย	ทำนา
นางสมวน	จรดรัมย์	ทำนา
นายจวม	ใจมั่น	ทำนา
นายเพลิน	ชมสุข	ทำนา
นายโถม	พิมพ์งาน	ทำนา

รายนามผู้ช่วยนักวิจัย

จังหวัดขอนแก่น

นางสาวอัญฉรา	สากระจาย
นางสาวจงกล	พารา
นายอภิชาติ	จีวโสม
นายถนัด	แสงทอง
นางสาวภาวิณี	ทอนสูงเนิน
นางสาวเข็มเพชร	กำหอม
นางสาวสุกัญญา	ภูผิวิโลก
นางสาวธรรมาวดี	ป่าะชัย
นางสาวบานเย็น	ปัดธานี
นางอุไร	พนิกรณ์
นางมลิวลัย	อยู่สุข
นางนิตนาถ	เหล็กโลกสูง
นางสุภารัตน์	ร้อยพา
นางสาววิราวรรณ	พิมพ์ดี
นางสาวไพฑูรย์	ไสยบูรณ์
นางสุกัญญา	คำภู

จังหวัดสกลนคร

นายอาคม	ชาเหล่า
นายพลสินธุ์	ไชยโคตร
นายสุวีระศักดิ์	พ่อเกตุ
นายศิริวิสัย	วงศ์รำพันธ์
นางสาวเบญจพร	จันโท
นางสาวมณีรัตน์	มะสุไธ
นายเปี้ยก	บุญวิเทียน
นางสาวศศิธร	สุดประโคน
นางสาวกาญจนา	ชลิตะนาวิน

จังหวัดสุรินทร์

นายวรวุฒิ	ปลายงาม
นางสาวมลฤดี	บัวแก้ว
นางประภา	ใจเสงี่ยม
นางอรชร	เปรียบนาน
นายคชาวุธ	มีโชค
นางสมพร	สวยรูป
นางวรรณุช	มีโชค